ACTS

Warefa'aia

Feni bu'u fi fahono'aa ei bu'u wagii ei bigi'aa fei Spiriti Apuna a'a ei rawarawa otalai neneraa Jesus ma fei batafa taleaa fei rawani'a wareana yei Jerusalem, Judea, Samaria ma tadiwe'aiaa feni ano.

Fei pa'aa baua warea laloo feni bu'u fi wareaa fei bigi'aa fei Spiriti Apuna, fei na falorogio fininaa faufau pafoo ei narafawe'ia yei Jerusalem laloo fei arewaa Pentecost ma hadufawe'iaa ei losuu ma ei bauaniaa ro'ou.

Jesus na Dinaa Pafea

1 Mena Theophilus, a'a fei do'o ne'iau bu'u una
ne'inaa minaa ei bigi'aa Jesus ma ei feroiana
2 nopa'aloo fei ba ina warenaa a'a ei apostle, ei
rafeiana wagii fei Spiriti Apuna ma nawe duginaa
hia pafea mei Haidaa.
3 Nenee fei fi'iana, ina fa'arewa a'a eni rama'a
eni ma na fama'aa ro'ou ba hia napa'aa mama'a.
Ina fa'arewa a'a ro'ou laloo gunaroa pa'ania are-
waa ma u'ufanaa ro'ou fei haparaiaa mei Haidaa.
4 Hefarani, ei fi hananafipui a'a ro'ou, na ware-
fawe'i a'a ro'ou ba: “Apuna di'ininaa Jerusalem,
ma'uaa oma'aa fei fana, fei fa'unaiaa mei Amau,
fei diwareana a'a hamu'ou.
5 Uaa, John na pudugufinaa hamu'ou ranu,*
ma'uaa, ale'ena figa ua arewaa, hamowe pudug-
ufai a'a fei Spiriti Apuna.”

* **1:5: 1:5** O, *laloo ranu*

Mei Haidaa na Duginaa Jesus Pafea (Matthew 28:16-20; Mark 16:14-18; Luke 24:36-49; John 20:19-23)

6 Hee, ropowe figupui, rona i'iginia, “Mena Fasu,
a'a feni au e'eni ba o fa'asi'adinaa fei haparaia a'a
ei Israel?”
7 Ina warenaa a'a ro'ou: “Abaa manumanuu
hamu'ou ba hamu'ou aida ena au o ena arewaa,
ena nadii augia a'a fei foraforana, mei Ama.
8 Ma'uaa, hamowe to faufau ena na pasi pafoo
hamu'ou fei Spiriti Apuna ma u'ugaa tamanu ha-
mona fanunuia a'au yeni Jerusalem ma laloo mi-
naa ei Judea ma Samaria ma minaa ei gufu a'a feni
ano.”
9 I waredigaa feni, mei Haidaa na duginaa hia
pafea i pudaa ro'ou ma hepalo papalei na tapu'aa
pudaa ro'ou.
10 Ifi aunulao pafea, ro'eimina araiaa nenena
ma ana ei ua, helagui wawane, susuu lagua po'iaa,
laguna u papaa ro'ou.
11 Laguna ware, “Ena Galilee, tani hamu'ou
ufalarai yeni ma aranaa pafea? Ana mena Jesus
mena, mena na duginaa hia pafea mei Haidaa,
iwe hadiwe'imai ana ale'ei hamo'aa fanunuia fi
dinaa pafea.”

Rona Rafeinaa Matthias ba i Tonaa Gutanaa Judas

12 Si'ei, rona hadiwe'inaa Jerusalem noramiaa
ro'ou a'a fei maugeni, fei rona roroinia Maugeni
Olive. Fei rauana a'a Jerusalem ale'ei ona talai
laloo heai Sabbath.†

† **1:12: 1:12** Ale'ena 0.75 mile (ale'ena 1,100 metres)

13 Ro'aa sufudaimai, rona tafanenaa pafea ma
wadu'ainaa fei humu rona guta wagina. Ei
ro'ou yei, Peter, John, James, Andrew; Philip ma
Thomas, Bartholomew ma Matthew; James mei
na'uu Alphaeus ma Simon mei Zealot (mei na
haguaa gufuna) mawe Judas, mei na'uu James.
14 Rona'aida lafulafufipui a'a ei pifine ma Mary,
mei inaa Jesus mawe ei lofuna.

15 A'a ei arewaa ei, Peter na ufalarai dupuaa ei
narafawe'ia‡ (hefaa gupuu rama'a puduu ro'ou,
hefa pu'u ma enu pa'ania)
16 ma ware, “Ena lofuu, fei Bu'u Apuna neipa'aa
fa'uai, fei ba mina mina na umuinaa David fei
Spiriti Apuna ba batanai Judas, mei famamoaa ei
rona panarofaa Jesus—
17 hia hemea maroaa o'ou ma ana na bigi a'a feni
bigi'aa mei Haidaa.”

18 (A'a fei pono'aa fei hafelo'ana, na pono'aa
hefaa ano ma na pasifaro, fei hudi ununa na
ba'atawara ma ei pepeana na lele'aa.
19 Minaa ei yei Jerusalem, rona guainaa fei, si'ei
a'a fei wareagufuu ro'ou, rona roroinaa fei ano fei,
Akeldama, hanuna ba fei Anoo Raraa.)

20 Peter na ware, “Hamatee, na ne'idii laloo fei
Bu'uu Lauga,

“ ‘Fei humuna neimina namonamoa;
nemeadiai nei'aa guta wagina.’
ma,

“ ‘Ma fei bigi'ana ba hia hemea famamoa, nemea
nei tonia.’

‡ **1:15: 1:15** Warea Greek ba *ei lofu*

21 Si'ei, na rawani ba onei rafeinaa hemea na
tatalaifipui a'a o'ou ranimai ei fido'o oafipui a'a
o'ou Jesus,
22 hemea a'a o'ou wagii fei pudugufaiaa John,
nopa'aloo fei au na duginaa Jesus pafea mei
Haidaa. Uaa mei, inei rarafiaa o'ou u'ugaa fei
asi'anana."
23 Si'ei, rona uniaa helagui: Joseph, mei rona
roroinia Barsabbas (ana harana Justus) mawe
Matthias.
24 Ma rona lafulafu ba: "Mena Fasu, fa'arewaia
a'a hai'ou ba hini lagua ona rafeidigia
25 ba nei tonaa feni bigi'aa apostle, fei na rawaia
Judas ba i retonaa fei arena."
26 Si'ei, fei mau fifigaiaa ro'ou na uniaa Matthias
ba nei rarafiaa e'ei hefua ma hemea apostle.

2

Fei Spiriti Apuna na Nomai wagii fei Au Pentecost

1 I nodigimai fei arewaa Pentecost, rona oafipui
hefawala.
2 Ana ei ua, na meme'ai fei ale'ei hefaa baua
lalarena noranarai pafea ma namina fapepesuaa
fei humu rona guta wagina.
3 Rona ma'apa'aa fei ale'ei mau ale'aleaa hafi na
tafola ma faloro pafoo hememea ro'ou.
4 Fei Spiriti Apuna namina didifaa minaa ro'ou
ma rona wareaa hefi'adiai wareagufu* ale'ei i
fawareaa ro'ou fei Spiriti Apuna.

---

* **2:4: 2:4** O, *hefi'adiai rawerawe*; v. 11 anaa

5 Ma a'a fei au fei, yei Jerusalem na pa'i hefi'a
Jew rona ma'auaa mei Haidaa; noramiaa ro'ou a'a
minaa ei gufu a'a feni ano.
6 Ro'aa guainaa fei meme'aiaa fei, rona
nofigupuimai fininaa tano'uawalai ro'ou,
uaa hememea na guainia ba rona warenaa
wareagufuna.
7 Ronamina maduofo ma i'igai: “Haa, eni rama'a
roi wareware eni, abaa ro'ou Galilee?
8 Na'aa ale'ei, tani hememea o'ou na guaipa'aa
ro'ou ale'ei wareagufuu o'ou?
9 Ale'ei wareaa ei Parthia, Media ma Elam; ei ro
guta Mesopotamia, Judea ma Cappadocia, Pontus
ma Asia,
10 Phrygia ma Pamphylia, Egypt ma ei gufu i
Libya na rafi'inaa Cyrene; ei noramiaa ro'ou Rome
11 (minaa eni—ei Jew mawe ei rona filoginaa
losuiaa ro'ou ba ro'ou Jew); ei Crete ma ei Arab—
ona guainia ba ro'ei u'ugaa ei fananawalaa puda
bigi'aa mei Haidaa a'a ei wareagufuu o'ou!”
12 Rona maduofo ma poapoai wagina ma
fi'i'igai: “Tamanu hanuna fei?”
13 Ma'uaa hefi'a, rona fadinaa ro'ou ba: “Nam-
ina rata hunumaa ro'ou, wine.”†

Peter na Warenaa a'a fei Gupuu Rama'a

14 Si'ei Peter na ufalaraifipui a'a ei hefua ma
hemea ma warefabauanai a'a fei gupuu rama'a:
“Hamu'ou ena maroau Jew mawe hamu'ou ena
hamona guta Jerusalem, yau ba a u'ugaa feni a'a
hamu'ou; guaifarawaninaa tamanu a wareia.

---

† **2:13: 2:13** O, *hunumaa ro'ou fei ro'oha'u'uaa wine*

15 Eni rama'a eni, lomi rona hunu poapoai ale'ei
naraa hamu'ou. Faimeiai ido'o mafufuo ua eni!
16 Agia. Feni, fei nadii wareia mei mamama'a
Joel:
17 " 'A'a ei a'apoo arewaa, mei Haidaa na ware,
yau, a aloarai fei Spiritiu pafoo minaa ei rama'a.
Ena na'uu hamu'ou pifine ma wawane, ro'adii wareaa tamanu ba i nomai,
ei baubaraa hamu'ou, ro'aa fanunuaa hefi'a manumanu laloo naranaraa ro'ou ale'ei mau foigia
ma ei bau gufuu hamu'ou, ro'aa mefinaa hefi'a manumanu ale'ei mau foigia.
18 Ma a'a ei paniaa paniu anaa, pafoo minaa lagua, ei wawane ma pifine,
awe ipiaa fei Spiritiu a'a ena arewaa ena,
ma rowedii wareaa tamanu ba i nomai.
19 Awe au fananawalaa puda i pumanugawe
ma hilala yeni malagufu
ale'ei raraa, hafi ma hagu.
20 Fei halo, iwe filoginaa roromaa
ma fei puda, iwe filogii ale'ei raraa
hinene iwe nomai fei baua arewaa fininaa fei haweraa mei Fasu.
21 Ma hini ei rona lala'aa
fei haraa mei Fasu, ro'aa tela.'
22 "Ena Israel, guainaa feni: mei Haidaa na fa'arewaiaa Jesus, mei Nazareth a'a hamu'ou wagii ei foigia, fananawalaa puda ma hilala, ei na biginaa hia a'a hamu'ou mei Haidaa, ei hamona apa'idigia.
23 Mei rama'a mei, rona aloia a'a hamu'ou ma mei Haidaa na aida ba i ale'ei ma nado'o

naradigia; ma ei hafelo'a rama'a‡ rona bigi'aa fei
nunumiaa hamu'ou ma hamona fo'afama'eia ei
hamo'aa fatawaia pafoo fei hawafolo.
24 Ma'uaa, mei Haidaa na fa'asi'ania a'a fei ma'ea
ma alagia a'a fei fi'iaa fei ma'ea, uaa pa'aa lomi na
hawia ba fei ma'ea i panarofia.
25 David na warewareia ba:
" 'Ranimai una fanunupa'aa mei Fasu i ma'au.
Si'ei ba hia i pepei ma'auu, lomi ba a fa'asisi.
26 Si'ei, na ni'eni'e fei naranarau ma fei rawer-
aweu na lalaugi;
fei hudi unuu, ana i ude o'onai
27 uaa, lomi o rawanaa yau a'a fei huapu,
ma ana lomi ba o uga ba nei raia fei hudi unuu
mei Apunaiamu.
28 Ona fama'aiau fei talaa faweweni;
owemina fani'eni'eau inamoamu.'
29 "Ena lofu, apa'aa warefa'uai a'a hamu'ou ba
mei amaa o'ou David na ma'e ma na i'ifai ma fei
huapuna ana yeni nopa'amii wagieni.
30 Ma'uaa, hia hemea mamama'a ma na aida ba
mei Haidaa na fa'unai a'ana ba i fagutanaa nemea
upuna a'a fei gutanana, guta hapara.
31 Na apa'idigia ba tamanu i nomai ma'a na
warewareaa fei asi'anaa mei Christ§ ba mei
Haidaa, lomi i rawafanaa fei huapu ma ana lomi
i wafuu fei hudi ununa.
32 Mei Haidaa na famama'aa meni Jesus. Ma
minaa o'ou na fanunupa'ia ba pa'aa fa'ua fei.

---

‡ **2:23: 2:23** O, *naradigia; ma ei lomi rona pa'i fei law* (ei Gentile)

§ **2:31: 2:31** *Messiah.* "Mei Christ" (Greek) ma "mei Messiah" (Hebrew) hanuu guapaloei ba "Mei rona ipinaa tabana pao."

33 Mei Haidaa na poro'aunaa hia i pepei
ma'auna ma mei Ama na fania fei Spiriti
Apuna, fei ina fa'unainia ma ipia ale'eni hamona
fanunuia ma guainia e'eni.
34 Uaa, David lomi na dinaa pafea, ma'uaa ana
na ware,
“ ‘Mei Fasu na warenaa a'a mei Fasuu:
“Guta i pepei ma'auu
35 nopa'aloo fei ba unawe aunaa ei bidibidii
unumu
lalabenii pinemu.” ’
36 “Si'ei, minaa ei Israel, roneipa'aa aida feni, ba:
mei Haidaa na fa'oanaa meni Jesus meni, meni
hamona fatawaia ba hia Fasu ma Christ.”
37 Ro'aa guainaa fei ei rama'a, namina nafa'aa
paruu ro'ou ma rona warenaa a'a Peter ma
hefi'adiai apostle, “Ena lofu, o'aa bigi'aa tamanu
wagii fei?”
38 Na ware Peter, “Minaa hamu'ou nei filoginaa
naranaraa hamu'ou ma pudugufai a'a fei haraa
Jesus Christ ba i futo ei hafelo'aa hamu'ou. Ma
hamo'aa tonaa fei Spiriti Apuna.
39 Fei fa'unaia, manumanuu hamu'ou ma ei
na'uu hamu'ou mawe minaa ei rona raua—a'a
minaa ei na lala'aa ro'ou mei Fasu, mei Haidaniaa
o'ou.”
40 A'a wataudadiai warea, na aweinaa ro'ou
ma i'igifawe'i a'a ro'ou ba, “Hamonei fawala'anaa
hamu'ou a'a eni mau hafelo'aa feni tawe feni.”
41 Ei ro'aa guaitonaa u'ugana, rona pudugufai
ma ale'ei odufua pufaba'a na rarafiaa fei puduu
ro'ou fei arewaa fei.

Fei Gutafipuiaa ei Narafawe'ia

42 Rona fafefenaa ro'ou a'a ei feroiaa ei apostle,
fei gutafipuia, fei hananafipuia ma lafulafua.
43 Minaa ro'ou na fani ma'aua uaa ei watauda
fananawalaa puda ma ei hilalaa foigia bigi'aa ei
apostle.
44 Minaa ei narafawe'ia na gutafipui ma tamanu
hememea na pa'i, manumanuu minaa ro'ou.
45 Rona aloaa ei hape ma ei finefinee ro'ou ma
fanaa hini lomi na pa'i manumanuna.
46 Minaa ei arewaa rona'aida figupui i malalaa
fei humuu mei Haidaa. Rona hananafipui faraa
pidaua laloo humuu ro'ou ma wagii hepalo ua
ni'eni'eaa naranara,
47 rona uduginaa mei Haidaa. Ma minaa ei
rama'a, rona ni'eni'e a'a ro'ou. Ma a'a ei rona
tela, mei Fasu na fahono'aa puduu ro'ou laloo
hepapalo arewaa.

3

Peter na Farawaninaa mei Noinoi Iba'iba

1 Heai arewaa Peter ma John, lagu'ei dinaa hu-
muu mei Haidaa a'a fei au lafulafua ale'ei oduai
ido'o fafi.
2 Ma hemea rama'a, hemea na torotonamii fei
iba'ibana, rona poronaa hia poaa fanefanee fei
humuu mei Haidaa, fei rona roroinia Fananamai, fawelei rona fagutania hepapalo arewaa ba i
noinoi a'a ei rona wadu'ainaa malalaa fei humuu
mei Haidaa.
3 I fanunupa'aa Peter ma John ba ana lagu'aa
wadu'ai, ina i'iginaa lagua ba fani mugoo po'ina.
4 Peter ma John, laguna fanunufawanewanenaa a'ana. Ma na ware Peter ba, “Fanununamii a'a
haigua!”

5 Si'ei, ina fanununaa a'a lagua hamatee na nara
ba lagu'aa fani manumanuna.
6 Ma na ware Peter ba, “Silver o gold lomi una
pa'i, ma'uaa tamanu na pa'i a fanio. Wagii fei
haraa Jesus Christ mei Nazareth, talai.”
7 Ina tauaa fei panina pepei ma'au, fa'asi'ania
ma ana ei ua, ei pinena na aloeloe ma nawe pa'i
faufauna.
8 Ina'aa ufalarainaa pinena ma talai. Ma na no-
giaa lagua dinaa i malalaa fei humuu mei Haidaa.
Na tatalai, palapala ma uduginaa mei Haidaa.
9 Ro'aa fanunupa'ia ei rama'a ba na tatalai ma
uduginaa mei Haidaa,
10 rona fanunu'apa'ia ba ana mei na'aida guta
noinoi i poaa fanefanee fei humuu mei Haidaa,
fei rona roroinia Fananamai. Ma ronamina nara-
nara watauda ma maduofo a'a fei rawani'ana.

Peter na Warenaa a'a ei Ofafanunua

11 Ei fi panarofaa Peter ma John mei noinoi,
minaa ei, ronamina ba'arofo ma ponimai a'a ro'ou
fawelei rona roroinia ba Palee Solomon.
12 I fanunupa'aa fei Peter, na warenaa a'a ro'ou
ba: “Ena Israel, tani i faba'arofoaa hamu'ou feni?
Tani hamo'aa fanunufa'u'uaa haigua bana'aa
ale'ei ei faufau haigua o fei nenegifarawaniaa
haigua mei Fasu na fatalainaa meni rama'a meni?
13 Mei Haidaniaa Abraham, Isaac mawe Jacob,
mei Haidaniaa ei amaa o'ou, hia na fani hawera
a'a mei nafina Jesus. Hamona fifaninia panii
hefi'a ba ronei fo'afama'eia ma ware ba lomi ha-
mona nunuminia i pudaa Pilate, ei i nara ba i
alagia.

14 Lomi hamona nunuminaa mei Apunaia, mei
Wanewanea ma hamona i'igai ba ronei alafanaa
hamu'ou mei na fo'afama'e rama'a.
15 Hamona fo'afama'eaa mei fafasui fei
faweweni, ma'uaa, mei Haidaa na fa'asi'ania
a'a fei ma'ea. Ona fanunudigaa fei manumanu
fei.
16 A'a fei narafawe'ia wagii fei haraa Jesus, meni
hamona fanunuia ma apa'ia, hia na to faufau. A'a
fei narafawe'ia wagii fei haraa Jesus, meni rama'a
meni namina rawani'apoi ma minaa hamu'ou na
fanunuaa fei.
17 Si'ei, ena lofuu, una aida ba lomi hamona
apa'aa tamanu hamona bigi'ia, ana ale'ei ei baua-
niaa hamu'ou.
18 Ma'uaa, sifei fei tala ba i bigi'aa tamanu nadii
wareia a'a ei mamama'a mei Haidaa ei i ware ba
mei Christ* i to fi'ia.
19 Si'ei, filoginaa naranaraa hamu'ou ma
momo'inaa a'a mei Haidaa ba ei hafelo'aa
hamu'ou i futo ma fei au gutafawenaia nei norai
a'a mei Fasu
20 ma ba i aloaa Jesus mei Christ, mei na rafeinia
uaa hamu'ou.
21 Inei guta pafea nopa'aloo fei au ba mei Haidaa
i auhadiwe'inaa minaa ei manumanu ale'ei fei
fa'unaiana mina a'a ei apunai mamama'a.
22 Uaa, Moses na ware ba: ‘Mei Fasu, mei Haida-
niaa hamu'ou i fa'asi'anaa nemea mamama'a
ale'ei yau noramiana a'a fei maroaa hamu'ou;
hamonei guainaa minaa ei warefanana hamu'ou.
23 Hini lomi i guainaa wareana ipowemina
fi'alagii a'a ei maroana.’

---

* **3:18: 3:18** O, *Messiah*; v. 20 anaa

24 “Hi'i. Minaa ei mamama'a a'a fei au Samuel
ma nolao, hini ro'ou na wareware, ronadii
wareaa eni arewaa eni.
25 Ma hamu'ou pai ei mamama'a ma wagii
fei fi'ugaia watolaa mei Haidaa mawe ei amaa
hamu'ou. Ina warenaa a'a Abraham, ‘A'a fei
paimu, minaa ei rama'aa feni malagufu, ro'aa to
hawegia.’†
26 Mei Haidaa na fa'asi'anaa mei nafina ma
nado'o aloiamai a'a hamu'ou ba i haweginaa
hamu'ou wagii fei ba i famomo'ainaa hememea
a'a ei hafelo'ana.”

4

Peter ma John i Ma'aa ei Sanhedrin

1 Ei bauaniaa humuu mei Haidaa ma mei baua-
niaa ei oanananaa fei humuu mei Haidaa mawe ei
Sadducee, rona dinaa a'a Peter ma John ei lagu'ei
warewarenaa a'a ei rama'a.
2 Ronamina narafafelo hamatee ei apostle, ro'ei
feroinaa ei rama'a ma u'u ba ei ma'ea, ro'aa
asi'adiai uaa Jesus.
3 Rona panarofaa Peter ma John ma si'ei ba
na fafidii, rona au'uaa lagua humuu bobo'aia
nopa'aloo mafufuo.
4 Ma'uaa, watauda ei rona guainaa fei u'uga
nawe narafawe'i wagina ma puduu ei naweree
ale'ei haipani pufaba'a.
5 I no'arewalao, ei hapara, ei bauaniaa gufu
mawe ei feroiaa law, rona figupui i Jerusalem.
6 Annas, mei pa'aa bauaniaa humuu mei
Haidaa, hia yei ma ana Caiaphas, John, Alexander

† **3:25: 3:25** Genesis 26:4

mawe ei wawane, maroaa mei pa'aa bauaniaa
humuu mei Haidaa.
7 Rona fa'ugaa Peter ma John i ma'aa ro'ou
ma i'iginaa lagua ba: “A'a tamanu faufau o hara
hamuna bigi'aa feni?”
8 I dii, fei Spiriti Apuna na didifaa Peter ma
ina warenaa a'a ro'ou: “Hamu'ou ena hapara ma
bauaniaa ei rama'a!
9 Nabaa hamo'aa labaginaa fei pa'afii fei
rawani'a bigi'a a'a mei iba'iba ba batanai i
rawanidiai,
10 te, hamu'ou mawe minaa ei Israel, hamonei
apa'aa feni: Meni i ufalarai i ma'aa hamu'ou ina
rawani uaa fei haraa Jesus Christ, mei Nazareth,
mei hamona fatawaia ma na fa'asi'ania a'a fei
ma'ea mei Haidaa.
11 Hia fei
“ ‘mugoo, fei rona siminia ei fadufadua
ma nawe oanaa fafasui* fei humu.’
12 Fei tele'ana lomi a'a nemeadiai, uaa lomidiai
hepalo hara yeni haroo pafea ba o'aa tela wagina.”
13 Ro'aa fanunupa'aa fei laugu'aa Peter ma John
ma apa'ia ba lomi laguna dinaa feferoia ma lagua
ale'ei rama'a ua, rona maduofo ma narapa'ia ba
laguna tatalaifipui a'a Jesus mina.
14 Ma'uaa, si'ei ba rona fanunupa'ia ba na
ufalaraifipui a'a lagua mei na pedu iba'ibana, lomi
ba rona wareaa hepalo warea.
15 Si'ei, rona ware ba laguneido'o di'ininaa ei
Sanhedrin ba ro'aa fiwarewarei.
16 Rona fi'i'igai: “O bigi'aa tamanu a'a lagua?
Minaa ei rama'a Jerusalem, rona aida ba lagu-

* **4:11: 4:11** O, *oanaa fafasuii fei fasu'ufufugoi*

namina bigi'aa hepalo baua foigia ma lomi owe
opa'aipa'aa fei.
17 Ma'uaa, fapapaunii feni manumanu feni ba
nei'aa talaidiai a'a ei rama'a, o warefawe'i a'a
lagua ba lagunei'aa waredinaa feni hara feni a'a
nemea."
18 Ma rona lala'idinamii lagua ma warefawe'i
a'a lagua ba lagunei'aa fai u'u o feroinaa fei haraa
Jesus.
19 Ma'uaa laguna ware Peter ma John ba, "Ha-
monei narama'aia. I rawani i pudaa mei Haidaa
ba haigu'aa guainaa hamu'ou laraa hia?
20 Uaa, lomi ba haiguwe u'u'aupa'ainaa tamanu
haiguna fanunuia ma guainia."
21 Ro'aa warefamama'audigaa lagua, ronawe
rawaiaa lagua. Lomi rona narapa'i ba batanai
ro'aa fanima'aiaa lagua, uaa, minaa ei rama'a,
rona uduginaa mei Haidaa a'a fei bigi'aa lagua.
22 Uaa, mei na pedu iba'ibana a'a fei foigia na
muainaa gunaroa pa'ania igisimasi.

Fei Lafulafuaa ei Narafawe'ia

23 Lagu'aa aladii Peter ma John, laguna
hadiwe'inaa a'a ei maroaa lagua ma u'ugaa minaa
ei rona wareia a'a lagua ei famamoaa humuu mei
Haidaa mawe ei bauaniaa gufu.
24 Ro'aa guainaa fei, a'a hepalo ua naranara,
rona lafulafunaa a'a mei Haidaa. Rona ware ba,
"Mena Fasu, mena ona bigi'aa tamanu nunumi-
amu, ona famamaraa fei pafea, feni malagufu ma
fei agi ma minaa ei manumanu wagii ro'ou.
25 Wagii fei Spiriti Apuna, mei nafimu David,
mei amaa hai'ou, na wareaa ei wareamu ba:

“ ‘Tani ei baua gufu, ro'aa siba
ma ei rama'a, rona naranara ba ro'aa bigi'aa
hefi'a hafelo'a manumanu?
26 Ei haparaa feni ano, rona ufawe'i
ma ei bauana, rona papa'ifipui
ba ro'aa fadugeaa mei Fasu
mawe mei Papaditaiana.’†
27 Herod ma Pontius Pilate, laguna ma'adii ei
Gentile mawe ei Israel yeni a'a feni baua gufu
ma fiwarei ba batanai ro'aa fadugeaa Jesus, mei
apunai nafimu, mei papaditaiamu.’
28 Rona bigi'uaiaa tamanu onadii naraia ba ronei
bigi'ia uaa fei faufaumu ma nunumiamu.
29 Si'ei, mena Fasu, narama'aiaa ei warefama'auaa
ro'ou hai'ou ma hadumaa eni nafimu ba hai'ounei
wareaa ei wareamu fininaa baua laugu'a.
30 Roainaa panimu, farawaninaa ei funua, bigi'aa
ei hilalaa foigia ma fananawalaa puda a'a fei
haraa mei nafimu Jesus, mei na apunai.”

31 Ro'aa lafulafudii, na rerere fawelei ro'aa figupui wagina. Ma fei Spiriti Apuna na didifaa minaa ro'ou ma rona u'ugaa fei wareaa mei Haidaa fininaa laugu'a.

Ei Narafawe'ia, Rona Fifaninaa ei Manumanuu Ro'ou

32 Minaa ei narafawe'ia, rona pa'i hepalo ua pa'afi ma naranaraa ro'ou. Lomi hemea na ware ba ei manumanuna ana pa'aa manumanuna, ma'uaa, rona fifaninaa ei manumanuu ro'ou.

---

† **4:26: 4:26** *mei Christ* o *mei Messiah*

33 A'a fei baua faufau, ei apostle rona'aida
u'ugaa fei asi'anaa mei Fasu Jesus ma fei baua
rawani'aa mei Haidaa na ude pafoo ro'ou.
34 Lomi hemea dupuaa ro'ou ba lomi manu-
manuna. Uaa, o nefarani, ei rona pa'i ano ma
humuu ro'ou, rona aloaa e'ei, tonamai fei mugoo
po'i wagina
35 ma augia i igoaa ei apostle ma rona fi'alaginia
a'a ei lomi rona pa'i.
36 Joseph, mei Levi, noramiana Cyprus, mei
rona roroinia ei apostle ba Barnabas (hanuna ba
Fararawanii Naranara),
37 hia, na aloaa hefaa hapena ano ma tonamai
fei mugoo po'i ma augia i igoaa ei apostle.

5

Ananias ma Sapphira

1 Hemea rama'a, harana Ananias fipuinaa mei
harona, Sapphira, ana laguna aloaa hepalo anoo
lagua.
2 Mei wawane na utofe'inaa ma'ida mugoo po'i
ma mi augaa ei dufuna igoaa ei apostle ma mei
harona na aida fei.
3 Ma na ware Peter ba, “Ananias, tani i forapa'aa
naranaramu Satan ma ona warefasifi a'a fei Spir-
iti Apuna ma ona utofe'inaa ma'ida mugoo po'i a'a
fei aloamu anomu?
4 Haa, a'a ba manumanumu ei ana otawe aloia?
Ma o alodigia, a'a ba mugoo po'imu? Tamanu
na foraa naranaramu ba o bigi'ia ale'ei? Abaa oi
sifi'aa ei rama'a, ma'uaa, mei Haidaa.”
5 I guainaa fei Ananias, na pasima'e. Ma minaa
ei rona guainaa fei, ronamina ma'aufafelo.

6 Ma si'ei, ei baubara, rona nomai, sumaa fei
hudi ununa ma poronaa hia ano ma i'ifinia.
7 Nenee ale'ei oduai hour, mei harona na
wadu'aimai ma lomi na aida ba tamanu napa'aa
mei harona.
8 Na i'iginia Peter, “Warefanau, sifeni feni
pono'aa feni ano hamugua Ananias na tonia?”
Ina ware ba, “Hi'i. Sifena fena pono'ana.”
9 Peter na warenaa a'ana, “Tani hamu'aa
fi'u'ugai ba hamu'aa maniaa fei Spiritii mei Fasu?
Ma'aia! Ei pinee ei ro'aa i'ifinaa mei haromu na
nofarafi'idigimai papaa fei gigei. Ma ana ro'aa
notabeio ale'ei.”
10 Ana ei ua, ina pasima'e i igoana. Si'ei, ro'aa
wadu'aimai ei baubara ma fanunupa'ia ba ina
ma'e, rona tabenaa hia ano ma i'ifinia papaa mei
harona.
11 Minaa ei losuia mawe ei rona guainaa fei,
ronamina ma'au.

Ei Apostle, Rona Farawaninaa Watauda

12 Ei apostle, rona bigi'aa watauda ei hilalaa
foigia ma fananawalaa puda dupuaa ei rama'a.
Ma wagii hepalo ua naranara, minaa ei, rona'aida
figupui i Palee Solomon.
13 Fa'ua ba ei rama'a yei na nara ba ei apostle ma
ei narafawe'ia, rona raraba, ma'uaa, lomi hemea-
diai na nomai a'a ro'ou.
14 Ma'uaa, wataudadiai wawane ma pifine, rona
narafawe'i a'a mei Fasu ma pafoinaa fei puduu
ro'ou.
15 Si'ei, ei rama'a, rona dugamii ei funua i ma'aa
tala ma fudigaa ro'ou pafoo tawa ma hafenaa unu

ba fei hanunuu Peter nei pasi pafoo ro'ou ena na
talaifalogilao.
16 Rona figupuirai ei gupuu rama'a laloo ei
pusu'o gufu na rafi'inaa Jerusalem ma nodugaree ei funua mawe ei na wadu'aa ro'ou ei spiriti
hafelo* ma minaa ro'ou, na rawani.

Rona Haperararaiaa ei Apostle

17 Ma mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa
mawe minaa ei paniaa panina, ei ro'ou maroaa ei
Sadducee, ronamina punepune.
18 Rona panarofaa ei apostle ma augaa ro'ou
laloo humuu bobo'aiaa fei gufu.
19 Ma'uaa laloo fei poi, hemea alo'aloo mei Fasu
na gigiaa ei gigei fei bobo'aia ma duginaa ro'ou i
ano.
20 Ina ware, “Hamowii ufalarai i malalaa fei
humuu mei Haidaa ma u'ufanaa ei rama'a minaa
fei u'uga wagii feni manufau harenua.”
21 I ba'amai panii fei arewaa, rona wadu'ainaa
malalaa fei humuu mei Haidaa ana ale'ei guaiaa
ro'ou ma feroinaa ei rama'a.
I nodigimai mei pa'aa bauaniaa humuu
mei Haidaa mawe ei paniaa panina, rona
lala'ifipuinamii ei Sanhedrin—minaa ei bauaniaa
gufuu Israel—ma aloaa hefi'a ba ronei dugamii ei
apostle yei bobo'aia.
22 Ma'uaa ro'aa nosufudailao i bobo'aia, lomi
rona labagipa'aa ro'ou yei ei oma'ama'aa. Si'ei,
rona hadiwe'ai ma u'u ba,
23 “Hai'ouna fanunupa'ia ba ei gigei fei bobo'aia
napa'aa fawi ma rona ufalarai a'a ei gigei ei

* **5:16: 5:16** Warea Greek *spiriti loloaa*

oma'ama'aa; ma'uaa hai'ou'aa gigiaa ei gigei yei,
lomi hemea lalona."
24 Mei bauaniaa ei oanananaa fei humu mawe
ei famamoaa humuu mei Haidaa, ro'aa guainaa
fei u'uga, ronamina poapoai wagina ma naranara
ba tamanudiai ba i nomai a'a feni.
25 Si'ei, na nomai hemea ma ware, "Me'o! Ei
hamona aunaa ro'ou bobo'aia, ro'ou yei malalaa
humuu mei Haidaa ma roi ufeferoinaa ei rama'a."
26 A'a fei, mei bauana fipuinaa ei bauaniaa ei
paniaa panina, rona dugamii ei apostle. Lomi
rona foraneneinaa ro'ou, uaa rona ma'au ba ro
nafa'aa ro'ou ei rama'a.
27 Ro'aa dugidigamii ei apostle, rona
fa'ufalarainaa ro'ou i ma'aa ei Sanhedrin ba
mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa i i'igainaa
ro'ou hefi'a i'igaia.
28 Ina ware ba, "Hai'ouna apunainaa hamu'ou
ba hamonei'aa feroi a'a fei hara fei. Ma'uaa
hamona fatalainaa fei feroiaa hamu'ou yeni
Jerusalem ba hamo'aa guguinaa unuu hai'ou fei
raraa mei rama'a mei."
29 Peter mawe ei apostle, rona ware, "Hai'ounei
guainaa wareaa mei Haidaa laraa ei rama'a!
30 Mei Haidaniaa ei amaa o'ou na fa'asi'anaa
Jesus wagii fei ma'ea, mei hamona fo'afama'eia ei
hamo'aa fatawaia a'a fei haihai.
31 Mei Haidaa na poro'aunaa hia i pepei
ma'auna ba hia Hapara ma Fatela'ana ba i fani
filogiaa naranara ma futoaa ei hafelo'aa ei Israel.
32 O'ou, ona fanunuaa e'ei manumanu e'ei ma
fei Spiriti Apuna ana na fa'arewaia ba fa'ua. Ma ei
rona neneraa mei Haidaa, hia na fanaa fei Spiriti
a'a ro'ou."

33 Ro'aa guainaa fei, namina fifi'i unuu ro'ou ma
na'aa ro fo'afama'eaa ro'ou.
34 Ma'uaa, hemea Pharisee, harana Gamaliel,
hemea feroiaa law, mei rona ma'auia minaa ei
rama'a, hia dupuaa ei Sanhedrin, ina ufalarai ma
ware ba roneido'o fa'asi'anaa ei apostle ano.
35 Ma na warenaa a'a ro'ou: “Ena Israel,
narama'aia tamanu hamo'aa bigi'ia a'a ro'ou.
36 Mina, Theudas na nomai ma ware ba hia
hemea baua rama'a ma ale'ei gunaroa pu'u
rama'a na nenegia. Rona fo'afama'eia ma ei
nenerana na matala ma lomidiai manumanu
wagina.
37 Nenena, Judas, mei Galilee na nomai a'a fei
au wareiaa rama'a ma famamotonaa hefi'a ma
fa'asi'anaa sibaa. Hia anaa, rona fo'afama'eia ma
minaa ei nenerana na ba'autorai.
38 Si'ei, a'a fei manumanu e'eni, a warefanaa
hamu'ou ba: Apuna papa'aa ro'ou! Fa'aunuaa
ro'ou! Uaa, nabaa fei bigi'aa ro'ou, bigi'aa rama'a
ua, i pa'ai ua.
39 Ma'uaa, nabaa noranarai a'a mei Haidaa,
lomi ba hamowe paunaipa'aa ro'ou; hamowe
nanamui'uaia ba ale'ei hamona fifo'ai a'a mei
Haidaa.” Na hafududumaa ro'ou ei wareware-
ana.
40 Rona guainaa wareana ma fawadu'ainamii ei
apostle ma babuinaa ro'ou. Rona apunainaa ro'ou
ba ronei'aa u'u a'a fei haraa Jesus ma fa'aunuaa
ro'ou.
41 Ei apostle, rona di'ininaa ei Sanhedrin fininaa
ni'eni'ea uaa rona nara ba rona rawani ma'ida
hamatee rona tonaa fi'ia ma mamafaa a'a fei hara.
42 Minaa ei arewaa, i malalaa fei humuu mei
Haidaa ma a'a hepapalo humu, lomi rona fafaa

feferoi o u'ugaa fei rawani'a warea ba Jesus, hia
mei Christ.†

6

Rona Rafeinaa ei Oloromeai

1 A'a ei arewaa ei, ei ipowe gipelao fei puduu ei
otalai nenera, ei Greece Jew dupuaa ro'ou, rona
bababau'unaa ei Hebrew Jew, uaa, lomi rona
oma'afarawaninaa ei pifine ma'esuabea a'a ro'ou.
Lomi rona fafanunuaa ro'ou wagii fei alagiaa
du'ua hepapalo arewaa.
2 Si'ei, ei Hefua ma Helagui, rona
apaifigupuinaa ei otalai nenera ma ware, “Lomi
na rawaninaa o'ou ba o'aa ba'ofaa fei bigi'aa fei
u'ugaa fei wareaa mei Haidaa wagii fei alagiaa
du'ua.
3 Ena lofuu, hamonei rafeinaa oloromeai i
dupuaa hamu'ou, ena rona pepesu a'a fei Spiriti
ma fei apa'a. Ma o'aa fifaninaa feni bigi'a a'a ro'ou
4 ma o'ou, o lafulafu ma u'ugaa fei warea.
5 Fei naranara fei, na rawani ua a'a minaa
fei gupuu ro'ou. Rona rafeinaa Stephen, hemea
namina we'i naranarana ma pepesu a'a fei Spir-
iti Apuna; ma Philip, Procorus, Nicanor, Timon,
Parmenas ma Nicolas, mei Antioch, hemea na
filoginaa losuna ba hia Jew.
6 Rona fa'ugaa ei rama'a i a'a ei apostle. Ma ei
apostle, rona augaa panii ro'ou pafoo ei oloromeai
ma lafulafu.
7 Ma fei wareaa mei Haidaa na tale. Ma na
apoidiai fei puduu ei otalai nenera yei Jerusalem

† **5:42: 5:42** O, *Messiah*

ma watauda ei bauaniaa humuu mei Haidaa
nawe neneraa fei mau we'iaa naranara.

Rona Panarofaa Stephen

8 Stephen, hia hemea na pepesu a'a fei rawani'a
ma faufau mei Haidaa ma na bigi'aa hefi'a baua
fananawalaa puda ma hilalaa fogia i pudaa
rama'a.
9 Ma'uaa, rona fiharei a'ana ei maroaa fei Syna-
gogue ei Rona Ala (hara fei). Fei maroa fei, ro'ou
Jew Cyrene ma Alexandria fipuinaa ei Jew yei
laloo guei baua gufu fawelei Cilicia ma Asia. Rona
fiharei a'a Stephen,
10 ma'uaa, lomi rona hawiaa fei apa'ana o fei
Spiriti, fei na umuinaa hia.
11 Ma rona fiwarei'opa'ai ma u'ugainaa hefi'a ba
ronei ware ale'ei ba, “Hai'ouna guainaa Stephen
na warefafeloaa Moses ma mei Haidaa.”
12 Si'ei, rona fababainaa iaa ei rama'a ma ei
bauaniaa gufu mawe ei feroiaa law. Rona panaro-
faa Stephen ma fa'ugia pudaa ei Sanhedrin.
13 Rona dugamii hefi'a rona u'ufasifi ale'ei ba,
“Meni rama'a meni, lomi na fafaa warefafeloaa
feni apunaia humu ma fei law.
14 Uaa, hai'ouna guainia na ware ba Jesus, mei
Nazareth i fawata'o'oaa feni humu feni ma filogi-
naa ei maumau, ei na fanaa o'ou Moses.”
15 Minaa ei rona guta a'a ei Sanhedrin, rona
fanunufa'u'uaa Stephen ma fanunupa'aa fei mau
pudana ba ale'ei pudaa hemea alo'alo.

7

Fei Wareaa Stephen a'a ei Sanhedrin

1 Si'ei, mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa
na i'iginia, “Fa'ua, e'ei warea e'ei?”
2 A'a fei ina ware, “Ena lofu ma ena ama,
guainau! Mei Haidaniaa fei hawera na
fa'arewa a'a mei amaa o'ou Abraham ei hia yei
Mesopotamia ma atawe guta Haran.
3 Mei Haidaa na ware, ‘Di'ininaa gufumu ma
ei rama'aa gufumu ma dinaa a'a fei gufu yau a
fama'aio.’
4 “Si'ei, ina di'ininaa fei gufuu ei Chaldea ma
naree guta i Haran. I ma'edii amana, mei Haidaa
na alonaa hia a'a feni gufu hamo'ei guta wagina.
5 Lomi na fania hepalo manumanu yei ana pa'aa
lomi ma'ida malagufu. Ma'uaa, mei Haidaa na
fa'unai ba hia mawe ei paina nefarani, ropowe
tonaa fei malagufu, ma'uaa, a'a fei au fa'unaia
atawe pa'i na'una Abraham.
6 Mei Haidaa na warenaa a'ana ale'ei: ‘Ena
paimu, ro'aa ale'ei rama'a rauaa laloo hefaa gufu
abaa gufuu ro'ou ma oa ale'ei humuwa ma tonaa
haperaraiaa ro'ou laloo gunaroa pu'u igisimasi.
7 Ma'uaa, a fanima'aiaa fena baua gufu, fena
ro'aa humuwai wagina. Ma hinene, ro'aa
wala'amai wagina ma losuinau faweleni.’
8 Ma ina fanaa Abraham fei fi'ugaiaa fei moro'aa
hudii wawanei. Ma Abraham nawe oanaa amaa
Isaac ma moro'aa hudii wawaneina laloo fei
fafainaroaa arewaa nenee fei waniniana. Hinene,
Isaac nawe oanaa amaa Jacob ma Jacob na oanaa
amaa ei hefua ma helagui ama mina.
9 “Si'ei ba ei ama mina, rona punepune a'a
Joseph, rona alonaa hia Egypt ale'ei humuwa.
Ma'uaa, mei Haidaa na oafipui a'ana

10 ma hadumia a'a minaa ei hafelo'ana. Ina fani
apa'aa Joseph ma farawaninia i pudaa Pharaoh,
mei haparaa Egypt; si'ei, ina fagutania ba hia
haparaa Egypt ma fei humuna, humuu hapara.
11 "I dii, na nomai fei au mouabiabia wagii
minaa ei gufu laloo Egypt ma Canaan, nofininamii
baua fi'ia ma ei amaa o'ou, lomi rona pa'i du'ua.
12 I guainia Jacob ba na pa'i lau guana i Egypt, na
aloaa ei amaa o'ou a'a fei rawarawa aunuaa ro'ou.
13 A'a fei faguapoaa aunuaa ro'ou, Joseph na
warefanaa ei lofuna ba hia hini ma Pharaoh nawe
apa'aa ei maroaa Joseph.
14 Nenee fei, Joseph na apainamii amana Jacob
mawe minaa ei maroana; puduu ro'ou, oloromfua
ma haipani.
15 Si'ei, Jacob na dinaa Egypt ma hia mawe ei
amaa o'ou, rona ma'e yei.
16 Ei hudi unuu ro'ou, rona porohadiwe'idinaa
Shechem ma na fahainopaa ro'ou laloo fei huapu
na'ana'a, fei i pononaa hefi'a mugoo po'ii Abra-
ham a'a ei na'uu Hamor yei Shechem.
17 "I nofarafi'imai fei au mei Haidaa ba i bigi'aa
fei fa'unaiana a'a Abraham, fei puduu ei gufuu
o'ou yei Egypt nawemina rata.
18 Ma hemeadiai na tonaa fei hapara yei Egypt,
hemea lomi na apa'aa Joseph.
19 Ina haperararaiaa ei maroaa o'ou ma hu-
muwainaa ei upuu o'ou ba ronei siminaa ei baduu
we wanini'uaa ba ronei ma'e.
20 "Ma fei au fei, na wanini Moses ma abaa hia
baduu ua.* Laloo oduai puda rona oma'aia yei

* **7:20: 7:20** O, *Moses ma hia maurawani pudaa mei Haidaa.*

humuu mei amana.
21 Ei ropowe poro'aunaa hia ano ma di'ininia,
mei pifine, na'uu Pharaoh, na poro'ia ma oma'aia
ba hia pa'aa na'una.
22 Rona feroinaa Moses a'a minaa ei apa'aa
Egypt. Ei wareana ma bigi'ana namina honua.

23 "Moses na pa'i gunaroa pa'ania igisimasina ei
i nara ba ido'o ma'a ei gufuna Israel.
24 Ina fanunupa'aa hemea Egypt na fafeloaa
hemea gufuna. Si'ei, na nolao ba i hadumia ma
fo'afama'eaa mei Egypt.
25 Naranaraa Moses ba ei gufuna, ro'aa fa-
nunu'apa'ia ba mei Haidaa na rafeinia ba hia i
alaraa ro'ou, ma'uaa, lomi rona fanunu'apa'ia.
26 Ma iree arewadiai, Moses na nobapa'amii
helagui Israel, lagu'ei fifo'ai. Ba i fawanewaneaa
lagua ina ware ale'ei, 'Megu, hamugua filofui.
Tani hamu'aa itainaa raraa unuu hamugua?'

27 "Ma'uaa, mei i fo'a, na susuninaa Moses
ma ware ba, 'Hini na augio ba bauana ma
fawanewaneaa haigua?
28 Haa, ana ba o fo'afama'eau ale'ei o
fo'afama'eaa mei Egypt minoa?'
29 I guainaa fei Moses, na ma'au ponipa'ainaa
Midian ma naree guta yei ale'ei rama'aa gufu raua
ma na pa'i helagui na'una, baduu wawane.

30 "I nodigilao gunaroa pa'ania igisimasi, hemea
alo'alo na fa'arewa a'a Moses laloo fei haihai na
gu'a fawelei lomi guana o hepalodiai manumanu
papaa Maugeni Sinai.
31 I fanunupa'aa fei, na maduofo wagina. I nolao
ba i fanunu, na guainaa fei lao mei Fasu:

32 ‘Yau mei Haidaniaa ena amamu. Mei
Haidaniaa Abraham, Isaac ma Jacob.’ Namina
ma'aufunurere Moses ma ba lomi ipo'o fanunu.
33 “Ma mei Fasu na warenaa a'ana, ‘Dudumaa
ei hafenaa pinemu, uaa fawelena o u wagina na
apunai.
34 Unapa'aa fanunupa'aa fei gutafafeloaa ei
rama'aa gufuu yei Egypt. Na guaidigaa ei ai'aigaa
ro'ou ma na nogio ba a alaraa ro'ou. Nadii, nomai.
Yau a alohadiwe'inio Egypt.’
35 “Ana mei Moses mei, mei lagu'aa fadugeia
ma ware ba, ‘Hini na augio bauana ma
fawanewaneaa haigua?’ Ana simei na fa'arewa
a'ana mei Haidaa wagii fei haihai ale'ei alo'alo ma
na aloia ba hia bauaniaa ro'ou ma alaraa ro'ou.
36 Na dugamii ro'ou yei Egypt ma bigi'aa manu-
manuu fananawalaa puda ma ei hilalaa foigia
yei Egypt a'a fei Roa Agi† ma ana laloo gunaroa
pa'ania igisimasi yei lomi guana ma haihai.
37 “Ana mei Moses, mei i ware a'a ei Israel ba,
‘Mei Haidaa, iwe aloaa hemea mamama'a ale'ena
yau i tapuu ena rama'aa gufuu hamu'ou.’
38 Hia hemea dupuaa fei gupuu ei rama'a
fawelei lomi haihai ma guana a'a mei alo'alo, mei
i wareware a'ana pafoo Maugeni Sinai ma a'a ei
amaa o'ou. Ma na tonaa ei warea na udelao ba i
fifaninamai a'a o'ou.
39 “Ma'uaa, ei amaa o'ou, rona barafeia. Rona
ofadugia ma ei naranaraa ro'ou na hadiwe'idinaa
Egypt.
40 Rona ware a'a Aaron, ‘Bigifani haidaniaa
hai'ou ba nei famamoaa hai'ou. Uaa, meni Moses,

† **7:36: 7:36** O, *a'a fei Agii ei Sipawa*

meni i dugifalele'anaa hai'ou yei Egypt, lomi
hai'ouna aida ba hia batanai!'
41 Ana fei au fei, rona bigi'aa fei haidaniaa ro'ou,
maumauna ale'ei na'uu buduma'ao. Rona fani
fanaa ro'ou a'ana ma hamamani ma bigi baua
du'ua hamatee ba ro teninaa fei bigi'aa panii
ro'ou.
42 Ma'uaa, mei Haidaa na ofadugaa ro'ou ma
rawaiaa panina a'a ro'ou ba ro'aa losuinaa ei
manumanu haroo pumanugawe. Hefeni ana
ale'ei fei ne'ia laloo fei bu'uu ei mamama'a:

" 'Haa, hamona fani fanaa hamu'ou a'au ma mi au
manumanu a'au
i a'a fei talaiaa hamu'ou laloo gunaroa pa'ania
igisimasi yei lomi haihai o guana, hamu'ou
ena Israel?

43 Hamona poro'aa fei palee Molech
ma fei pi'uu mei haidaniaa hamu'ou, Rephan,
ma ei bigi'aa hamu'ou ba hamo'aa losuinia.

Si'ei, a alonaa hamu'ou suwidenaa Babylon
ale'ena rama'a, lomi gufuu ro'ou.'

44 "Yei lomi haihai o guana, ei amaa o'ou mina,
rona pa'i fei humuu mei Haidaa poroporo, fei
na pa'i bao fei law lalona. Rona bigi'ia ale'ei
tamanu inado'o fanunuia Moses ei i warefania
mei Haidaa.
45 Ro'aa todigaa fei humuu mei Haidaa poro-
poro ei amaa o'ou a'a fei famamoaa Joshua, rona
notofininia a'a ro'ou ei ro'aa tonaa fei malalagufu
a'a ei rama'aa fei baua gufu, ei na teteaa ro'ou mei
Haidaa. Fei humu fei, na oa a'a ro'ou nopa'aloo fei
au David,

46 mei na ni'eni'e a'ana mei Haidaa, mei i i'igai
ba i bigifani humuu mei Haidaniaa Jacob.‡
47 Ma'uaa, Solomon, hia mei i fadufani humuna.
48 “Ma'uaa, mei na Pa'aa Pafeai, lomi i guta
laloo ei humu faduaa rama'a. Ale'ei i wareia mei
mamama'a:
49 “ ‘Na ware mei Fasu, fei gufu pafea, gutanau
ma feni malagufu, lalabenii pineu.
Humu bata fei ba o'aa bigifanau?
O i fawelei hitani ba a gutafawenai?
50 Haa, a'a ba eni manumanu eni, bigi'aa paniu?’
51 “Na pa'aa waiwai tabaa hamu'ou. Ei nara-
nara ma adiaa hamu'ou, tawi'ana ale'ei ei lomi na
moro hudii wawanei! Hamu'ou pa'aa ale'ena ena
amaa hamu'ou: Ranimai hamona'aida fadugeaa
fei Spiriti Apuna!
52 Ina pa'i hemea mamama'a mina ba lomi rona
haperararaia ei amaa hamu'ou? Ana ronam-
ina fo'afama'eaa ei ronadii wareaa fei noramiaa
mei Wanewanea. Ma eni, hamona aloia ma
fo'afama'eia—
53 hamu'ou ena na todigaa fei law, fei rona
wareia ei alo'alo, ma'uaa, lomi hamona nenegia.”

Rona Nafa'aa Stephen

54 Ro'aa guainaa fei, rona sibafafelo ma
fi'u'uinaa difoo ro'ou a'ana.
55 Ma'uaa fei Spiriti Apuna na didifaa Stephen
ma ina aranaa gufu pafea, fanunupa'aa fei haw-
eraa mei Haidaa ma Jesus na ufalarai i pepei
ma'au mei Haidaa.

‡ **7:46: 7:46** Hefi'a ne'ia mina *bigifani humuu Jacob*

56 Ina ware, “Fanunu. Una fanunupa'aa fei gufu
pafea na ba'agigi ma mei Na'uu Rama'a fi ufalarai
i pepei ma'au mei Haidaa.”
57 A'a fei, rona lotomaa adiaa ro'ou ma tomewai
ma minaa ro'ou na ponifafifi'inaa a'ana,
58 foraneneneinia, notonaa hia auguu fei gufu
ma nafanaa hia mugoo. Ma ei rama'a, ei ro'aa
haperararaia, rona augaa ei susuu ro'ou pinee
hemea wawane harana Saul.
59 Ei roi nafa'ia, Stephen na lafulafu, “Mena Fasu
Jesus, tonaa fei spiritiu.”
60 Ma na pasi unaa du'una ma haroharo, “Mena
Fasu, futoaa eni hafelo'aa ro'ou.” I'a wareia fei,
nawe ma'igu.

8

1 Ma Saul, hia yei ma na ugainaa fei ma'eana.

Rona Haperararaia ma Faba'autorainaa ei Losuia

Ma a'a fei arewaa fei, na pa'i hefaa baua haper-
araraia a'a ei losuia yei Jerusalem ma minaa ro'ou,
ronamina ba'autorainaa yei Judea ma Samaria
ma ei apostle, lomi.
2 Ei ronapa'aa neneraa mei Haidaa, rona i'ifinaa
Stephen ma ronamina faloloa'inia.
3 Ma'uaa, Saul fipowe fafeloaa fei gutanaa ei
losuia. Ina wadu'ainaa hepapalo humu ma
foraneneneinaa ei wawane ma pifine ma aunaa
ro'ou bobo'aia.

Philip Yei Samaria

4 Ei rama'a rona ba'autorai, rona u'ugaa fei
rawani'a warea a'a ei gufu rona dinaa wagina.

5 Philip na dinaa hepalo gufu yei Samaria ma
u'ugaa mei Christ* yei.
6 Ro'aa guainaa Philip ei gupuu rama'a ma
fanunupa'aa ei hilalaa foigia ina bigi'ia, minaa
ro'ou, rona guaifarawaninaa tamanu ei wareana.
7 Ei spiriti hafelo,† rona iwa ma wala'amai a'a
watauda rama'a ma watauda ma'eaa unu mawe
ei iba'iba, hia na farawaninaa ro'ou.
8 Si'ei, na bauana fei ni'eni'ea laloo fei baua gufu
fei.

Simon mei Puala

9 Na pa'i hemea rama'a harana Simon nafane
bigi'aa fifinesi laloo fei gufu ma famalefaiaa mi-
naa ei rama'aa Samaria. Ina warefa'agu'agu ba
hia baua rama'a
10 ma minaa ei rama'a, ei bauana mawe ei
rama'a ua, rona guainia ma ware ba, “Meni
rama'a meni na pa'i faufau mei Haidaa, fei rona
wareia ba fei Baua Faufau.”
11 Rona nenegia uatani, ranimai na famadi'aa
pudaa ro'ou a'a fei fifinesina.
12 Ma'uaa ei pifine ma wawane, ei ro nara ba
fa'ua fei u'ugaa Philip, rona pudugufai ei i u'ugaa
fei rawani'a wareaa fei haparaiaa mei Haidaa ma
fei haraa Jesus Christ.
13 Simon, ana na nara ba fa'ua fei ma na pudug-
ufai. Ma ina talai neneraa Philip na dinaa hitani.
Ma na malefa a'a ei baua hilala ma foigia ina
fanunuia.

---

* **8:5: 8:5** O, *Messiah* † **8:7: 8:7** Warea Greek ba *spiriti loloaa*

14 Ro'aa guainia ei apostle yei Jerusalem ba ei
Samaria rona tonaa fei wareaa mei Haidaa, rona
aloaa Peter ma John a'a ro'ou.
15 Lagu'aa nodigimai, laguna lafulafunaa ro'ou
ba ronei tonaa fei Spiriti Apuna
16 uaa, fei Spiriti Apuna atawe pasiaa hemea
ro'ou; rona pudugufai ua a'a‡ fei haraa mei Fasu
Jesus.
17 Si'ei, Peter ma John, laguna au panii lagua
pafoo ro'ou ma ronawe tonaa fei Spiriti Apuna.
18 Simon, i fanunuia ba laguei apostle na augaa
panii lagua, hefi'adiai na tonaa fei Spiriti. Ma ba i
fani mugoo po'i a'a lagua
19 na ware, “Fanau fena faufau fena, uaa ba
minaa ei a augaa paniu pafoo ro'ou, ronei tonaa
fei Spiriti Apuna.”
20 Peter na ware, “Fei mugoo po'imu nei madi-
gefipui a'amu, uaa yoi ona nara ba o pono'aa fei
fanaa mei Haidaa a'a mugoo po'i!
21 Lomi ona pa'i ma'ida bigi'amu a'a feni bigi'a,
uaa fena naranaramu, lomi na rawani i pudaa mei
Haidaa.
22 Filoginaa fena hafelo'a naranaramu ma lafu-
lafunaa a'a mei Fasu. Woro i futoaa ena hafelo'a
naranaramu.
23 Uaa una fanunu'apa'ia ba na para'a nara-
naramu ma na bobo'ainio fei hafelo'a.”
24 Ma Simon na ware, “I'iginaa mei Fasu ba
inei'aa pa'au tamanu ona wareia.”
25 Lagu'aa u'udii ma waredigaa fei wareaa
mei Fasu, Peter ma John, laguna hadiwe'inaa

‡ **8:16: 8:16** O, *laloo*

Jerusalem, no'u'ugaloo fei rawani'a warea a'a
watauda ei gufu Samaria.

Philip ma mei Ethiopia

26 Ma hemea alo'aloo mei Fasu na warenaa a'a
Philip, “Aununaa hara'uu a'a fei tala lomi guana
o haihai, fei na upunaloo Jerusalem aununaa
Gaza.”
27 Si'ei, ina aunu ma ei fi nolao na nobapa'aloo
hemea Ethiopia,§ lomi wawaneina, hemea nafii
mei hapara pifine, mei oma'aa ei mugoo po'ii
Candace. Mei rama'a mei na aununaa Jerusalem
ba i losui.
28 Ma ifi hadiwe'inaa gufuna pafoo fei wana,
igo'igoaa fei bu'uu mei mamama'a Isaiah.
29 Fei Spiriti na warenaa a'a Philip, “Dinaa a'a
fena wa ma oafarafi'i papana.”
30 Si'ei, Philip na poni nopa'aloo fei wa ma
guainaa mei rama'a mei fi igo'igoaa fei Bu'uu
Isaiah, mei mamama'a. Na i'igai Philip, “Ana ona
apa'ia hanuu fena igoamu?”
31 Ma ina ware, “A apa'ibatanainia rabaa na pa'i
rama'a ba i warefa'arewaia a'au?” Si'ei, na i'iginaa
Philip ba nei fanegutafipui a'ana.
32 Mei nafii mei hapara pifine fi igoaa feni pao-
laa wareaa fei Bu'u Apuna:
“Rona talaidugia ale'ei sipsipi ba i dinaa fei ma'ea
ma ale'ei na'uu sipsipi lomi waigiana ei ro'aa
fapi'aa hugoo ununa,
ana lomi na gigiaa umuna.
33 Rona famamafaia ma lomi rona fania fei
rawani'a dududua.

§ **8:27: 8:27** Hefaa gufu fawelei opa'aloo Nile

Hini mei ba i u'ufanaa ei paina?
Uaa, rona fapedugia yeni malagufu.”
34 Mei nafi mei na i'igainaa Philip, “Warefanau
ba fi warewareaa hini mei mamama'a, hia o
hemeadiai?”
35 Si'ei, Philip na igoaa fei ne'iaa fei Bu'u Apuna
ma u'ufania fei rawani'a wareaa Jesus.
36 Ei lagu'ei nolao a'a fei tala, laguna nopa'aloo
fei ranu, na ware mei nafi, “Fanunu, na pa'i ranu
yeni. Na rawani ba a pudugufai?”*
38 Ma ina warenaa a'a ro'ou ba ronei fa'ugaa fei
wa. Philip ma mei nafi, laguna u'upunaa fei ranu
ma Philip na pudugufainia.
39 Lagu'aa asi'arai a'a fei ranu, fei Spiritii mei
Fasu na notonaa Philip ma mei nafi, fai lomi na
fanunupa'idinia ma na aununi'eni'enaa gufuna.
40 Ma'uaa, Philip na maua yei Azotus ma tatalai
yei ma wareaa fei rawani'a warea a'a minaa ei
gufu nopa'aloo Caesarea.

9

Saul na Filoginaa Naranarana (Acts 22:6-16; 26:12-18)

1 Ma'uaa Saul, ana fi fifi'i ununa ba i
fo'afama'eaa ei otalai neneraa mei Fasu. Na dinaa
a'a mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa
2 ma i'iginia ba nei ne'inaa a'a ei synagogue yei
Damascus ba nabaa i labagipa'aa hini maroaa fei

---

* **8:36: 8:36** Hefi'a we ne'ia ba *pudugufai?” 37 Philip na ware, “Naba onamina narafawe'i a'a minaa ei naranaramu, hi'i.” Mei nafi na ware, “Una uga ba Jesus Christ, hia mei Na'uu mei Haidaa.”*

Tala—pifine o wawane—nei panarofaa ro'ou ma
bobo'ainaa ro'ou Jerusalem.
3 I norafi'inaloo Damascus a'a fei tatalaiana,
ana ei ua, hepalo we'ai noramiana pafea na
we'afaweloinia.
4 Ina pasinaa malagufu ma guainaa hepalo lao
na warenaa a'ana ba, “Saul, Saul, tani o haper-
araraiau?”
5 Saul na i'igai, “Yoi hini, mena Fasu?”

Ina ware, “Yau Jesus, mei o haperararaia.
6 Nadii. Asi'aa ma aununaa a'a fei baua gufu ma
we guainaa tamanu ba nei bigi'ia.”

7 Ei ro talaihugiaa Saul rona u hawainaa poaa
ro'ou; rona guainaa fei lao, ma'uaa, lomi na fa-
nunupa'aa hemea rama'a.
8 Saul na asi'aa a'a fei malagufu, ma'uaa, ba i
werainaa pudana, lomi na fanunupa'i. Si'ei, rona
tauaa panina ma duginaa hia Damascus.
9 Laloo oduai arewaa ina wera pudana ma lomi
na hanana o hunu.
10 Yei Damascus na pa'i hemea otalai nenera, ha-
rana Ananias. Mei Fasu na harofia a'a fei mefina,
“Ananias!”

Ina ware, “Tani, mena Fasu?”

11 Mei Fasu na warenaa a'ana, “Dinaa a'a fei
humuu Judas yei Tala Wanewane ma labaginaa
hemea Tarsus harana Saul, uaa, ifi lafulafu eni.
12 I a'a fei mefina na fanunupa'aa hemea
rama'a, harana Ananias na nomai augaa panina
pafona ma faweradinaa pudana.”

13 Na ware Ananias, “Mena Fasu, yau na
guainaa watauda u'ugaa mei rama'a mei ma

minaa ei hafelo'a bigi'ana a'a ei apunaiaa mei
Haidaa yei Jerusalem.
14 Ina nomai yeni uaa ei famamoaa humuu mei
Haidaa rona faninaa panina ba nei panarofaa
hini i lala'aa haramu."
15 Ma'uaa, mei Fasu na warenaa a'a Ananias,
"Aunu ua! Mei rama'a mei, una rafeinia ba waduu
paniu talaitonaa harau i a'a ei Gentile ma ei ha-
paraa ro'ou mawe ei Israel.
16 Ba a fama'aia batanai fi'ia i tonia a'a fei ha-
rau."
17 Si'ei, Ananias na dinaa a'a fei humu ma
wadu'ai. Na augaa panina pafoo Saul ma ware,
"Mena lofuu Saul, mei Fasu—Jesus, mei i fa'arewa
a'amu i ma'aa tala ei oi fi nomai yeni—na aloamiau
ba onei fafanunudiai ma fei Spiriti Apuna neim-
ina didifio."
18 Ana ei ua, hefi'a manumanu ale'ei huna na
pasilele'aa pudaa Saul ma na fanunupa'idiai. Ina
asi'aa ma rona pudugufainia
19 ma i hananadii, na faufaudiai.

Saul Yei Damascus ma Jerusalem

Saul na gutafipui a'a ei otalai nenera yei Damas-
cus ale'ei hefi'a arewaa.
20 Ana ei ma na u'u laloo ei synagogue ba Jesus,
hia Na'uu mei Haidaa.
21 Minaa ei rona guainia na ba'arofo ma i'igai,
"Haa, ana simeni, meni i fa'agu'agu ma fo'aiaa ei
ro'aa lala'aa fei hara yei Jerusalem? Ma abaa eni
i nomai yeni ba i pataroboboʼinaa ro'ou ma dugi-
naa ro'ou a'a ei famamoaa humuu mei Haidaa?"

22 Ma'uaa, Saul na to'apoidiai faufauna ma
fapoapoainaa ei Jew ro'aa guta yei Damascus, uaa,
na fa'arewaia ba Jesus, hia mei Christ.*
23 I nodigilao ale'ena hefiga arewaa, ei Jew na
fiwarewareipa'ai ba ro'aa fo'afama'eia.
24 Ma'uaa Saul na guainia ba ale'ei warewareaa
ro'ou. Arewaa ma poi, ronamina pupudainaa ei
poaa fanefanee fei gufu ba ro'aa fo'afama'eia.
25 Ma'uaa, ei neneraa Saul na dugia poi ma
fa'u'upuia laloo hepalo pa a'a fei walawalaa fei
nono.
26 I nodigimai Jerusalem ba i bigifipui a'a ei
otalai nenera, ma'uaa, minaa ro'ou na ma'auia ma
nara ba hia abaa pa'aa otalai nenera.
27 Ma'uaa, Barnabas na duginaa hia a'a ei apos-
tle. Ina warefanaa ro'ou batanai Saul ei i talaimai
ma'aa tala na fanunupa'aa mei Fasu ma mei Fasu
na warenaa a'ana ma batanai ba yei Damascus ina
laugu'ua ei i wareaa fei haraa Jesus.
28 Si'ei, Saul na gutafipui a'a ro'ou ma tatalai yei
Jerusalem ma u'ulaugu'uai a'a fei haraa mei Fasu.
29 Ina fiwarewarei ma fiharei a'a ei Jew Greece,
ma'uaa, ba ro'aa fo'afama'eia.
30 Ro'aa guainaa fei ei lofu, rona duginaa hia
Caesarea ma alonaa hia Tarsus.
31 Ma ei losuia yei Judea, Galilee ma Samaria,
ronawe gutafarawani. Fei Spiriti Apuna na
fawe'ia ma fa'unuwenuweaa naranaraa ro'ou ma
na apoidiai puduu ro'ou ma rona gutama'auaa
mei Fasu.

Aeneas ma Dorcas

* **9:22: 9:22** O, *Messiah*

32 Fi talai a'a ei gufu sugutata'aia Peter, na dinaa
Lydda ba i ma'a ei apunaiaa mei Haidaa yei.
33 Yei ina bapa'aa hemea harana Aeneas, mei
na ma'e raraa ununa na haino pafoo tawa ale'ei
fainaroa igisimasi.
34 Peter na warenaa a'ana, “Aeneas, Jesus Christ,
i fapedugaa funuamu. Asi'atonaa fei hafenaa
nopamu.” Ana ei, na asi'aa Aeneas.
35 Minaa ei Lydda ma Sharon na fanunupa'aa
mei ma neneraa mei Fasu.
36 Yei Joppa na pa'i hemea pifine otalai nenera,
harana Tabitha (fei, ana fei hara Dorcas).† Ma hia
nafane bigi'aa ei rawani'a bigi'a ma hadumaa ei
rama'a lomi na pa'i manumanu.
37 A'a fei au fei, hia na funuma'e ma rona
nunufia ma fahainopia a'a hepalo tarea humu.
38 Lydda na rafi'inaa Joppa; si'ei, ro'aa guainia
ei otalai nenera ba Peter yei Lydda, rona aloaa
helagui a'ana ma laguna roroninia ba, “No-
batafamai e'eni!”
39 Na aunuhugiaa lagua Peter ma ro'aa nodigi-
lao, rona duginaa hia a'a fei tarea humu. Minaa
ei pifine ma'esuabea, rona u i a'ana. Rona ai'ai
ma fama'aia ei hawaa ugu ma ei susu, ei tawi'aa
Dorcas ei fido'o guta a'a ro'ou.
40 Peter na fa'asi'anaa minaa ro'ou i ano ma
na fa'unaa du'una ma lafulafu. Oma'anaa a'a
mei pifine ma'ea ma ware, “Tabitha, asi'aa!” Ina
werainaa pudana ma i fanunupa'aa Peter, na
asi'aguta.

---

† **9:36: 9:36** Guapaloei hara Tabitha (Aramaic) ma Dorcas (Greek) hanuu guapaloei ba *gazelle* (hepalo mau manulelele).

41 Ina tauaa panina ma fa'ufalarainia. I dii,
na lala'amii ei apunaia mawe ei ma'esuabea ma
fa'ugia fininaa harenuana i pudaa ro'ou.
42 Minaa ei Joppa, rona guainaa fei ma watauda
na narafawe'i a'a mei Fasu.
43 Peter na guta yei Joppa ale'ei hefiga arewaa
a'a hemea na'aida naraiaa ei hudii manulelele,
harana Simon.

10

Cornelius na Lala'aa Peter

1 Yei Caesarea na pa'i hemea rama'a, harana
Cornelius, hemea centurion yei Italy.
2 Hia mawe ei e'ei laloo humuna, romina nen-
eraa mei Haidaa ma ma'auia. Ma ina pani'arerei
a'a ei rona pa'i nunumiaa ro'ou ma fane lafulafu
a'a mei Haidaa.
3 Heai arewaa, fafi, ale'ei oduai ido'o, ina to
fanunua ale'ei mefi. Ina fanunupa'aa hemea
alo'aloo mei Haidaa na nomai a'ana ma mei
alo'alo na ware, “Cornelius!”
4 Cornelius na fanunufa'u'uia ma na ma'au. Ina
i'igai, “Tani mena Fasu?”

Na ware mei alo'alo, “Ei lafulafuamu ma ei
fanamu a'a ei lomi manumanuu ro'ou na aununaa
a'a mei Haidaa pafea ma ina narapa'io.
5 Ma e'eni, aloaa hefi'a dinaa Joppa ba ronei
dugamai mei harana Simon, mei ana harana Pe-
ter.
6 Hia na guta humuu Simon, mei na'aida naraiaa
hudii manulelele ma fei humuna, i papaa agi.”

7 I aunudii mei alo'alo, mei i wareware a'ana,
Cornelius na harofaa helagui tameloina ma

hemeadiai tameloina, hemea rama'aa fo'aa,
hemei na ma'auaa mei Fasu.
8 Ina warefanaa ro'ou minaa ei manumanu na
fanunuia ma na alonaa ro'odu Joppa.

Fei Fanunuaa Peter—ale'ei Mefi

9 Hepalodiai arewaa nenee fei ma i
nohaloainalao, ro'ei talaifarafi'inaa fei gufu, Peter
na fanenaa pupuaa fei humu ba i lafulafu a'a mei
Fasu.
10 Ina bao ma ba i hanana. Fi babagii ei du'ua,
hia na mefi.
11 Ma laloo fei mefina na fanunupa'aa fei
pumanugawe na gigi ma hefaa manumanu ale'ei
baua lawalawa na tausisigaigio malagufu a'a
obaoei supuna.
12 Ma lalona na pa'i watauda ei maumau man-
ulelele, ei rona pa'i obao pine mawe ei mau man-
ulelele ro ata'ata i malagufu ale'ei wa'a mawe wa'i
ma ei manufidufidu haroo pafea.
13 Ma na ware hefaa lao a'ana, “Asi'aa Peter.
Fo'afama'eia ma hanana.”
14 Na ware Peter ba, “Pa'aa lomi, mena Fasu!
Atawepo'o hana ena abaa du'ua, ena na loloa.”
15 Fei lao na ware faguapoaidiai a'ana, “Nabaa
hefaa manumanu ma mei Haidaa na waredii ba
na rawani, onei'aa ware ba na loloa.”
16 Feni lao guaiana na fa'odupoai ma ana ei ua,
fei lawalawa na hadiwe'ainaa pafea.
17 Fi naranara watauda Peter ba tamanu hanuu
fei fanunuana, ei rama'a aloaa Cornelius, ana
rona bapa'aa fei humuu Simon ma u i papaa fei
gigei.
18 Rona haro'i'igai ba, “Simon, mei ana harana
Peter, hia, yena?”

19 Fi naranara Peter ba tamanu hanuu fei fa-
nunua, fei Spiriti na warenaa a'ana, “Simon,
o'odui rama'a, roi labaginio.*
20 Hee, asi'aa ma upunaa pu. Apuna nara ba
o'adii o lomi, uaa, yau meni a aloawii ro'ou.”
21 Peter na upulao ma warenaa a'a ei rama'a,
“Yau meni hamo'ei labaginia. Tani hamu'ou no-
mai?”
22 Ei rama'a na ware, “Noramiaa hai'odu a'a
Cornelius, centurion. Hia hemea na wanewane
ma na ma'auaa mei Haidaa. Ma minaa ei Jew,
rona ma'auaa mei rama'a mei. Hemea alo'alo,
mei na apunai, na warefania ba yoi onei dinaa
humuna ba i guainaa tamanu o wareia.”
23 Si'ei, Peter na ware ba ronei wadu'ainaa
humu ma guta a'ana.

Peter i Humuu Cornelius

Heai arewadiai, Peter na aunuhugiaa ro'odu ma
hefi'a rama'aa Joppa, hefi'a narafawe'ia, ana rona
aunu.
24 Heai arewadiai, ina sufudai i Caesarea. Cor-
nelius na apa'ia ba i nomai ma ina harofamii ei
gufuna mawe ei tafina.
25 I wadu'ainaa fei humu Peter, Cornelius na
nomai i ma'ana ma o'o'ui i pinee Peter.
26 Ma'uaa, Peter na fa'asi'ania. Ina ware,
“Ufalarai. Yau ana rama'a ua.”
27 Laguna fiwarewarei ma Peter na wadu'ai ma
fanunupa'aa hefaa baua gupuu rama'a.
28 Ina warenaa a'a ro'ou, “Hamona
apa'ifarawaninia ba na apunainaa fei law hai'odu

* **10:19: 10:19** Hepalo ne'ia mina ba *Simon, helagui rama'a, lagu'ei labaginio*; hefi'adiai ne'ia, lomi na ware ba figa rama'a.

ba hemea Jew i guta o oafipui a'a hemea Gentile.
Ma'uaa mei Haidaa na fama'au ba nei'aa ware ba
nemea na hafelo o na loloa.
29 Si'ei, ro'aa la'au, una no'uamai lomi na pa'i
naranarau. Na rawani ba a i'iginaa hamu'ou ba
tani hamu'ou lala'au?"
30 Cornelius na ware, "Obao arewaa ididii, yau
laloo humuu ma lafulafu ana ale'eni feni au feni,
ale'eni odu'ai ido'o fafi. Ma a'a fei au fei, una
maduofo hamatee hemea rama'a, hemea na ag-
ime lawalawana na u i ma'au
31 ma na ware 'Cornelius, mei Haidaa na
guainaa ei lafulafuamu ma fanunupa'aa ei
fanamu a'a ei rama'a lomi manumanuu ro'ou.
32 Alo alo'alomu dinaa Joppa ba ronei dugamii
Simon, mei harana Peter. Hia na guta humuu
hemeadiai Simon, mei na'aida naraiaa hudii man-
ulele, mei fei humuna i papaa agi.'
33 Si'ei, una ponila'amii yoi ma na rawani ba
ona nomai. Ma e'eni, minaa hai'ou yeni inamoaa
mei Haidaa ba hai'ou'aa guainaa minaa ei manu-
manu mei Fasu na warefanio ba onei warefanaa
hai'odu."
34 Ma si'ei, Peter na'aa ware, "Yau eni, nawe
fanunu'apa'ia ba pa'aa fa'ua ba mei Haidaa, lomi
na pa'i papa'aa ununa,
35 ma'uaa na dugi'uaiaa ei rama'a a'a minaa ei
gufu, ei rona ma'auia ma neneraa tamanu ei na
rawani.
36 Hamona aida fei rawani'a warea, fei mei
Haidaa na alonaa a'a ei Israel, warefanaa ro'ou
fei rawani'a wareaa fei gutafarawania, uaa Jesus
Christ, mei Fasuu minaa ei manumanu.
37 Hamona aida tamanu ei na asi'aa yei Judea,

tamanu ei nado'o asi'aa farawarawa yei Galilee,
nenee fei pudugufaia, fei John na u'ugia.
38 Hamona aida ba mei Haidaa na papaditainaa
Jesus mei Nazareth a'a fei Spiriti Apuna ma wagii
fei faufau na talaibigifarawani, farawaninaa ei
rona oa wagii fei faufau mei hani'u, uaa mei
Haidaa a'ana.
39 “Ona ma'adigaa minaa ei bigi'ana yei gufuu ei
Jew ma yei Jerusalem. Rona fatawaia a'a fei haihai
ma na ma'e,
40 ma'uaa mei Haidaa na fa'asi'ania a'a fei ma'ea
laloo fei fa'oduaiaa arewaa ma ina fa'arewaia a'a
ei rama'a.
41 Abaa minaa ei rama'a rona fanunuia. Ma'uaa,
mei Haidaa nado'o uniaa hini ei rowe fanunuia,
ale'ena hai'odu, hai'ouna hanana ma hunufipui
a'ana nenee fei i asi'aa a'a ei ma'ea.
42 Ina ware ba hai'ounei u'ufanaa ei rama'a ma
warefa'uai ba unaiaa mei na rafeinia mei Haidaa
ba nei dududuaa ei rona guta ma ei rona ma'e.
43 Minaa ei mamama'a, rona warefa'uai wagina
ba hini i narafawe'i a'ana, a'a fei harana, mei Fasu
i futoaa ei hafelo'ana.”
44 Fi wareware Peter, fei Spiriti Apuna fi pasigio
pafoo minaa ei rona guainaa fei warea.
45 Ei rona narafawe'i ma moro hudii wawanei,
rona nohugiamii Peter. Rona ba'arofo ba fei fanaa
mei Haidaa fei Spiriti Apuna na pasinaa pafoo ei
Gentile anaa.
46 Uaa, ei ro nohugiamiaa Peter rona guainaa
e'ei rama'a e'ei, rona warenaa wareaa hepapa
gufu ma uduginaa mei Haidaa.
Ma na ware Peter,
47 “Na pa'i nemea i nara ba eni rama'a eni,
ronei'aa pudugufai a'a fei ranu? Na rawani ba

ro'aa pudugufai, hamatee rona todigaa fei Spiriti
Apuna ana ale'ei o'odu."
48 Si'ei, ina ware ba ronei pudugufai a'a fei
haraa Jesus Christ. Ma rona warefanaa Peter ba
nei gutafipui a'a ro'odu hefi'adiai arewaa.

11

Peter na U'ugaa Hanuu ei Bigi'ana

1 Ei apostle ma ei lofu tadiwe'aiaa Judea, rona
guainia ba ei Gentile ana rona tonaa fei wareaa
mei Haidaa.
2 Hee, ei i dinaa Jerusalem Peter, ei narafawe'ia,
ei na moro hudii wawanei, rona warefania ba ina
tata
3 ma rona ware, "Yoi, ona wadu'ainaa ei hu-
muu ei lomi na moro hudii wawanei ma ona
hananafipui a'a ro'odu."
4 Peter na asi'aa ma warefanaa ro'odu minaa ei
manumanu:
5 "Yau yei laloo fei baua gufu Joppa, fi lafulafu
ma na mefi. Una fanunupa'aa hefaa manumanu
ale'ei baua lawalawa na taularagio pafea a'a obao
ei supuna fi aunugio i a'au.
6 Una fanununaa lalona ma na fanunupa'aa ei
manulelele, ei rona talai i malagufu a'a obao pine,
ei manulelelee podu ma ei mau manulelele ale'ei
wa'a ma wa'i mawe ei manufidufidu haroo pafea.
7 Ma una guainaa hefaa lao na warenaa a'au,
'Asi'aa, Peter. Fo'afama'eia ma hanana.'
8 "Una ware, 'Pa'aa lomi, mena Fasu! Atawe
fawadu'ainaa poau hepalo manumanu na loloa o
lomi na fafa'arai.'

9 “Fei lao noranarai pafea na faguapoaidiai,
‘Onei'aa ware ba na loloa hepalo manumanu
nabaa mei Haidaa na fafafa'arainia.’
10 Feni na nomai a'au odupoa ma minaa ei
manumanu ei, na hadiwe'aidinaa pafea.
11 “Ana ei ua ma o'oduei rama'a, ei aloamiaa
ro'ou yei Caesarea, rona nomai a'a fei humu yau
na guta wagina.
12 Fei Spiriti na warefanau ba unei'aa oa'oai
aunuhugiaa ro'odu. Eni oloroa lofu eni, ana rona
aunuhugiau ma hai'ouna wadu'ainaa fei humuu
mei rama'a.
13 Ina warefanaa hai'odu ba hemea alo'alo na
fa'arewa a'ana laloo humuna ma mei alo'alo
na ware, ‘Alo alo'alomu dinaa Joppa ba ronei
dugamii Simon, mei harana Peter.
14 I we warefanio ena warea, ena ba i fatela'anio
ma ena maroamu.’
15 “Ana fi wareware ua, fei Spiriti Apuna na
pasinaa pafoo ro'ou ana ale'ei i upugio pafoo o'ou
farawarawa.
16 Ma una nonominaa ei wareaa mei Fasu ba:
‘John na pudugufainaa ranu,* ma'uaa hamowe
pudugufai a'a fei Spiriti Apuna.’
17 Ma nabaa mei Haidaa na fanaa ro'ou fei
fana, fei na fanaa o'ou, o'ou ena na narafawe'i a'a
mei Fasu Jesus Christ, nabaa ale'ei, yau hini ba a
barafeaa mei Haidaa?”
18 Ro'aa guainaa fei, lomi rona fai wareware ma
rona uduginaa mei Haidaa ma ware, “Ma'aia, mei
Haidaa na fanaa ei Gentile fei ba ro filoginaa nara-
nara ro'odu ma tonaa fei harenua lomi i pedutoo.”

Ei Losuia yei Antioch

* **11:16: 11:16** O, *laloo ranu*

19 Ma e'ei rama'a, e'ei rona ba'autorai a'a fei au
hafelo, fei rona haperaraiaa Stephen wagina, e'ei
rama'a e'ei, ana ronamina aununaa Phoenicia,
Cyprus ma Antioch ma warefanaa ei Jew ua fei
u'uga.
20 Ma'uaa, hefi'a ro'odu, ei noramiaa ro'ou
Cyprus ma Cyrene, rona aununaa Antioch ma
wareware a'a ei Greece anaa; rona u'ugaa fei
rawani'a wareaa mei Fasu Jesus.
21 Fei panii mei Fasu na oafipui a'a ro'odu ma
watauda, rona narafawe'i ma momo'ainaa a'a mei
Fasu.
22 Ei losuia yei Jerusalem, rona guainaa fei u'uga
fei ma rona aloaa Barnabas dinaa Antioch.
23 I nolao yei ma fanunupa'aa fei rawani'aa mei
Haidaa, ina ni'eni'e ma warehadumaa ro'ou ba a'a
minaa ei faufau ro'odu, roneimina ofawe'i a'a mei
Fasu.
24 Hia hemea rawani'a rama'a ma fei Spiriti
Apuna na didifia ma namina we'i fei naranarana
ma watauda, rona nomai a'a mei Fasu.
25 I dii, Barnabas na aununaa Tarsus ba iree
labaginaa Saul
26 ma i nopa'alao, na duginaa hia Antioch.
Ma laloo heai igisimasi, Barnabas ma Saul, la-
guna gutafipui a'a ei losuia ma laguna feroinaa
watauda rama'a. Yei Antioch rona roroinaa ei ota-
lai nenera ba ro'odu Christian. Sifei fei rawarawa
rororoia ale'ei.
27 A'a fei au fei, hefi'a mamama'a noramiaa
ro'ou Jerusalem, rona dinaa Antioch.
28 Hemea ro'odu, harana Agabus na ufalarai ma
i a'a fei Spiriti na ware ba neai arewaa fei baua
mouabiabia i dinaa tadiwe'aiaa minaa ei gufuu

Rome. (Hefei au mouabiabia na nomai a'a fei au
i utonaa fei hapara Claudius.)
29 Ei otalai nenera, a'a ei apa'aa hememea ro'ou,
rona narapa'ia ba ronei hadumaa ei lofu yei
Judea.
30 Fei tala rona bigi'ia, sifei ba rona alofanaa ei
bauaniaa losuu ei fanaa ro'odu a'a Barnabas ma
Saul.

12

Peter na Tela a'a fei Humuu Bobo'ai

1 I a'a feni au feni, mei hapara Herod na panaro-
faa hefi'a losuia ba i haperaraiaa ro'ou.
2 Ei maroana, rona fo'afama'eaa James, mei lo-
fuu John a'a hepalo wadu.
3 I'a fanunupa'ia ba fei na fani'eaa ei Jew, inaree
panarofaa Peter anaa. Ina bigi'aa fei a'a fei au
Hananaa fei Faraa Pidaua Lomi Fafuafua.
4 I panarodigia, ina aunaa hia i laloo humuu
bobo'aia di aunaa panii ei oma'ama'aa. E'ei
oma'ama'aa e'ei, gunaroa gupu ma hepapalo gupu
na pa'i gunaroa rama'a. Herod na nunuminia ba i
dududuia i pudaa minaa ei rama'a nenee fei Talai
Falogia.
5 Hee, Peter rona faroro'inia i laloo humuu
bobo'ai, ma'uaa ei losuia, ronamina lafulafunia
a'a mei Haidaa.
6 Fei poi ana i pa'aa fei arewaa ba Herod i aunaa
hia dududua, Peter na ma'igu watolaa helagui
fo'aa, rona faroro'ainia a'a guapalo alatai ma ei
oma'ama'aa rona u i poaa fanefanee humu.
7 Ana ei ua, hemea alo'aloo mei Fasu na fa'arewa
ma fei we'ai na we'apapa'arai i lalona. Ina

pa'igueinaa haparanonoo Peter ma funia. Ina
ware, “Batafa! Asi'aa!” Ma ei alatai na ma'ala i
panii Peter.
8 Mei alo'alo na warenaa a'ana, “Fareaa fena
lawalawamu ma ena hafena pinemu.” Ma Peter
na bigi'ia. Mei alo'alo na ware, “Fareaa fena
hawaa ugumu ma nenerau.”
9 Peter na nenegia ma laguna wala'aa a'a fei
humuu bobo'aia. Ma'uaa, lomi ina aida ba mei
alo'alo napa'aa bigi'ia; ina nara ale'ei ba mefina.
10 Laguna talaidi'ininaa ei rawarawa ma
ei faguaiaa oma'aa ma laguna nomai a'a fei
gigei iron, u'unii fei baua gufu. Fei gigei na
gigi'ualao ma laguna asi'alao wagina. Ei lagu'aa
talaifamalalao ma'ida a'a fei tala, mei alo'alo na
di'ininia.
11 Peter nawe aida ma na ware, “E'eni unami-
napa'aa aida ba mei Fasu na aloamii mei alo'alona
ma na fatelaiau panii Herod mawe minaa ei
manumanu ei Jew rona nunuminia.”
12 Ipowe arewa a'ana, ina aununaa fei humuu
Mary, mei inaa John, mei ana harana Mark, i
fawelei rona figupui watauda rama'a ma roi lafu-
lafu a'a mei Fasu.
13 Peter na faba'aba'a a'a fei gigei ano ma hemea
nafi pifine, harana Rhoda na nomai ba i gigiaa fei
gigei.
14 I guaipa'aa fei lao Peter, namina ni'eni'e ma
lomi na gigiaa fei gigei. Na ponihadiwe'ai ma na
warefatemutemu, “Peter, hia a'a fei gigei!”
15 Rona warenaa a'ana, “Onapa'aa poapoai.”
Ma'uaa, lomi na babanini; namina'u wareware ua
ma ronawe ware ba, “Woro mena alo'alona.”

16 Ma'uaa Peter na u faba'a ua a'a fei gigei ano
ma ro'aa gigiaa fei gigei ma ro'aa fanunupa'ia,
namina nanawala pudaa ro'odu.
17 Peter na pi'inaa panina ba ronei babanini ma
na u'ufanaa ro'ou batanai mei Fasu i fatela'ania
humuu bobo'aia. Ina ware, “Warefanaa James
ma ei lofu feni manumanu feni.” Ma na di'ininaa
ro'odu dinaa a'a hepalodiai gufu.
18 I nomafufuoilao, ei fo'aa, ronamina hautata
a'a fei ba na ba'uanaa hitani Peter.
19 Herod namina lalabaginia ma'uaa, lomi na
labagipa'ia. Ma si'ei, namina i'iginaa watauda
i'igaia a'a ei oma'ama'aa ma nawe ware ba
hefi'adiai fo'aa nei fo'afama'eaa ro'odu.

Fei Ma'eaa Herod

I dii, Herod na di'ininaa Judea dinaa Caesarea
ma na guta famadii ma'ida yei.
20 Fama'a ina fiharenii a'a ei Tyre ma Sidon.
E'eni, ei rama'aa guapaloei gufu, rona fihupu'ii ba
ro'aa ma'a hia. Ma hemea rama'a, harana Blastus
na waredii ba iwe hadumaa ro'odu. Blastus, hia
hemea rawani'a nafii mei hapara ma mei hapara
na apa'ifarawaninia. Rona i'igai ba mei hapara
nei fapedugaa fei fisisibaia watolaa ro'odu, uaa
rona'aida to du'ua a'a fei gufuu mei hapara.
21 A'a fei arewaa ba ro'aa figupui, Herod na
fareaa ei lawalawaa hapara ma guta pafoo fei
gutanaa hapara ma wareaa hepalo wareana a'a ei
rama'a.
22 Rona haromemewai ba, “Pa'a sifeni fei lao
hemea haidaa, abaa lao rama'a.”
23 Ana ei ua, hamatee Herod lomi na uduginaa
mei Haidaa, hemea alo'aloo mei Fasu na fo'aia ma

na pasinaa pu. Ma ei wa'awa'a na hanaia ma na
ma'e.
24 Ma'uaa fei wareaa mei Haidaa fimina gipelao
ma aununaa watauda gufu.
25 Barnabas ma Saul, lagu'aa fapedugaa ei
bigi'aa lagua, laguna nodugamii John, ana harana
Mark. Noramiaa ro'odu, Jerusalem.*

13

Rona Aloaa Barnabas ma Saul

1 A'a fei losuu yei Antioch, na pa'i hefi'a ma-
mama'a ma feroia: Barnabas, Simeon ana harana
Niger, Lucius mei Cyrene, Manaen (mei ana roroo
Herod mei hapara) ma Saul.
2 Rona uduginaa mei Fasu ma fabao ma fei
Spiriti Apuna na ware, “Au'u'uginaa Barnabas ma
Saul ba lagunei bigi'aa fei bigi'a u'a fanaa lagua.”
3 Ro'aa fabaodii ma lafulafudii, rona augaa
panii ro'ou pafoo lagua ma aloaa lagua.

Yei Cyprus

4 Fei Spiriti Apuna na aloaa lagua ma lagunado'o
dinaa Seleucia ma laguna tamadinaa Cyprus.
5 Lagu'aa fatetedii Salamis, laguna u'ugaa ei
wareaa mei Haidaa laloo ei synagogue ei Jew.
John i a'a lagua ba i hadumaa lagua.
6 Rona talaifaweloipedugaa fei gufu ma
nopa'aloo Paphos. Yei rona bapa'aa hemea
pualaa ei Jew, hemea mamama'a sifisifi, harana
Bar-Jesus.
7 Hia hemea na o oa a'a mei gavanaa, mei ha-
rana Sergius Paulus. Mei gavanaa na bauanai fei

* **12:25: 12:25** Hefi'a ne'ia ba *Rona dinaa Jerusalem.*

apa'ana. Ma na lala'aa Barnabas ma Saul uaa na
nunumiai ba i guainaa fei wareaa mei Haidaa.
8 Ma'uaa, Elymas, mei puala (hamatee fei
hanuu Elymas, puala), na fadugeaa ro'odu ba i
famomo'inaa fei naranaraa mei gavanaa a'a fei
narafawe'ia.
9 Si'ei, fei Spiriti Apuna na didifaa Saul, ana
harana Paul ma na fanunufa'u'uaa Elymas ma
ware,
10 "Yoi hemea na'uu hani'u ma ona fadugeaa
minaa ei wanewanea manumanu! Yoi ona pepesu
a'a watauda ei mau sifisifi ma ei maumau hafelo.
Tani, lomi ba o fapedugaa fei barafeamu a'a fei
rawani'aa maumau mei Fasu?
11 Si'ei, fei panii mei Fasu na fadugeio. Yoi,
owe pudawerai ma iwe pa'i fei au lomi ba owe
fanunupa'aa fei we'aa fei halo."

Ana ei ua, fei tapu ma fei roromaa na weloinia
ma itaitatalabaginaa hemea ba nei tauaa panina
ma i nenegia.
12 I fanunuia ale'ei mei gavanaa, na narafawe'i
uaa na madu'ofo a'a fei feroiaa mei Fasu.

Yei Pisidian Antioch

13 Paul ma ei maroana, rona di'ininaa Paphos
ma tamanaa Perga, yei Pamphylia. Ma yei, na
di'ininaa ro'ou John ma hadiwe'inaa Jerusalem.
14 Rona asi'aa Perga dinaa Pisidia i Antioch. A'a
fei Sabbath rona wadu'ainaa fei synagogue ma
guta.
15 Ro'aa igodigaa fei Bu'uu Law ma ei Ma-
mama'a, ei bauaniaa fei synagogue, rona ware-
naa a'a ro'ou, "Ena lofu, nabaa hamona pa'i hefaa
warea ba i hadumaa ei rama'a, te hamonei ware."

16 Paul na ufalarai ma pi'inaa panina ma ware,
“Hamu'ou ena Israel ma ena Gentile, ena hamona
ma'auaa mei Haidaa, hamonei guainau!
17 Mei Haidaniaa ei Israel, hia na rafeinaa ei
amaa hai'ou. Ina fagipeaa minaa ei manumanuu
panii ro'odu ei ro'ou guta yei Egypt. A'a fei baua-
nai faufauna na fa'u'unainaa ro'ou di'ininaa fei
gufu.
18 Ina utonaa fi'iaa naranarana a'a ro'odu* ale'ei
gunaroa pa'ania igisimasi yei fawelei lomi haihai
o guana.
19 Ina fo'afapasiaa oloromeai gufu yei fawelei
Canaan ma fanaa ei gufuu ro'ou a'a ei rama'aa
gufuna ale'ei hemea ama i fani hapee na'una.
20 Minaa ei manumanu ei, ina bigi'ia laloo gu-
naroa pu'u ma haipani pa'ania igisimasi.

“Nenee fei, mei Haidaa na fani rama'a
fadududua a'a ro'odu nopa'aloo fei au Samuel,
mei mamama'a.
21 Nenee fei, ei rama'a na i'iginia ba ronei pa'i
hemea hapara ma ina augaa Saul, mei na'uu Kish
noranamai a'a fei pai Benjamin ma na utonaa fei
hapara gunaroa pa'ania igisimasi.
22 I fapedugaa Saul, na augaa David ba haparaa
ro'odu. Ina warewareia, ‘Una fanunupa'ia ba
David, mei na'uu Jesse, imina neneraa fei nara-
narau. Iwe bigi'aa minaa ei manumanu una nun-
uminia ba inei bigi'ia.’

23 “A'a fei pai mei rama'a mei, mei Haidaa na
aloaa mei Fatela'ana Jesus yei Israel, ana ale'ei ena
warefa'uaiana mina.

---

* **13:18: 13:18** Hefi'a ne'ia ba *Ina roinaa ro'ou*

24 Ei atawe nomai Jesus, John na u'u a'a minaa
ei Israel ba ronei filoginaa naranaraa ro'odu ma
pudugufai.
25 Ei i fapedugaa ei bigi'ana John, ina ware,
‘Hamona nara ba yau hini? Abaa yau mena. Agia.
Ma'uaa iwe nomai neneu ma lomi na rawani ba a
alaraa wao hafenaa pinena.’

26 “Ena lofuu, ena na'uu Abraham ma hamu'ou
ena Gentile, ena hamona ma'auaa mei Haidaa, fei
u'ugaa tela'ana na nodigimai.
27 Ei rama'aa Jerusalem ma ei bauaniaa ro'odu,
lomi rona fanunu'apa'aa Jesus, ma'uaa, ei ro'aa
ware ba ro'aa fo'afama'eia, ronapa'aa bigi'aa
tamanu rona wareia ei mamama'a mina, ei warea
o'ouna'aida igoia minaa ei Sabbath.
28 Fa'ua ba lomi rona labagipa'aa hepalo tatana,
ma'uaa rona i'igainaa Pilate ba nei fo'afama'eia.
29 Ro'aa bigidigaa minaa ei ronadii ne'inia ei
mamama'a, rona porofa'upuiamai a'a fei haihai
ma fahainopia laloo huapu a'a fei na'a.
30 Ma'uaa mei Haidaa na fa'asi'ania a'a fei ma'ea
31 ma rona fanunupa'ia laloo watauda are-
waa, ei rona tatalaifipui a'ana yei Galilee dinaa
Jerusalem. Rona fanunupa'ia ma e'eni rona ware-
fanaa ei rama'a gufuu o'ou.

32 “Hai'ou warefanaa hamu'ou fei rawani'a
warea: Tamanu nadii fa'unai a'a ei amaa hai'ou
mei Haidaa,
33 ina bigidigia a'a hai'odu eni na'uu ro'odu,
uaa ina fa'asi'anaa Jesus. Ana ale'ei fei ne'iaa fei
faguaiaa lauga laloo fei Bu'uu Lauga:

“ ‘Yoi mena na'uu;

wagieni yau nawe oanaa Amamu.’†
34 Fei fa'ua warea ba mei Haidaa na fa'asi'ania
a'a fei ma'ea ma lomi ba iwe raia, na ude a'a eni
paolaa warea eni:
“ ‘Awe fanaa hamu'ou ei hawegia, ei na apunai.
Apowe fanaa hamu'ou eni hawegia, eni una
fa'unainia a'a David.’
35 Ma ana na udedii ei ne'ia:
“ ‘Lomi owe uga ba mei Apunaiamu i raia.’
36 “David, i'a bigidigaa ei nunumiaa mei Haidaa
a'a fei au gutanana, ina ma'igu; rona i'ifinia a'a ei
amana ma fei ununa na raia.
37 Ma'uaa mei i fa'asi'ania mei Haidaa, lomi na
raia.
38 “Si'ei, ena lofuu, nunumiau ba hamonei aida
ba i a'a Jesus ei hafelo'aa hamu'ou, ipowe futo
ale'ei yau fi warefa'aiawii hamu'ou.
39 I a'ana hini i narafawe'i, iwe wanewane wagii
ei hafelo'ana, ei lomi ba fei law Moses na hawia ba
i fawanewaneia.
40 Hamonei oma'aa hamu'odu ba tamanu
ei ronadii wareia ei mamama'a, lomi i tonaa
hamu'odu:
41 “ ‘Ma'a, hamu'ou ena hamona falalasi.
Hamonei naranara watauda ma ma'e,
uaa awe bigi'aa hefaa manumanu a'a fena au
hamu'odu
ma nabaa nemea nadii warefa'aiaa hamu'odu
ba iwe pa'i fei manumanu fei,
lomi ba hamu'ou nara ba fa'ua.’ ”
42 Paul ma Barnabas, lagu'ei di'ininaa fei syn-
agogue, ei rama'a rona i'iginaa lagua ba lagunei
u'udinaa ei manumanu ei laloo fei Sabbath na
nomai.

† **13:33: 13:33** O, *nawe tonio ba na'uu*

43 Ro'aa asi'aa a'a fei synagogue ei rama'a,
watauda ei Jew mawe ei rama'a ro filogitonaa
fei losuu ei Jew, rona neneraa Paul ma Barn-
abas. Ma laguna warewarefipui a'a ro'ou ma
warefanaa ro'odu ba ronei oa ua a'a fei rawani'aa
mei Haidaa.
44 Hepalodiai Sabbath ma ale'ei minaa fei
rama'a gufu, rona nomai ba ro'aa guai fei wareaa
mei Fasu.
45 Ro'aa ma'apa'aa ei gupuu rama'a ei Jew, ron-
amina punepune ma warefafeloaa tamanu na
u'ugia Paul.
46 Si'ei, Paul ma Barnabas laguna
warefalaugu'ai: “Fama'a, fei baua manumanu
ba haiguneido'o warefanaa hamu'odu, fei wareaa
mei Haidaa. Ma'uaa hamona ofadugia ma lomi
hamona nara ba hamo'aa tonaa fei harenua lomi
i pedutoo. Si'ei, e'eni, haiguna oma'anaa a'a ei
Gentile.
47 Uaa mei Fasu na ware ba haigunei bigi'aa feni
wareana:
“ ‘Yau na aunaa hamu'ou‡ we'ai a'a ei Gentile
ma ana fatela'anaa ei rama'a minaa feni
malagufu.’ ”
48 Ei Gentile, ro'aa guainaa fei, rona ni'eni'e ma
fahonuaa fei wareaa mei Fasu. Ma minaa ei nadii
unidigaa ro'odu mei Fasu ba rowe pa'i harenua
lomi i pedutoo, rona narafawe'i.
49 Fei wareaa mei Fasu na talepedunaa feni
baua gufu.
50 Ma'uaa ei Jew, rona fani tabaa ei pifine, ei
rona ma'auaa mei Haidaa. Ma ana ei pifine ei,
rona pa'i baua haraa ro'odu mawe ei wawane, ei

‡ **13:47: 13:47** O, *yoi*

ro'ou bauaniaa fei gufu. Ma minaa ro'ou, rona
fa'asi'anaa fei naranaraa ei rama'a ba ro'aa haper-
araiaa Paul ma Barnabas ma rona teteaa lagua a'a
fei gufuu ro'odu.
51 Si'ei, lagunadii foifoiaa poraporaa pinee
lagua, hanuna ba lomi rona farawaninaa lagua.
Ma laguna dinaa Iconium.
52 Ma ei otalai nenera namina ni'eni'e ma fei
Spiriti Apuna na didifaa ro'ou.

14

Yei Iconium

1 Yei Iconium, Paul ma Barnabas, laguna
wadu'ainaa fei synagogue ei Jew, minaa ale'ei
bigi'aa lagua. Yei, laguna u'u ma naminaa nafa'aa
watauda ei Jew ma Gentile ma rona narafawe'i.
2 Ma'uaa ei Jew, ei rona barafeaa fei rawani'a
warea, rona fani tabaa ei Gentile ba ronei
narafafelo a'a ei lofu.
3 Si'ei, Paul ma Barnabas, laguna guta famadii
ma'ida yei ma u'ufalaugu'ai a'a fei wareaa
mei Fasu, mei na fa'arewaiaa fei u'ugaa fei
rawani'ana wagii ei bigi'aa lagua ei hilalaa foigia
ma fananawalaa puda.
4 Ei rama'aa fei gufu fei, rona fifalagii. Hefi'a,
rona oa pepei a'a ei Jew ma hefi'a a'a ei apostle.
5 Na pa'i fiwarewareipa'aia watolaa ei Jew ma
Gentile fipuinaa ei bauaniaa ro'ou ba ro'aa haper-
araiaa lagua ma nafanaa lagua mugoo.
6 Ma'uaa, laguna guaipa'ia ma ponipa'ainaa
Lystra ma Derbe—guapaloei gufu yei Lycaonia
mawe hefi'adiai gufu yei fawelei.

7 Ma yei, laguna u'ugaa fei rawani'a warea ale'ei
laguna'o bigi'ia.

Yei Lystra ma Derbe

8 Yei Lystra na pa'i hemea afetoo. Ana toroton-
amiana baduina ma pa'aa lomi na u talai.
9 Fi wareware Paul, mei rama'a mei, na guainia.
Paul na fanunufawanewanenaa a'ana ma na
aida ba na we'i naranaraa mei afetoo ba i pedu
funuana
10 ma na harolao, “Ufalarai a'a guapaloena
pinemu!” Ana ei ua, ina una'asi'aa ma talai.

11 Ei watauda rama'a, ro'aa fanunupa'aa fei
bigi'aa Paul ale'ei, rona haroharonaa warea Ly-
caonia, “Ei haidaa, rona nogio a'a o'ou ale'ei
rama'a!”
12 Rona roroinaa Barnabas, Zeus. Ma Paul, rona
roroinaa Hermes, uaa hia mei i wareware.
13 Mei bauaniaa fei humuu mei haidaa Zeus,
mei na pa'i humuu mei haidaniana auguu fei baua
gufu, na notonamiaa ei buduma'ao ma ei pataa
ro'ou fota wagii fei gigei fei baua gufu uaa ba hia
ma fei gupuu rama'a, ro'aa fani fanaa ro'ou a'a
lagua.

14 Ma'uaa, laguei apostle Barnabas ma Paul,
lagu'aa guainia ale'ei, laguna baira'aa ei susuu
lagua ma ponilao a'a fei gupuu rama'a ma haro-
haro:
15 “Me'o, tani hamo'aa bigi'aa feni? Haigua ana
rama'a ua, ale'ena hamu'ou. Haigua fi u'ufanaa
hamu'ou fei rawani'a warea ale'ei warefa'aia ba
hamonei ofadugaa eni manumanu lomi hanuna
ma dinaa a'a mei Haidaa, mei na pa'i harenuana,

mei na bigi'aa fei pumanugawe ma feni malagufu
ma fei agi mawe minaa ei manumanu wagii ro'ou.
16 Mina, mei Fasu na rawa'a'afainaa hepapalo
gufu ba ronei dinaa pelee naranaraa ro'odu.
17 Ma'uaa wagii fei bigi'ana fi fa'aiaa ei rama'a:
ina fama'aiaa fei rawani'ana wagii fei fanana fei
maunu ma ei du'ua wagii fei au ro'odu. Ina
fani watauda du'ua a'a hamu'ou ma namina fani
ni'eni'ea a'a ei naranaraa hamu'odu."
18 Laguna ware ale'ei, ma'uaa na we'i fei nara-
naraa ei rama'a ba ro'aa uduginaa lagua a'a fei
lafigifama'eaa ei buduma'ao.

19 Ma idii, hefi'a Jew, noramiaa ro'odu Antioch
ma Iconium, rona u'ugainaa fei gupuu rama'a ma
nafanaa Paul mugoo ma foraneneneinia auguu
fei gufu uaa rona nara ba ina ma'e.
20 Ma'uaa, ro'aa faweloinia ei otalai nenera, ina
asi'aa ma wadu'ai hadiwe'idinaa fei gufu. I arewa-
diai, hia ma Barnabas, laguna aununaa Derbe.

Laguna Hadiwe'inaa Antioch Yei Syria

21 Laguna u'ugaa fei rawani'a warea a'a fei gufu
fei ma watauda na filoginaa naranaraa ro'odu
ba ro'ou, otalai nenera. Ma laguna hadiwe'inaa
Lystra, Iconium ma Antioch
22 ma laguna fawe'inaa ei otalai nenera ma
warehadumaa ro'ou ba ronei oafawe'i a'a fei
narafawe'ia. Laguna ware, "O'amina nana-
muinaa watauda fi'ia ba o'aa wadu'ainaa fei ha-
paraiaa mei Haidaa."

23 Paul ma Barnabas, laguna uniaa hefi'a
bauaniaa losuu,* ale'ei bauaniaa hepapalo
losuu ma fininaa fei mau fabaoa ma lafulafua,
laguna apunainaa ro'odu a'a mei Fasu, mei rona
narafawe'i a'ana.
24 Lagu'aa tatalaidii yei Pisidia, laguna dinaa
Pamphylia
25 ma lagu'aa u'udigaa fei warea yei Perga, la-
guna aununaa Attalia.
26 Idii, laguna di'ininaa Attalia, tama-
hadiwe'inaa Antioch, fei gufuu ei rama'a ronadii
haweginaa lagua wagii fei rawani'aa mei Haidaa
ba lagu'aa bigi'aa fei bigi'a, fei laguna fapedugia
e'eni.
27 Lagu'aa fatete, laguna apainamii ei losuia
ma warefanaa ro'ou minaa ei bigi'aa mei Haidaa
i panii lagua ma batanai i gigiaa fei gigei fei
narafawe'ia a'a ei Gentile.
28 Ma lagunamina guta famadii yei a'a ei otalai
nenera.

15

Fei Figupuiaa ei Bauaniaa Jerusalem

1 Hefi'a wawane, noramiaa ro'ou Judea na dinaa
Antioch ma feroinaa ei lofu: “Nabaa lomi hamona
moro'aa hudii wawanei ale'ei fei mau feroiaa
Moses, lomi hamo'aa tela.”
2 A'a fei, Paul ma Barnabas, laguna fiharenii a'a
ro'ou. Si'ei, rona uniaa Paul ma Barnabas mawe
hefi'a ei narafawe'ia ba ronei dinaa Jerusalem ma

* **14:23: 14:23** O, *Barnabas na papaditainaa ei bauaniaa losuu*; o, *Barnabas na famamoaa ei rama'a ba ronei uni bauaniaa losuu*

re ma'a ei apostle ma ei bauaniaa losuu wagii fei
manumanu fei.
3 Ei losuia, rona aloaa ro'ou ma ei roi talailao
yei Phoenicia ma Samaria, rona u'ufanaa ro'ou
ba ei Gentile, rona filogii naranaraa ro'odu ma
narafawe'i. Minaa ei lofu, ronamina ni'eni'e a'a
feni u'uga feni.
4 Ro'aa nopa'aloo Jerusalem, ei losuia ma
ei apostle mawe ei bauaniaa losuu, rona
taufagutanaa ro'ou. Ma ei noramiaa ro'ou Judea,
rona u'ufanaa ro'ou minaa ei na biginaa ro'ou mei
Haidaa.
5 Ma hefi'a ei narafawe'ia, hefi'a maroaa ei
Pharisee, rona ufalarai ma ware, “Ei Gentile,
ronei moro'aa hudii wawanei ma neneraa fei law
Moses.”
6 Ei apostle mawe ei bauaniaa losuu, rona
gutafipui ba ro'aa fiwarewareinaa feni.
7 Ro'aa fiwarewareidii, Peter na asi'aa ma ware,
“Ena lofuu, hamona aida ba ale'ei figa arewaa
na didii, mei Haidaa na rafeinaa hemea dupuaa
hamu'ou ba ei Gentile, ronei guainaa fei rawani'a
warea a'a feni haba'umuu ma ronei narafawe'i.
8 Ma a'a ro'ou, mei Haidaa, mei na
fanunu'apa'aa ei naranaraa rama'a na fama'aia
ba rona rawani. Ma na fanaa ro'ou fei Spiriti
Apuna ana ale'ei i fanaa o'ou.
9 Lomi ina nara ba rona u'ugai ma o'ou u'ugai,
uaa ina fafafa'arainaa fei naranaraa ro'odu a'a fei
narafawe'ia.
10 Si'ei, tani hamo'aa maniaa mei Haidaa ba
hamo'aa fani rarabaa a'a ei Gentile, ei otalai nen-
era ba ronei harenaa fei manumanu, fei o'ou ma
ei amaa o'ou lomi owe harepa'ia?

11 Agia! Ona aida ba a'a fei rawani'aa mei Fasuu
o'ou Jesus, ona tela, ana ale'ei ro'odu.”
12 Minaa ei rama'a ronamina babanini ei ro'aa
guainaa Barnabas ma Paul, lagu'ei u'ufanaa
ro'odu ei fananawalaa puda ma hilalaa foigia
laguna bigi'ia wagii fei faufau mei Haidaa i a'a ei
Gentile.
13 Lagu'aa pedu, James, na ware, “Ena lofuu,
hamonei guainau.
14 Simeon* na u'ufanidigaa o'ou ba mei Haidaa
nadii fama'aa o'odu ba hia na pa'i naranarana
a'a ei Gentile uaa ina uniaa hefi'a ei Gentile ba
rama'aa gufuna.
15 Ei ne'iaa ei mamama'a na fimina'ei a'a fei, uaa
rona ne'inia ale'ei:
16 “ ‘Nenee fei, awe hadiwe'imai
ma fadudinaa fei humuu David, fei na worosi.
Ei memena awe fadudinia
ma auhadiwe'idinia
17 ba ei dufudufu rama'a ma minaa ei Gentile,
ei rona pa'i fei harau,
roneimina labaginaa mei Fasu,
ale'ei wareaa mei Fasu, mei i bigi'aa ei manumanu
ei,’
18 ei rona guainamai mina.†
19 “Ale'ei fanunuau ba onei'amina fatemuaa ei
Gentile, ei rona momo'ainaa a'a mei Haidaa.
20 Ma'uaa onei ne'ifanaa ro'odu ba ronei'aa
hanaiaa ei dufuu du'ua, ei rona hamamaninaa a'a
ei haidaa sifisifi, o fitatafipa'ai, o hanaiaa pigio ei
manulelele rona fifigia, o hunu namo.

---

* **15:14: 15:14** Warea Greek *Simeon*, ana fei hara *Simon*; ana fei hara *Peter* † **15:18: 15:17-18** Hefi'a ne'ia ba *manumanu* / 18 mei Fasu na apa'idigamai ei bigi'ana

21 Uaa mina, nopa'amii e'eni rona u'ugaa ei
wareaa Moses a'a minaa ei gufu laloo minaa ei
synagogue, minaa ei Sabbath."

Fei Ne'ia i Dinaa a'a ei Gentile Narafawe'ia

22 Idii, ei apostle ma ei bauaniaa losuu ma mi-
naa ei losuia, rona fiwarei ba ro'aa alofipuinaa
a'a Paul ma Barnabas yei Antioch hefi'a maroaa
ro'odu. Rona rafeinaa Judas (ana harana Barsab-
bas) ma Silas, laguei bauaniaa ei lofu ba lagunei
aunu.
23 Laguna notonalao fei ne'iaa ro'ou ma fei ne'ia
na ware ba:
Hai'ou apostle ma bauaniaa losuu, hai'ou ena lo-
fuu hamu'ou, hai'ou'ei aloawii feni a'a ei Gentile
narafawe'ia yei Antioch, Syria ma Cilicia:
Hamu'ou batanai?
24 Hai'ouna guainia ba hefi'a hai'ou na di-
naa a'a hamu'odu, ma'uaa lomi hai'ouna uga
a'a ro'odu ba na rawani ma rona fani awataa
hamu'odu a'a ei wareaa ro'odu.
25 Si'ei, minaa hai'ouna fiwarei ba hai'ou
aloawii hini ei rama'a fipui a'a lagueni pa'aa tafii
o'ou, Barnabas ma Paul,
26 laguei rama'a, laguna nigoaa ei manumanu
na pa'i ma'ea wagina uaa fei haraa mei Fasuu
o'odu, Jesus Christ.
27 Si'ei, hai'ou aloawii Judas ma Silas ba la-
gunei warefanaa hamu'odu ba feni ne'iaa hai'odu
pa'aa fa'ua.
28 Ale'ei fanunuaa hai'odu ba wagii fei Spir-
iti Apuna hai'ounei'aa fatemuaa hamu'ou a'a
hefi'adiai ei maumau hai'ou Jew, ma'uaa si'eni ua:

29 Hamonei'aa hanaiaa ei du'ua hefi'a rona
fania a'a ei haidaa sifisifi, o hunu namo, o hana-
iaa pigioo ei manulelele rona guafifigia, o fi-
tatafipa'ai. Napa'aa rawani nabaa hamo'aa fa-
raua a'a ei manumanu ei.
Ma'adinaa hamu'odu.
30 Rona aloaa ei rama'a ei ma ei aloaa ro'ou, rona
aununaa pu dinaa Antioch ma lala'amii ei losuia
ba ro'aa fanaa fei ne'ia a'a ro'ou.
31 Ei rama'a rona igoia ma na ni'eni'e a'a fei ne'ia
fei, uaa na farawaninaa naranaraa ro'ou.
32 Judas ma Silas, lagua mamama'a. Ma
a'a watauda ei warea, laguna warefarawaninaa
naranaraa ei lofu ma fawe'inaa ro'ou.
33 Lagu'aa gutafamadii ma'ida, ei lofu yei, rona
aloaa lagua wagii fei hawegiaa fei gutafarawa-
nia ba lagunei hadiwe'idinaa a'a ei ro aloamiaa
lagua.‡
35 Ma'uaa Paul ma Barnabas, laguna guta yei
Antioch fipui a'a wataudadiai ma rona feferoi ma
u'ugaa fei wareaa mei Fasu.

Fipidawaiaa Paul ma Barnabas

36 Nenee hefi'adiai arewaa, Paul na warenaa
a'a Barnabas, “Na rawani ba agu'aa hadiwe'inaa
minaa ei gufu, ei agunadii u'ugaa fei wareaa mei
Fasu ba agua gutafipui a'a ei lofu ma ma'aia ba
rona rawani, o lo'e.”
37 Barnabas na nunuminia ba i nodugaa John,
mei ana harana Mark ba nei aunuhugiaa lagua,
38 ma'uaa Paul na nara ba lomi na rawani
ba lagu'aa dugia, uaa na di'ininaa ro'odu yei

‡ **15:33: 15:33** Hefi'a ne'ia ba *lagua, 34 ma'uaa Silas napa'aa nara ba i guta yei.*

Pamphylia ma lomi na bigifipui wagii fei bigi'aa
ro'odu.
39 Lagunamina fiharenii, si'ei laguna fidi'ininii.
Barnabas na nodugaa Mark ma laguna tamanaa
Cyprus,
40 ma'uaa Paul na nodugaa Silas ma aunu ma ei
lofu, rona haweginaa lagua a'a fei rawani'aa mei
Fasu.
41 Ina tatalainaa Syria ma Cilicia ma fawe'inaa
ei losuia.

16

Timothy na Talaihugiaa Paul ma Silas

1 Ina aununaa Derbe. Ma nene na aununaa
Lystra ma hemea otalai nenera na guta yei,
harana Timothy. Mei inana, Jew, hemea
narafawe'ia, ma'uaa mei amana, Greece.
2 Ei lofu yei Lystra ma Iconium, rona ware ba
hia, rawani'a rama'a.
3 Paul na nunuminia ba i nodugia wagii fei
tatalaiana, si'ei na moro'aa hudii wawaneina uaa
ei Jew yei, ronamina aida ba mei amana, Greece.
4 Lagu'aa tatalailao a'a hepapalo gufu, laguna
warefa'aiaa ro'odu fei naranaraa ei apostle ma ei
bauaniaa losuu yei Jerusalem ba ei rama'a, ronei
guaipa'aa wareana.
5 Ma i nogipelao fei narafawe'iaa ei losuia ma
fei puduu ro'ou ana fimina wataualao minaa ei
arewaa.

Yei Troas, Paul na Mefi

6 Paul ma ei maroana, rona tatalai yei malalaa
Phrygia ma Galatia, uaa fei Spiriti Apuna na

lawaraa ro'ou ba ronei'aa u'u a'a ei gufu malalaa
Asia.
7 Ro'aa nofarafi'inamii Mysia ma ba ro'aa
wadu'ainaa Bithynia, ma'uaa fei Spiritii Jesus,
lomi na ugainaa ro'odu.
8 Si'ei, rona farapa Mysia ma aunulao Troas.
9 Ma a'a fei poi, Paul na fanunuaa fei ale'ei
mefi ba hemea Macedonia na ufalarai ma
i'igifawe'inia, “Nomai yeni Macedonia ma
hadumaa hai'odu.”
10 Paul, i'a fanunudigaa fei, ana ei ua hai'ouna
asi'aa ba hai'ou'aa aununaa Macedonia, uaa
hai'ouna nara ba mei Haidaa na lala'aa hai'ou ba
hai'ounei u'ufanaa ro'ou fei rawani'a warea.

Lydia na Filoginaa Naranarana yei Philippi

11 Yei Troas, hai'ouna ala ma tamafawanewane-
naa Samothrace ma i arewadiai, hai'ouna dinaa
Neapolis.
12 Hai'ouna ala yei, tamanaa Philippi, hepalo
gufu Rome, fei baua gufu yei laloo Macedonia. Ma
hai'ouna guta yei hefi'a arewaa.
13 Hefaa Sabbath, hai'ouna dinaa ano a'a fei
gigei fei gufu, dinaa adii fei ranu ba hai'ou'aa
labaginaa fawelei rona'aida lafulafu wagina.
Hai'ouna guta ma wareware a'a ei pifine, ei rona
figupui yei.
14 Hemea tapuu ro'ou fi gutaguguai, harana Ly-
dia. Hia na'aida alo lawalawa, pomana purple na
rata pono'ana. Gufuna Thyatira ma hia na'aida
losuinaa mei Haidaa. Ma mei Fasu na gigiaa fei
naranarana ba nei tonaa fei wareaa Paul.
15 Hia ma ei rama'aa humuna, ro'aa pudugu-
faidii, ina warenaa a'a hai'odu ba hai'ounei dinaa

humuna. Ina ware, “Nabaa hamona nara ba yau
hemea narafawe'ia a'a mei Fasu, te hamoneimii
guta yeni humuu.” Ma ina warefawe'i a'a hai'odu.

Paul ma Silas i laloo Humuu Bobo'aia

16 Heai arewaa, hai'ou'aa dinaa a'a fei
hai'ouna'o lafulafu, na nomai a'a hai'ou hemea
nanao humuwa, hemea na wadu'ia fei mau
pigea ba hia ale'ei mamama'a ba idii wareaa
tamanu iwe nomai hinene. Ei fasuna rona'aida
to watauda mugoo po'i a'a ei warewareaa mei
nanao mei.
17 Mei nanao mei, na neneraa Paul mawe hai'ou
ma memewai, “Eni rama'a eni, nafii mei Haidaa,
mei na Pa'aa Pafeai ma ro'ei warefanaa hamu'odu
fei tala ba hamowe tela.”
18 Ina bigi'ia ale'ei laloo watauda arewaa. Paul
nawe nifi rawana, foisinaa a'ana ma warenaa a'a
fei pigea, “I a'a fei haraa Jesus Christ a warefanio,
wala'amai a'ana!” Ana ei ua fei pigea na di'ininia.
19 Ro'aa fanunu'apa'ia ei fasuu mei nanao hu-
muwa ba fei talaa totoo mugoo po'ii ro'ou na pedu,
rona panarofaa Paul ma Silas ma foraneneneinaa
lagua fawelei rona aida alo'alo manumanu ba
lagunei u i ma'aa ei bauana.
20 Rona duginamii lagua i ma'aa ei fadududua
ma ware, “Lagueni rama'a lagueni, lagua Jew ma
laguna fafeloaa feni gufuu o'odu uaa
21 laguna ware ba onei neneraa ei maumau
ro'odu ma'uaa nabaa o'aa ugainia o nenegia, ona
barafeaa ei law Rome.”
22 Fei gupuu rama'a ana rona haperaraiaa Paul
ma Silas ma ei fadududua rona warefawe'i ba
ronei alaraa lalawaa lagua ma hafugaa lagua.

23 Ro'aa hafufanima'adigaa lagua, rona siminaa
lagua bobo'aia ma warefawe'i a'a mei oma'ama'aa
ba nei oma'afarawaninaa lagua.
24 I guainia ale'ei, ina augaa lagua laloo fei pa'aa
lalona ma faunaa pinee lagua alatai.

25 Ale'ei poi difa'u'u Paul ma Silas, lagu'ei lafu-
lafunaa a'a mei Haidaa ma laugi'uduginia ma ei
rama'a bobo'aia, rona guguainaa lagua.
26 Hai'ouna madu'ofo uaa namina rerefafelo fei
malagufu ma fei e'eaa fei humuu bobo'aia anaa.
Ana ei ua minaa ei gigei fei bobo'aia na gigi ma
minaa ei alatai na ma'ala.
27 Mei oma'ama'aa na wera ma i fanunuia ba na
gigi ei gigei, na tonaa fei waduna ba i fo'afama'eaa
anaia, uaa ina nara ba rona ponipa'ai ei bobo'aia.
28 Ma'uaa na haroharo Paul, “Apuna apuguio!
Minaa hai'ou yeni!”

29 Mei oma'ama'aa na haroharo ba ei maroana,
ronei tonamai fei we'ai ma na poniwadu'ainaa fei
pusu'o humuu Paul ma Silas, fei laguna bobo'ai
lalona. Ina pasi i ma'aa lagua ma na funurerere.
30 Ma ina noduginaa lagua ano ma i'igai, “Megu,
yau a bigi'aa tamanu ba a tela?”

31 Laguna ware, “Narafawe'i a'a mei Fasu Jesus
ma o'aa tela—yoi ma ena maroamu i humumu.”
32 Ma laguna u'ufanaa fei u'ugaa mei Fasu a'ana
ma a'a minaa ei rama'a laloo fei humuna.
33 I a'a fei poi fei, mei oma'ama'aa na dugaa
lagua, fesuaa ei loraloraa lagua; ana ei ua, hia ma
minaa ei gufuna i humuna, rona pudugufai.
34 Mei oma'ama'aa na dugamii lagua laloo hu-
muna ma hasufani hanaa lagua; hia, namina

ni'eni'e uaa hia ma minaa ei maroana i humuna,
ronawe narafawe'i a'a mei Haidaa.
35 Heai arewadiai, ei fadududua, rona aloaa ei
wareaa ro'ou a'a ei paniaa panii ro'ou dinaa a'a
mei oma'ama'aa ale'ei, “Hamonei alaraa lagua.”
36 Mei oma'ama'aa na warenaa a'a Paul ba, “Ei
fadududua na ware ba hai'ounei alaraa hamugua
Silas. E'eni, hamunei dii. Aunufa'a'a ua.”
37 Ma'uaa Paul na warenaa a'a ei paniaa pani:
“Rona hafugaa haigua pudaa rama'a, ma'uaa
haigua rama'aa Rome. Lomi rona aunaa haigua
dududua ma'uaa rona bobo'ainaa haigua. E'eni
rona nunuminia ba ro'aa fa'asi'afagiginaa haigua
ba haigunei babanini. Pa'aa lomi! Ana ro'ou,
roneimii fa'asi'anaa haigua bobo'aia.”
38 Ei paniaa panii ro'odu, rona warefanaa fei a'a
ei fadududua ma ro'aa guainia ba Paul ma Silas,
lagua rama'aa Rome, rona ma'au.
39 Rona nomai ba ro'aa farawaninaa naranaraa
lagua ma fa'asi'anaa lagua bobo'aia, talaifipui a'a
lagua ma i'iginaa lagua ba lagunei di'ininaa fei
gufu.
40 Paul ma Silas, lagu'aa asi'adii humuu bobo'ai,
laguna dinaa humuu Lydia ma yei, laguna
gutafipui a'a ei lofu ma warefawe'inaa naranaraa
ro'ou ma lagunawe dii.

17

Yei Thessalonica

1 Lagu'aa farapadi'ininaa Amphipolis ma Apol-
lonia, laguna aununamii Thessalonica. Na pa'i
hepalo synagogue Jew yei.

2 Ale'ei fei maumauna, Paul na wadu'ainaa fei
synagogue ma laloo oduai Sabbath na fiware-
warei a'a ro'ou wagii tamanu na ude i laloo fei
Bu'u Apuna
3 ma na fa'arewaia ba Christ* nei tonaa fi'ina ma
asi'aa a'a fei ma'ea. Ina ware, “Meni Jesus, meni
u'ei u'ugia a'a hamu'odu, hia mei Christ.”†
4 Hefi'a ei Jew, rona nara ba fa'ua ma rona
oafipui a'a Paul ma Silas ana ale'ei watauda ei
Greece, ei rona ma'auaa mei Haidaa mawe ei
pifine, ei rona pa'i baua haraa ro'odu.
5 Ma'uaa ei Jew, rona punepune; si'ei, rona
dugamii hefi'a hafelo'a rama'a yei fawelei
rona alo'alo manumanu. Rona nofipuimai ma
fa'asi'anaa hefaa baua fisibaia yei a'a fei baua
gufu. Rona poninaa humuu Jason ba ro'aa
labaginaa Paul ma Silas ba ro'aa foranaa lagua a'a
fei gupuu rama'a.‡
6 Ma'uaa lomi rona labigipa'aa lagua, si'ei rona
foraiaa Jason ma hefi'adiai lofu dinaa a'a ei baua-
niaa gufu ma haroharo, “Eni rama'a eni, rona
bigifafelo i gufu tadiwe'ai ma e'eni rona nomai
yeni.
7 Ma Jason na noduginaa ro'ou humuna. Minaa
ro'ou, ronamina barafeaa ei wareaa Caesar. Rona
ware ba na pa'i hemeadiai hapara, harana Jesus.”
8 Ro'aa guainia, fei gupuu rama'a mawe ei baua-
niaa gufu, rona poapoai ma rona ra wagina.
9 Ma rona fapono'aa Jason ma ro'ou a'a ei
hafelo'aa ro'odu ma alaraa ro'ou.

---

* **17:3: 17:3** O, *Messiah* † **17:3: 17:3** O, *Messiah* ‡ **17:5: 17:5** O, *fei figupuiaa ei rama'a*

Yei Berea

10 I poilao, ei lofu, rona fatalainaa Paul ma Silas
dinaa Berea. Lagu'aa nolao yei, laguna dinaa fei
synagogue ei Jew.
11 Ma ei Jew Berea, fei maumau ro'odu na
muainaa fei maumau ei Thessalonica, uaa ronam-
ina refuguainaa fei warea ma minaa ei arewaa
rona igofarawaninaa fei Bu'u Apuna ma labaginia
ba fa'ua wareaa Paul o lomi?
12 Watauda Jew, watauda pifinee Greece, ei
rona pa'i baua haraa ro'ou mawe watauda wawa-
nee Greece, rona narafawe'i.
13 Ro'aa guainia ei Jew yei Thessalonica ba Paul
fi u'ugaa fei wareaa mei Haidaa yei Berea, ana
rona aunulao, fani tabaa ei rama'a ma fawesuwe-
suaa iaa ro'odu.
14 Ana ei ua, ei lofu, rona aloaa Paul dinaa ei
gufu i papaa agi, ma'uaa Silas ma Timothy, laguna
guta yei Berea.
15 Ei ro'aa nodugaa Paul, rona duginaa hia
Athens ma aununotonaa fei i'igiana ba Silas ma
Timothy, lagunei'aa gutafamadii, uaa lagunei no-
batafamai a'ana.

Yei Athens

16 Yei Athens Paul, ei fi guta'oma'oma'aa lagua,
namina faloloa'i uaa na fanunupa'ia ba fei gufu i
guta wagina na pepesu a'a ei haidaa sifisifi.
17 Si'ei na fiwarewarei a'a ei Jew mawe ei
Greece, ei rona ma'auaa mei Haidaa i laloo fei
synagogue ma a'a hini ei ro'ou yei fawelei rona
alo'alo manumanu minaa ei arewaa anaa.
18 Hefaa maroa, rona pa'i baua apa'aa ro'ou
(haraa hefi'a ro'ou maroaa Epicurus ma haraa

hefi'adiai Stoic), rona fiharenii a'ana. Hefi'a, rona
i'igai, “Tamanu eni wareana, meni ba'aba'a umu?”
Hefi'adiai, rona ware, “Narau ba ifi u'ugaa ei
haidaniaa hepapa gufu.” Rona ware ale'ei uaa
Paul na u'ugaa fei rawani'a warea, fei u'ugaa Jesus
mawe fei asi'ana.
19 Rona panarofia ma noduginaa hia a'a fei
gupuu ei maroaa Areopagus ma warenaa a'ana,
“Warefanaa hai'odu. Tamanu fei manufau feroia
oi feroinia?
20 Hai'ouna guainaa hefi'a manufau manumanu
ma ba hai'ou'aa apa'ia ba tamanu hanuna.”
21 (Minaa ei Athens mawe ei rama'aa hepapa
gufu, ei rona guta yei, lomi rona u bigi'aa hepalo-
diai manumanu—rona'o gutaguainaa ei manufau
naranara ma fiwarewarei wagina.)

22 Paul nawe ufalarai a'a fei gupuu ei Areopa-
gus ma ware: “Hamu'ou ena Athens! Una fa-
nunu'apa'ia ba hamu'ou pa'aa losuia.
23 Uaa a tatalai fanunufarawaninaa ei pusu'o
manumanu losuu hamu'odu, ana una ma'apa'aa
hepalo tawahafi na apunai ma na pa'i feni ne'ia
feni: FENI I DINAA A'A HEMEA HAIDAA, LOMI
HAI'OUNA APA'IA. E'eni a warefa'aiaa hamu'odu
tamanu hamona'aida losuinia ma'uaa lomi ha-
mona apa'ia.

24 “Mei Haidaa, mei na bigi'aa feni ano ma
minaa ei manumanu wagina, hia mei Fasu i
pumanugawe ma i malagufu ma lomi ba i oa i
laloo ei humuu ei haidaa, ei faduaa rama'a.
25 Ma ei panii rama'a lomi ba i hadumia, raba
na nunuminaa hepalodiai manumanu, uaa ana
hia ua mei na fani harenua a'a minaa ei rama'a

ba ronei fawewenai ma ana na fanaa minaa ei
manumanu ro'ou.
26 A'a hemea ua, ina bigi'aa ei rama'aa minaa ei
gufu ba ronei guta tadiwe'ai feni ano ma atado'o
bigi'aa ro'ou, nadii nara'augia ba ro guta hitani ma
wanini nahaiga.
27 Mei Haidaa na bigi'ia ale'ei ba ei rama'a ronei
labaginia ma labagipa'ia. Ma hia, abaa ale'ei ba
ina raua a'a hememea o'odu.
28 Uaa i a'ana ona fawewenai ma tatawei
ma rama'ai. Ana ale'ei fei ne'iaa hefi'a gufuu
hamu'ou, ‘Hai'oudu ana na'una.’
29 “Si'ei ba o'ou na'uu mei Haidaa, hai'ounei'aa
nara ba mei Haidaa, hia ale'ei gold, silver, na'a, o
hepalo bigi'aa hemea ano'ano, o tafi'aa hemea na
pa'i apa'ana.
30 Mina, ei rama'a, lomi rona pa'i apa'aa ro'ou
ma mei Haidaa na fanunuaa fei ma na nara ba
lomi iwe dududuaa ro'ou a'a fei. Ma'uaa e'eni
ina ware ba minaa ei rama'a i tadiwe'aia, ronei
filoginaa naranaraa ro'odu.
31 Uaa inadii augaa neai arewaa, neai ba i
dududuaa feni ano a'a mei inadii apunaidigia ma
fei dududuana na wanewane. Mei Haidaa na
fa'arewadigia a'a minaa ei rama'a ei i fa'asi'ania
a'a fei ma'ea.”
32 Ro'aa guainaa fei asi'ana a'a fei ma'ea,
hefi'a ro'ou, rona fatofeaa nugee ro'ou, ma'uaa
hefi'adiai, rona ware, “Hai'ouna nunuminia ba
onei u'udinia fei.”
33 Ma Paul na asi'adi'ininaa fei maroa fei.
34 Hefi'a ua, rona neneraa ei feroiaa Paul ma
narafawe'i. Hemea ro'ou, Dionysius, hemea Are-
opagus ma hemea pifine harana Damaris mawe
hefi'adiai.

18

Yei Corinth

1 Nenee fei, Paul na di'ininaa Athens dinaa
Corinth.
2 Yei, ina bapa'aa hemea Jew harana Aquila,
gufuna Pontus. Mei we no'uanamai Italy lagua
mei harona Priscilla, uaa Claudius na ware ba
minaa ei Jew, ronei di'ininaa Rome. Paul na aunu
ba iree ma'a lagua.
3 Si'ei ba hia na'aida bigi'aa ei pale poroporo ana
ale'ei lagua, ina guta ma bigifipui a'a lagua.
4 Minaa ei Sabbath na wadu'ainaa fei synagogue
ma fiwarewarei a'a ei Jew ma ei Greece ba ronei
nara ba fa'ua wareana.
5 Silas ma Timothy, lagu'aa nodigimai yei Mace-
donia, Paul na u'u ua, namina u'ufa'arewainia a'a
ei Jew ba Jesus, hia Christ.*
6 Ma'uaa ei Jew, ro'aa warefawe'i ma harea ba
abaa ale'ei, ina foifoiaa piye susuna, uaa lomi
na nunuminaa fei ma na warenaa a'a ro'ou, "Fei
dududuaa mei Fasu na ude i a'a hamu'odu! Una
bigidigaa fei bigi'au a'a hamu'odu. E'eni apowe
dinaa a'a ei Gentile."
7 Ma Paul na asi'adi'ininaa fei synagogue ma
dinaa fei humu papana, fei humuu Titius Justus,
hemea na losuinaa mei Haidaa.
8 Crispus, mei bauaniaa fei synagogue ma mi-
naa ei maroana laloo humuna, rona narafawe'i
a'a mei Fasu. Ma watauda ei Corinth ro'aa
guainia, rona narafawe'i ma pudugufai.

---

* **18:5: 18:5** O, *Messiah*; v. 28 anaa

9 Heai poi, mei Fasu na warenaa a'a Paul wagii
fei fanunuana ale'ei mefi, “Apuna ma'au; onei
u'u'uawau, apuna babanini.
10 Uaa yau i a'amu ma lomi nemea ba i
fararaoio uaa una pa'i watauda rama'a yeni,
i a'a feni gufu feni.”
11 Si'ei, Paul na guta yei heai ma hesuwi igisi-
masi ma na feroinaa ro'odu fei wareaa mei
Haidaa.
12 Wagii fei au ba Gallio hia gavanaa Achaia, ei
Jew na nofipuimai ma fadugeaa Paul ma nodugi-
naa hia dududua.
13 Rona ware, “Meni rama'a meni, fi feroinaa ei
rama'a ba ronei losuinaa mei Haidaa, ma'uaa fei
mau losuia fei, ina barafeaa fei law.”
14 Ma ba i ware Paul, Gallio na warefanaa ei
Jew, “Nabaa hamu'ou Jew hamo'aa ware ba ina
barafeaa hefei pa'aa law, hefei pusu'o, o baua law,
te, a guainaa hamu'oudu.
15 Ma'uaa, si'ei ba hamona fawo'aa ei
warea, hara ma law hamu'ou Jew—hamonei
fawanewaneaa ana hamu'ou. Lomi a dududuaa
eni mau manumanu ale'eni.”
16 Si'ei, ina teteaa ro'odu a'a fei humuu
dududua.
17 Ma rona'aa guafaa Sosthenes, mei bauaniaa
synagogue ma rona hafugia i poaa fei humuu
dududua. Ma'uaa Gallio, lomi ba na falanaa
huona fei.

Priscilla, Aquila ma Apollos

18 Paul na guta famadii ma'ida yei Corinth. Ma
nawe di'ininaa ei lofu ma tamanaa Syria. Priscilla
ma Aquila, laguna aunuhugia. Ma ei atawe tama,

na fapi'aa hugo tabana yei Cenchrea, uaa fei
fa'unaiana a'a mei Fasu.
19 Rona pe'i yei Ephesus ma Paul na di'ininaa
Priscilla ma Aquila yei. Ma hia na wadu'ainaa fei
synagogue ma fiwarewarei a'a ei Jew.
20 Rona i'igainia ba neido'o gutadiai a'a ro'ou ma
ina ware ba lomi.
21 Ma'uaa, ei ifi nolao nadii fa'unai, “Awe
hadiwe'imai nabaa i nunuminia mei Haidaa.”
Idii, nawe tamadi'ininaa Ephesus.
22 Iree pe'i yei Caesarea, na wanolao ma na
bapa'aa ei losuia ma nenee fei na upu'aunulao
Antioch.
23 I gutafamadidii yei Antioch, Paul na asi'aa
yei ma na tatalai a'a hepapalo gufu yei malalaa
Galatia ma Phrygia ma ina fawe'iaa naranaraa
minaa ei otalai nenera.
24 I bigi'aa ei manumanu ei, hemea Jew harana
Apollos, gufuna Alexandria na aununaa Eph-
esus. Ina todigaa watauda feroia ma si'ei napa'aa
bauana apa'ana a'a fei Bu'u Apuna.
25 Ina to feroiana wagii fei talaa mei Fasu ma
waretofininaa refuaa ununa† ma u'ufarawaninaa
fei u'ugaa Jesus. Ma'uaa apa'i'uana fei pudugufa-
iaa John.
26 Idii, inawe warefawe'i i laloo fei synagogue.
Lagu'aa guainia Priscilla ma Aquila, laguna dug-
inaa hia humuu lagua ma fa'arewa'apoinaa fei
talaa mei Haidaa a'ana.
27 Ba i aununaa Achaia Apollos, ei lofu na ware-
farefuia ma ne'inaa a'a ei otalai nenera yei ba

† **18:25: 18:25** O, *refuaa ununa wagii fei Spirit*

ronei taufagutania. I nodigimai, namina hawen-
inaa ei rona narafawe'i wagii fei rawani'aa mei
Haidaa.
28 Uaa ina warehota'aa ei Jew pudaa ei rama'a
ma fa'arewaia a'a fei Bu'u Apuna ba pa'aa fa'ua ba
Jesus, hia mei Christ.

19

Paul yei Ephesus

1 I guta yei Corinth Apollos, Paul na talai a'a fei
talaa podu ma naree sufudai yei Ephesus. Ma yei,
ina bapa'aa hefi'a otalai nenera
2 ma na i'iginaa ro'odu, “Ana hamona to fei
Spiriti Apuna ei hamo'aa narafawe'i?”*
Rona ware, “Lomi. Ana lomi hai'ouna guai ba
na pa'i hepalo Spiriti Apuna.”
3 Si'ei, Paul na ware, “Hama tamanu pudugufaia
hamona tonia?”
Rona ware, “Fei pudugufaiaa John.”
4 Paul na ware, “Fei pa'afii fena pudugufaiaa
John, sifei ba ei rama'a nei filoginaa naranaraa
ro'odu. John na warefanaa ei rama'a ba ronei
narafawe'i a'a mei iwe nomai nenena, Jesus.”
5 Ro'aa guainaa fei, ronawe pudugufai a'a† fei
haraa mei Fasu Jesus.
6 Paul, i augaa guei panina pafoo ro'ou, fei Spir-
iti Apuna na pasi pafoo ro'ou ma rona warenaa
wareagufuu hefi'a gufu ma dii wareaa tamanu i
nomai nene.
7 Puduu ei rama'a, ale'ena hefua ma helagui.

---

* **19:2: 19:2** O, *Spiriti Apuna nenee fei hamo'aa narafawe'i* † **19:5: 19:5** O, *laloo*

8 Paul na wadu'ainaa fei synagogue ma ware-
fawe'i yei laloo oduai puda. Ma fi warewareaa fei
haparaiaa mei Haidaa a'a ro'ou.
9 Ma'uaa namina waiwai tabaa hefi'a ro'odu;
lomi rona uga ba fa'ua fei ma rona warefafeloaa
fei Tala i pudaa rama'a. Si'ei, Paul na di'ininaa
ro'odu. Ina nodugaa ei otalai nenera ma minaa ei
arewaa na fiwarewarei a'a ei rama'a yei laloo fei
baua humuu feferoi Tyrannus.
10 Ale'ei fei mau bigi'ana laloo heguai igisimasi.
Ma si'ei, minaa ei Jew ma Greece, ei ro'aa guta yei
fawelei Asia, rona guainaa fei wareaa mei Fasu.
11 Mei Haidaa na bigi'aa hefi'a baua foigia a'a
Paul
12 ale'ei ba nabaa hepalo huguu nuge o
lawalawa na idoaa Paul ma rona tonalao a'a ei
rona funu, ei funuaa ro'ou na pedu ma ei hafelo'a
spiriti na di'ininaa ro'ou.
13 Hefi'a Jew na tatalai ma fawala'anaa ei
hafelo'a spiriti a'a ei na wadu'aa ro'ou pigea. Rona
lala'aa fei haraa mei Fasu Jesus a'a ei na wadu'aa
ro'ou pigea. Rona ware ale'ei, “A'a fei haraa Jesus,
mei na u'ugia Paul, a warefanio asi'amai.”
14 Hemea rama'a, harana Sceva, hia hemea
famamoaa humuu mei Haidaniaa ei Jew. Ma
na pa'i oloromea na'una, baduu wawane. Ma ei
na'una ei, rona'aida bigi'ia ale'ei.
15 Heai arewaa hepalo hafelo'a spiriti na ware-
naa a'a ro'odu, “Jesus, una apa'ia. Ma una aida
tamanu na bigi'ia Paul, ma'uaa hamu'ou hini?”
16 Ma mei na wadu'ia hefaa hafelo'a spir-
iti, ina rofonaa a'a ro'ou ma fugoinaa minaa
ro'ou. Namina hafufanima'aa ro'ou ma si'ei rona

poni'ala'ala'asi'aa a'a fei humu fininaa raraa unuu ro'ou.
17 Ro guainia ei Jew ma ei Greece yei Ephesus, ronamina ma'aufafelo ma fei haraa mei Fasu Jesus na dinaa pafea fininaa honua.
18 Watauda ei narafawe'ia, ronawe nofalelefomai ba ro wareaa tamanu ei bigifafeloaa ro'odu.
19 Hefi'a, rona'aida bigi'aa ei siafa, rona tonamai ei bu'uu siafaa ro'odu ma fagu'aa ro'ou i pudaa rama'a. Ma puduu pono'aa ei bu'uu siafa ale'ei haipani pa'ania pufaba'a drachma.‡
20 Si'ei ba rona fanunuaa ei manumanu ei, fei wareaa mei Fasu namina talainaa watauda gufu ma gipe fininaa fei faufaua.
21 Nenee minaa e'ei, Paul na nara ba i dinaa Jerusalem ma na aunulao yei Macedonia ma Achaia. Ina ware, “Nenee fei gutanau yei, unei aunu'ailao Rome anaa.”
22 Ina aloaa helaguei hadumana, Timothy ma Erastus, dinaa Macedonia ma hia, nado'o gutadilao yei laloo fei baua gufu Asia.

Hefaa Baua Gupuu Rama'a na Fisibai yei Ephesus

23 A'a fei au fei, na pa'i hefaa baua fisibaia a'a fei Tala.
24 Hemea na'aida bigi'aa silver, harana Demetrius. Hia na'aida bigi'aa ei pa'aa pusu'o humuu losuu Artemis. Ma a'a fei bigi'aa mei rama'a mei, hefi'adiai ano'ano, rona'aida to watauda mugoo po'i.

---

‡ **19:19: 19:19** Fei drachma hepalo silver mugoo po'i hawii pono'aa bigi'aa heai arewaa.

25 Ma ina harofamii ro'ou mawe hefi'a rona
pa'i apa'aa ro'ou a'a fei bigi'a fei ma na warenaa
a'a ro'ou, “Me'o, hamona'aidadii ba ona'aida to
watauda mugoo po'i a'a feni bigi'a feni.
26 Ma e'eni hamona fanunuia ma guainia ba
hemeni Paul na u'ufadiaginaa watauda rama'a
yeni Ephesus ma minaa ei rama'a yeni faweleni
Asia. Ina ware ba ei haidaniaa ro'ou, ei bigi'aa
rama'a, abaa pa'aa haidaa.
27 Hepalo hafelo'a wagina sifei ba i fafeloaa
fei haraa fei bigi'aa o'ou, fei ba o to mugoo po'i
wagina ma hepalodiai, fei humuu losuu Artemis,
hemei pifine haidaa, ana ropowe nara ba na
hafelo ma mei pifine haidaa, mei rona'aida lo-
suinia faweleni Asia ma feni ano, ana iwe pasi fei
baua harana, fei ba hia pa'aa rawani'a haidaa.”
28 Ro'aa guainia, ronamina siba ma haroharo,
“Pa'aa bauana Artemis, mei haidaniaa ei Eph-
esus!”
29 Ataa madii ma minaa ei rama'aa fei gufu
rona siba. Rona panarofaa Gaius ma Aristarchus,
laguei lagu'aa noneneramii Paul yei Macedonia
ma ponifipui ale'ei hemea rama'a ma duginaa
lagua a'a fei rona'aida figupui wagina.
30 Paul ba i ufalarai i ma'aa ei rama'a ma'uaa ei
otalai nenera, rona lawagia.
31 Ma hefi'a bauaniaa fei gufu, hefi'a tafii Paul,
ana rona i'igifawe'i a'ana ba inei'aa dinaa a'a fei
rona'aida figupui.
32 Fei gupuu rama'a na hamamagua: Hefi'a rona
mewainaa hepalo manumanu ma hefi'a rona
mewainaa hepalodiai manumanu. Ma watauda
ana lo'e rona aida ba tani ro'aa nolao yei.

33 Ei Jew na susuninaa Alexander i ma'a ma
hefi'a na harofani wareana. Ina pi'inaa panina ba
ronei babanini ba i warefa'aiaa ei rama'a tamanu
na fa'ua.
34 Ma'uaa ro'aa fanunu'apa'ia ba hia Jew, rona
iwamemewaifipui, laloo ale'ei guai hour, “Pa'aa
bauana Artemis, mei haidaniaa ei Ephesus!”
35 Mei paniaa panii mei bauaniaa gufu na faba-
baninaa ei rama'a ma ware, “Hamu'ou ena Eph-
esus, ei naraa hamu'ou ba minaa ei a'a feni ano
lomi rona apa'ia ba feni gufu Ephesus na oma'aa
feni humuu losuu Artemis ma fei bigi'aa rama'a
fei haduona, fei pasianagio pafea?
36 Si'ei ba lomi hemea i nara ba na tata fei, hee
hamonei babanini. Apuna bigire'ere'einaa hepalo
manumanu.
37 Hamona duginamii yeni eni rama'a eni,
ma'uaa lomi rona topa'ainaa manumanuu hu-
muu ei haidaa ma ana lomi rona warefafeloaa
mei pifine haidaniaa o'ou.
38 Si'ei, nabaa Demetrius ma ei ano'ano ro bigi
a'ana na pa'i bidi'aa unuu ro'ou a'a hini ro'ou, te
na pa'i humuu dududua ma fadududua ma ronei
dududuaa ro'ou.
39 Nabaa hamona pa'i hepalodiai manumanu ba
hamona nara ba ina tata, hamonei fawanewaneia
a'a fei dududua.
40 E'eni, na fafanunu ba nabaa ro'aa dududuaa
o'ou ei famamoaa fei baua gufu a'a feni fisibaia ma
tamanu ona bigi'ia wagieni, pa'aa lo'e ugaa pinee
o'ou.”
41 I waredigaa fei, ina famatalaiaa ei rama'a.

20

Aunu'ailao Macedonia ma Greece

1 I pedu fei fisibaia, Paul na lala'amii ei ota-
lai nenera. I warehadudigaa ro'ou, na ware ba
ma'adinaa hamu'ou ma na di'ininaa ro'ou ba i
dinaa Macedonia.
2 Ina tatalai yei ma wareaa watauda warea,
ina nohadumaloo ei rama'a ma nawe nopa'aloo
Greece
3 ma guta yei oduai puda. Paul ba i tale'aununaa
Syria, ma'uaa si'ei ba ei Jew rona fiwarewarei
ba ro'aa fafeloia, ina nara ba i hadiwe'ainaloo
Macedonia.
4 Rona aunuhugiaa Sopater, hia na'uu Pyrrhus,
baduu wawane, mei Berea ma Aristarchus ma
Secundus noramiaa lagua Thessalonica ma Gaius,
gufuna Derbe ma Timothy mawe Tychicus ma
Trophimus noramiaa lagua fawelei Asia.
5 Ei rama'a ei, ronado'o nonoo ma oma'aa
hai'odu yei Troas.
6 Ma'uaa hai'ouna aladi'ininaa Philippi nenee
fei Hananaa fei Faraa Pidaua lo'e Fafuafua. Ma ne-
nee haipanidiai arewaa, hai'ouna bapa'aa ro'odu
yei Troas ma guta yei ale'ei oloromeai arewaa.

Yei Troas Eutychus na Asi'aa a'a fei Ma'ea

7 A'a fei rawarawa arewaa fei hefapagipagia
hai'ouna nofipuimai ba hai'ou'aa hana faraa pi-
daua. Paul na wareware a'a ei rama'a ma ba i
aunu narani, si'ei ina wareware nopa'aloo poid-
ifa'u'u.
8 Ina watauda ei we'ai laloo fei tarea humu, fei
hai'ou'ei gutafiwarewarei lalona.
9 Hemea baubara harana Eutychus na guta
i laloo fei pusu'o ale'ei gigei lalarena ma na

mama'igu pudana ba ipowe sinoro ei fi ware-
warelao Paul. I ma'igusinorolao, ina pasinaloo pu
a'a fei fa'oduaiaa e'eaa fei tarea humu ma ro'aa
poniporo'ia, na ma'edii.
10 Paul na upulao ma fapasihaino pafoo mei
baubara, hapiroro'ia ma ware, “Hamonei'aa
ba'arofo. Ina fawenai!”
11 Ma na tafanedinaa pafea ma na hana faraa
pidaua. I wareware nopa'aloo asi'anaa fei halo,
na aunu.
12 Ei rama'a rona noduginaa mei baubara
humu, ina fawewenai ma namina rawani nara-
naraa ro'ou.

Paul na Di'ininaa ei Bauaniaa Losuu Ephesus

13 Hai'ounado'o nonolao a'a fei baua wa ma
tamanaa Assos ba hai'ou fahuginaa Paul. Ina
bigi'ia ale'ei ba i talai'uanaa pinena dinaa yei.
14 I bapa'aa hai'odu yei Assos, hai'ouna fahug-
inia ma tamanaa Mitylene.
15 I arewadiai, hai'ouna ala yei ma re pe'i yei
Kios. I arewadiai hai'ouna dinaa Samos ma i
arewadiai hai'ouna nope'ilao yei Miletus.
16 Paul na nara ba i farapadi'ininaa Ephesus ba
lomi i guta yei Asia, uaa ba i aunubatafanaa
Jerusalem nabaa i hawia ba i guta a'a fei
rawarawa arewaa Pentecost.
17 Yei Miletus, Paul na lala'amiaa ei bauaniaa fei
losuu yei Ephesus.
18 Ro'amii maua, ina warenaa a'a ro'ou,
“Hamona aidadii fei mau gutanau ranimai a'a
hamu'ou, a'a fei rawarawa arewaa a guta fawelei
Asia nopa'amii wagieni.

19 Fa'ua ba ei Jew, ronamina maniau ba ro'aa
fafeloau, ma'uaa una fafafaunau pu ma pasi ranu
pudau ma na bigi'uaiaa fei bigi'aa mei Fasu.
20 Hamona aida ba lomi una fa'oa'oai u'ugaa
tamanu i hadumaa hamu'ou, uaa una feroinaa
hamu'odu i pudaa rama'a ma i a'a hepapalo
humu.
21 Una warefawe'i a'a ei Jew ma ei Greece ba
ronei filoginaa naranaraa ro'ou ma foisinaa a'a
mei Haidaa ma narafawe'i a'a mei Fasuu o'ou,
Jesus.
22 “Ma e'eni fei Spiriti Apuna na nunuminia ba
unei dinaa Jerusalem, ma'uaa lomi una aida ba
ro'aa bigi'aa tamanu a'au yei.
23 Fei apa'au, fei ba a'a minaa ei gufu, fei Spir-
iti Apuna na warefa'aiau ba fei bobo'aia ma ei
hafelo'a na oa ma'au.
24 Ma'uaa fei harenuau, lomi rarabana a'au
nabaa una fapedupa'aa fei fiwaleia ma fei
bigi'a, fei na fanau mei Fasu Jesus, fei ba unei
warefa'uainaa fei rawani'a wareaa mei Haidaa,
fei na fa'arewainaa fei rawani'ana.
25 “Ma e'eni una apa'ia ba hamu'ou ena hamona
guainau eni a u'ugaa fei haparaia, lomi hemea
dupuaa hamu'ou i fanunudinau.
26 Si'ei, wagieni a warefawe'i a'a hamu'odu ba
lomi a tonaa dududuau nabaa nemea i pa'ai.
27 Uaa, lomi una tamafoi ei a warefawe'iaa mi-
naa ei nunumiaa mei Haidaa.
28 Oma'aiaa hamu'odu ma minaa ei sipsipi,
ei na rafeinaa hamu'ou fei Spiriti Apuna ba
oma'ama'aa* ro'ou. Hamonei ale'ei oma'aa sip-

* **20:28: 20:28** Ei warea pidaua ba *bishop*

sipii ei losuu mei Haidaa,† ei ina pononaa fei namona.
29 Una'aida ba nenee afadugau ena ponotoo
podu rowe nomai i tapuu hamu'ou ma lomi rowe
augaa ne'a sipsipi.
30 A'a hamu'ou anaa, hefi'a rowe asi'aa ma fap-
idawainaa fei fa'uaia ba ro'aa fahumanaa hefi'a
otalai nenera a'a ro'ou.
31 Si'ei, hamonei ofafaufau! Hamonei nono-
minia ba laloo oduai igisimasi minaa ei poi
ma arewaa, lomi fafau warewagi'inaa hememea
hamu'ou ma na pasi ranuu pudau.

32 "E'eni una aunaa hamu'odu panii mei Haidaa
ma fei wareaa fei rawani'ana, fei i fagipepa'aa
hamu'ou ma fanaa ei manumanu ana ale'ei i fani
a'a ei rona papaditai.
33 Lomi una nanamainaa ei silver, o gold, o
lawalawaa hemea.
34 Ana hamona aida ba gueni paniu na bigifanaa
tamanu yau ma ei tafiu na nunuminia.
35 A'a minaa ei bigi'au una fama'aa hamu'ou ba
fei mau bigifawe'ia ale'ei onei bigifawe'i ba o'aa
hadumaa ei lomi rona faufau ma nonominaa ei
wareaa mei Fasu Jesus: 'Fei ba o fani i muainaa
fei ba o to.' "

36 I waredigaa fei, na fa'unaa du'una fipui a'a
minaa ro'ou ma lafulafu.
37 Ronamina ai ei ro'ei hapiroro'ia ma hatofaa
manufina.
38 Fei namina fafaloloa'inaa ro'odu, sifei ware-
ana ba pa'aa lomi rowe fanunudinaa pudana. Ma
rona talaisusuninia a'a fei baua wa.

---

† **20:28: 20:28** Watauda ne'ia ba *mei Fasu*

21

Paul na Dinaa Jerusalem

1 Hai'ou'aa di'inidigaa ro'ou, hai'ouna ala
ma tamafawanewanenaloo Cos. I arewadiai,
hai'ouna aununaa Rhodes ma yei hai'ouna
aununaa Patara.
2 Hai'ouna labagipa'i hepalo baua wa ba i dinaa
Phoenicia. Hai'ouna hugi ma tama'aunu.
3 Hai'ou'aa fanunupa'aa Cyprus, fa-
taledi'ininaloo fipepei ama'analoo puna ma
hai'ouna tamanaloo Syria. Hai'ouna pe'i yei Tyre
ba hai'ouree fa'asi'anaa ei manumanu pafona.
4 Hai'ou'aa labagipa'aa ei otalai nenera yei,
hai'ouna gutafipui a'a ro'ou oloromeai arewaa.
Fei Spiriti na bigi naranaraa ro'ou ma rona ware
a'a Paul ba nei'aa dinaa Jerusalem.
5 Ma'uaa i nopa'aloo fei au ba hai'ou aunu,
hai'ouna aunu ba hai'ou tamadilao. Minaa ei
otalai nenera ma ei haroo ro'ou mawe ei na'uu
ro'odu, rona talaisusuninaa hai'ou di'ininaa fei
baua gufu ma yei piye, hai'ouna unaa du'uu hai'ou
ma lafulafu.
6 Hai'ou'aa rapudigaa panii ro'ou, hai'ouna hugi
a'a fei baua wa ma ro'ou, rona wanonaa gufuu
ro'ou.
7 Hai'ouna tamadi'ininaa Tyre ma re pe'i yei
Ptolemais. Ma hai'ouna bapa'aa ei lofu ma
gutafipui a'a ro'ou heai arewaa.
8 I arewadiai, hai'ouna dinaa Caesarea ma guta
humuu Philip, mei ina'o wareaa fei rawani'a
wareaa mei Fasu ma hia hemea ei Oloromea.
9 Ina pa'i gunaroa na'una pifine rotaa haroa ma
rona'aida diware'augaa ei ba i nomai nene.

10 Hai'ou'aa gutadii hefi'adiai arewaa, hemea
mamama'a, harana Agabus, noranamai Judea.
11 I'a nomai a'a hai'ou, na faugaa panina ma
pinena a'a fei adii Paul ma ware, “Fei Spiriti
Apuna na ware, ‘Ana ale'eni, ei Jew yei Jerusalem,
rowe faugaa mei amaa feni adi ma rowe fifaninaa
hia panii ei Gentile.’ ”
12 Hai'ou'aa guainia, hai'ou ma ei rama'a yei,
hai'ouna ware'ai'ai a'a Paul ba inei'aa dinaa
Jerusalem.
13 Ma Paul na ware, “Tani hamu'ou ai'ai ma
fawagu'uaa ha'eu? Lomi manumanu a'au nabaa
ro'aa faugau ma ana na rawani a'au nabaa a ma'e
yei Jerusalem uaa fei haraa mei Fasu Jesus.”
14 Lomi hai'ouna filogipa'aa fei naranarana ma
si'ei hai'ouna ware, “Inei nomai fei nunumiaa mei
Fasu.”
15 Nenee fei, hai'ouna paiaa ei manumanuu
hai'ou ma aununaa Jerusalem.
16 Hefi'a ei otalai nenera yei Caesarea, rona no-
hugiaa hai'ou ma noduginaa hai'ou humuu Mna-
son ma hai'ouna guta a'ana. Noramiana Cyprus
ma hia hemea rawarawa otalai nenera.

Paul na Maua yei Jerusalem

17 Hai'ou'aa maua yei Jerusalem, ei lofu, rona
taufagutanaa hai'ou.
18 Heaidiai arewaa Paul ma minaa hai'ou,
hai'ouna aunu ba hai'ouree ma'a James. Ma mi-
naa ei bauaniaa losuu, ro'ou, yei.
19 Paul na famafufuoinaa ro'ou ma warefa'aiaa
ro'ou minaa ei manumanu na bigi'ia a'a ei Gentile
mei Haidaa wagii fei bigi'ana.

20 Ro'aa guainia, rona uduginaa mei Haidaa. Ma
rona warenaa a'a Paul, “Mena lofuu hai'ou, ma'aia
watauda pufaba'a Jew rona narafawe'i ma refu
unuu minaa ro'ou a'a fei law.
21 Rona guainia ba yoi, ona feroinaa ei Jew, ei
rona guta inamoaa ei Gentile ba ronei ofadugaa
Moses ma ronei'aa moro'aa hudii wawanei ei
na'uu ro'odu, o neneraa ei maumau o'odu.
22 O bigi'aa tamanu? Te, ana rowepa'aa guainia
ba yoi na nodigimai.
23 Si'ei, bigi'aa tamanu hai'ouna warefanio. Na
pa'i gunaroa wawane a'a hai'ou, ei ronadii fa'unai
a'a mei Fasu ba ropa'aa bigi'aa hepalo manu-
manu.
24 Dugaa eni rama'a eni ma a'a ro'ou, onei
bigi'aa fei maumau ro'ou, fei ba ro'aa fafafa'arai
i pudaa mei Fasu ma onei fani pono'aa ro'ou ba
ro'aa sisigaa hugoo tabaa ro'ou. Ma minaa ei
rama'a, rowe aida ba na tata fei u'uga, fei ro'aa
u'ugio ma rowe aida ba yoi na neneraa fei law.
25 Ma hai'ouna ne'idii a'a ei Gentile narafawe'ia
ba ronei'aa hana du'ua hefi'a rona faninaa a'a ei
haidaa sifisifi, o hunu namo, o hanaiaa pigio ei
manulelele, ei rona guafifigia, o fitatafipa'ai.”
26 Heaidiai arewaa, Paul na dugaa ei rama'a ma
fafafa'arainaa anaia mawe ro'ou, ale'ei mau losuu
ro'ou. Ma ina wadu'ainaa fei humuu mei Haidaa
ba i warefa'aiaa ro'ou tamanu arewaa iwe pedu
ei arewaa fafa'araia ma nahaiga ro'aa fani fanaa
hememea ro'ou.

Rona Panarofaa Paul

27 Ba anaa i pedu ei oloromeai arewaa, hefi'a ei
Jew noramiaa ro'ou i laloo Asia, rona fanunupa'aa

Paul yei a'a fei humuu mei Haidaa. Rona fawe-
suaa iaa minaa ei rama'a ma rona panarofia.
28 Rona pararai, “Ena Israel hamonei hadumaa
hai'odu! Meni rama'a meni, hia mei na feroinaa
minaa ei rama'a i tadiwe'aia ma faweleni ba ronei
fadugeaa o'odu, fei law o'ou. Ma ana, ina dugi-
fawadu'ainamii ei Greece malalaa fei humuu mei
Haidaa ma rona faloloaa faweleni na apunai.”
29 (Ronado'o fanunupa'aa Trophimus, mei Eph-
esus, a'a Paul i a'a fei baua gufu ma rona nara
ba Paul na nodugia ma wadu'ainaa malalaa fei
humuu Haidaa.)
30 Minaa ei rama'aa fei gufu, rona siba'asi'aa ma
ponimai a'a minaa ei tala. Rona panarofaa Paul
ma foraneneneinia auguu fei humuu mei Haidaa.
Ma ana ei ua rona fare'aa ei baua gigei.
31 Ei ro'ei panarofia ma nananara ba ro'aa
fama'eia, mei bauaniaa ei fo'aa Rome na guainia
ba minaa ei rama'aa Jerusalem, namina bibiyei
tabaa ro'ou.
32 Ina dugibatafainaa hefi'a fo'aa ma hefi'a
bauaniaa ro'ou ma rona poninaa a'a ei rama'a.
Ro'aa fanunupa'aa ei fo'aa mawe mei bauaniaa
ro'ou, ei rama'a na fapedugaa fei hafugaa ro'ou
Paul.
33 Mei bauaniaa fo'aa na nomai, panarofia ma
warenaa a'a ro'ou ba ronei faugia a'a guapalo
alatai. Ma ina i'iginaa ro'ou ba hia hini ma na
bigi'aa tamanu.
34 Hefi'a ei, rona haroharo ba ale'ei ma hefi'a ba
ale'ei. Ma mei bauana, lomi na topa'aa fafasui fei,
uaa ronamina waigi. Ma si'ei, ina ware ba ronei
duginaa hia humuu ei fo'aa.

35 Paul, i nopa'aloo fei e'ea, fei gupuu rama'a
ronamina sibafafelo ma ronawe poro'uaia ei
fo'aa.
36 Fei gupuu rama'a, rona nenegia ma meme-
wai, “Fo'afama'eia!”

Paul na Warenaa a'a Fei Gupuu Rama'a

37 Ei fo'aa ba ana ro'aa wadu'ainoduginaa Paul
a'a fei humu fo'aa, ina i'iginaa mei bauaniaa fo'aa,
“Na rawani ba a i'iginio hepalo manumanu?”
Ina ware, “Ona'aida warea Greece?
38 Woro ba yoi mei Egypt, mei mina ma'ida na
fa'asi'anaa fei fisibaia ma augaa poree gunaroa
pufaba'a rama'a hafelo ma dinaa yei fawelei lomi
haihai ma guana.”
39 Ina ware Paul, “Yau hemea Jew noramiau
Tarsus yei Cilicia. Yau hemea rama'aa hepalo
baua rawani'a gufu. Na rawani ba a warenaa a'a
ei rama'a?”
40 I ugadii mei bauaniaa fo'aa, Paul na ufalarai
pafoo fei e'ea ma pi'inaa panina a'a ei rama'a.
Ro'aa babanini, ina warenaa warea Aramea* a'a
ro'ou:

22

1 “Ena lofuu ma ena amau, hamonei guainaa fei
wareau ba a alarau.”
2 Ro'aa guainia ba ina warenaa warea Aramea
a'a ro'ou, ronamina babanini.
Ma na ware Paul,
3 “Yau hemea Jew, waniniau Tarsus yei Cili-
cia, ma'uaa gipeau yeni a'a feni baua gufu feni.
Gamaliel na feroifarawaninau a'a fei law ei amaa

* **21:40: 21:40** Hefi'a na nara ba *warea Hebrew*; Acts 22:2 anaa

o'ou ma na pasirefurefu unuu a'a mei Haidaa ana
ale'ei minaa hamu'ou wagieni.
4 Una fo'afama'e ma haperaraiaa ei rona nen-
eraa fei Tala. Na panarofaa ei wawane ma pifine
ma bobo'ainaa ro'ou
5 ma mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa ma
minaa ei bauaniaa gufu ro'aa warefanaa hamu'ou
ba pa'aa fa'ua fei. Ma una tonaa ne'iaa ro'odu ba
a fanaa ei lofuu ro'odu yei Damascus ma aununaa
yei ba a panarofaa ei rama'a ma duginamii ro'ou
yeni Jerusalem ba hai'ou'aa fanima'aa ro'ou.

Paul na Wareaa fei Filogiaa fei Naranarana (Acts 9:1-19; 26:12-18)

6 "Ale'ei haloaina una nofarafi'ilao Damascus,
ana ei ua, hepalo we'aia noranarai pafea namina
we'afaweloinau.
7 Una pasinaa pu ma guainaa fei lao na warenaa
a'au, 'Saul! Saul! Tani o haperaraiau?'
8 "Ma una i'igai, 'Yoi hini, mena Fasu?'
"Ina ware, 'Yau Jesus, mei Nazareth, mei ona
haperaraia.'
9 Ei ro'ou a'au, rona fanunupa'aa fei we'ai,
ma'uaa lomi rona guai'apa'aa fei lao mei na ware-
naa a'au.
10 "Una i'igai, 'Una fetanai e'eni, mena Fasu?'
"Ma ina ware, 'Asi'aa ma dinaa Damascus.
Hefi'a yei, rowe warefanio minaa ei i fanio mei
Haidaa ba onei bigi'ia.'
11 Ei tafiu, rona tauaa paniu ma noduginaa yau
Damascus uaa una pudawerai a'a fei we'ai.
12 "Hemea rama'a harana Ananias na nomai
a'au. Hia, namina neneraa fei law ma na rawani i
pudaa minaa ei Jew rona guta yei.

13 Inamii u papau ma ware, ‘Mena lofuu Saul,
onei fanunudiai!’ Ana ei ma una fanunupa'ia.
14 “Ma ina ware: ‘Mei Haidaniaa ei amaa o'ou
nadii rafeinio ba onei aida ei nunumiana ma fa-
nunu'apa'aa mei Wanewanea ba onei guainaa ei
wareaa umuna.
15 Yoi o u'ufa'uainaa tamanu ona fanunuia ma
guainia a'a minaa ei rama'a.
16 Ma oi oma'aa tamanu eni? Asi'aa. Lala'aa fei
harana; pudugufai ma fesuaa ei hafelo'amu.’
17 “A hadiwe'inaa Jerusalem ma lafulafu i laloo
humuu mei Haidaa ma ale'ei una mefi
18 ma fanunupa'aa mei Fasu na ware ba, ‘Batafa!
Di'ininaa Jerusalem e'eni, uaa lomi ba ro'aa nun-
uminaa fei u'ugau, fei ba o u'ufanaa ro'ou.’
19 “Una ware, ‘Mena Fasu, eni rama'a eni, rona
aida ba yau, na dinaa a'a hepapalo synagogue ba a
bobo'ai ma hafugaa hini ei rona narafawe'i a'amu.
20 Ma ei i wigii namoo Stephen, mei na ma'e a'a
fei haramu,* yau yei ma ana na ugainia ma na
oma'aa ei susuu ei rona fo'afama'eia.’
21 “Ma mei Fasu na warenaa a'au, ‘Nowau; Yau a
alofarauaninio i a'a ei Gentile.’ ”

Paul, mei Rama'aa Rome

22 Ei rama'a rona guainaa fei u'ugaa Paul ma'uaa
ei i wareaa fei, rona haropararai, “Farauaninia a'a
feni ano! Inei'aa gutadimai!”
23 Ro'ei memewai ma siminaa lawalawaa ro'ou
ma fapepe'aiaa ei pora
24 ma mei bauaniaa fo'aa na ware ba ronei
noduginaa Paul yei laloo humuu ei fo'aa. Ina
ware ba ronei babuinia ma i'iginia ba tani ro'aa
sibamemewai a'ana ei rama'a.

---

* **22:20: 22:20** O, *mei u'ugaa fei haramu*

25 Ro'aa fahainofolaginia ba ro'aa babuinia,
Paul na i'iginaa mei centurion ba, “Na rawani a'a
fei law nabaa o babuinaa hemea rama'aa Rome,
hemea rotaa dududuia?”
26 I guainaa fei mei centurion, na dinaa a'a mei
bauaniaa ei fo'aa ma na warefania, “O bigi'aa
tamanu a'a feni. Uaa mei rama'a mei, hia rama'aa
Rome.”
27 Mei bauaniaa fo'aa na dinaa a'a Paul ma
i'iginia, “Ware fanau, yoi pa'aa rama'aa Rome?”
Ina ware, “Hi'i. Fa'ua.”
28 Ma mei bauaniaa fo'aa na ware, “Yau, una
siminaa watauda mugoo po'i ba yau hemea
rama'aa Rome.”
Paul na ware, “Ma'uaa yau, waniniau Rome.”
29 Ma ei ba ro'aa i'iginia ronawe u'ua. Ma mei
bauaniaa fo'aa ana na ma'au uaa na aida ba ina
faugaa Paul a'a ei alatai, hemea rama'aa Rome.

I Pudaa ei Sanhedrin

30 I arewadiai, si'ei ba mei bauaniaa fo'aa ba
ipa'aa labaginia ba tani ro'aa ware ei Jew ba na
tata Paul. Ina alagia ma ware a'a ei famamoaa
humuu mei Haidaa mawe ei bauaniaa gufu ba
ronei papa'ifipuimai. Ma ina dugamii Paul ma
fa'ufalarainia pudaa ro'ou.

23

1 Paul na fanunufawanewanenaa a'a ei baua-
niaa gufu ma ware, “Ena lofuu, una bigifarawani
ua i pudaa mei Haidaa ma na nanamuinia ba lomi
tatau nopa'amii wagieni.”
2 A'a fei wareana fei, mei pa'aa bauaniaa humuu
mei Haidaa, Ananias na warenaa a'a ei rona u
papaa Paul ba ronei hafugaa umuna.

3 Ma Paul na warenaa a'ana, “Mei Haidaa iwe
hafugio, yoi mena ware'oni! Ona guta yena ba o
dududuau a'a fei law, ma'uaa ana yoi na barafeaa
fei law uaa ona ware ba ronei hafugau!”

4 Ei ro'aa u papaa Paul, rona ware, “Haa? Ba
o warefafeloaa mei pa'aa bauaniaa humuu mei
Haidaa, mei na rafeinia mei Haidaa?”

5 Paul na ware, “Ena lofuu, lomi una aida ba
hia, mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa, uaa
na ude fei ne'ia ba, ‘Apuna warefafeloaa hemea
bauaniaa gufuu hamu'odu.’ ”

6 Ma Paul na aida ba hefi'a ro'ou, maroaa ei
Sadducee ma hefi'a ro'ou, maroaa ei Pharisee ma
na haronaloo a'a ei bauaniaa gufu, “Ena lofuu, yau
hemea Pharisee, ana yau na'uu ei Pharisee. Ma
pa'afii fei ba una ufalarai a'a feni dududua, sifei
ba na o'onai unuu ba ei ma'ea, rowe asi'aa.”

7 I wareaa fei, ei Pharisee ma ei Sadducee, rona
fiharenii ma na guapaloi naranaraa ro'ou.

8 (Ei Sadducee rona ware ba ei ma'ea lo'e ba
ro'aa asi'aa ma ba ana lomi na pa'i alo'alo o spir-
iti, ma'uaa ei Pharisee rona ware ba na pa'i e'ei
manumanu e'ei.)

9 Inawemina bauana fei fisibaiaa ro'ou. Ma
hefi'a ei feroiaa law, hefi'a Pharisee, rona ufalarai
ma warefawe'i, “Lomi ba hai'ouna labagipa'aa
hepalo tataa meni rama'a meni. Tani na'aa po'o
hefaa spiriti o alo'alo na warenaa a'ana?”

10 Fei fiwareiaa ro'ou nawemina babaifafelo ma
mei bauaniaa fo'aa na naranara ba ropowemina
fagianainaa Paul. Ina warenaa a'a ei fo'aa
ba ronei upulao ma rapuforaiamii Paul ma
wadu'ainodugia laloo fei humuu ei fo'aa.

11 Iree poidiai, mei Fasu na ufalarai papaa Paul
ma ware, “Onei laugu'ai! Ana ale'ei o u'ugau yei
Jerusalem, ana onei u'ugau yeni Rome.”

Fei Ware'opa'aia ba nei Ma'e Paul

12 I mafufuoilao, ei Jew rona fiwarei ma fa'unai
ba pa'aa lomi ba rowe hanana o hunu hawina
rona fo'afama'eaa Paul.
13 Puduu ei rama'a ei, na muainaa gunaroa
pa'ania.
14 Rona dinaa a'a ei famamoaa humuu mei
Haidaa ma ei bauaniaa gufu ma ware, “Hai'ouna
fa'unaidii ba pa'aa lomi ba hai'ou'aa hanaiaa
hepalo manumanu hawina hai'ouna fo'afama'eaa
Paul.
15 Si'ei, hamu'ou ma ei bauaniaa gufu, hamonei
i'igifasifi a'a mei bauaniaa fo'aa ba ronei dugia-
mai a'a hamu'ou ba hamo'aa tofarawani fafasuii
feni dududuana. Ma hai'ouna ofafaufaudii ba
hai'ou'aa fo'afama'eia ena rona nomai.”
16 Ma'uaa i guainia mei na'uu mei agii Paul,
ina wadu'ainaa fei humuu ei fo'aa ma warefanaa
Paul.
17 Ma Paul na harofaa mei centurion ma ware,
“Dugawii meni baubara a'a mei bauaniaa fo'aa.
Na pa'i hepalo manumanu ba i warefania.”
18 Si'ei, ina nodugia dinaa a'a mei bauaniaa
fo'aa.
Mei fo'aa na ware, “Paul, mei bobo'aia, na
lala'au ma ware a'au ba unei dugamii meni
baubara a'amu, uaa ina pa'i manumanu ba
u'ufanio.”
19 Mei bauaniaa fo'aa na tauaa panii mei
baubara, dugia ma i'iginia, “Tamanu fei ba o ware-
fanau?”

20 Ina ware: “Ei Jew na fiwarewarei ba ro'aa
sifi'io ma i'iginio ba onei dugaloo Paul i pudaa ei
bauaniaa gufu narani ba ro'aa tofarawani fafasuii
fei dududuana.
21 Onei'aa ugainaa ro'ou, uaa puduu ro'ou na
muainaa gunaroa pa'ania ma ro'ei opa'ai eni ba
ro'aa panarofia. Rona fa'unaidii ba pa'aa lomi ba
ro hanana o hunu hawina rona fo'afama'eia. Rona
ofafaufaudii ma roi oma'aa fei ba o'aa ugainaa fei
i'igaiaa ro'ou.”
22 Mei bauaniaa fo'aa na aloaa mei baubara ma
warefawe'i a'ana, “Apuna warefanaa nemea ba
ona warefanau feni.”

Rona Alonaa Paul Caesarea

23 Ma ina lala'aa helagui centurion ma ware a'a
lagua, “Harofaa enu pu'u fo'aa rona talainaa pinee
ro'ou ma oloromfua pa'aniadiai pafoo manulelele
ma enu pu'udiai panarofaa hio* ba ronei dinaa
Caesarea poi wagieni ale'ei faimheai ido'o.
24 Fani tawaa Paul manulelele ma
oma'afarawaninia dinaa a'a Gavanaa Felix.”
25 Ma ina ne'i'aloaa feni:
26 Yau Claudius Lysias.
Ma una ne'inaa feni a'a mei Rawani'a, Gavanaa
Felix:
Hagu'u.
27 Meni rama'a meni, ei Jew, rona panarofia
ma ana ba ro'aa fo'afama'eia, ma'uaa una
nofipuimai a'a ei maroau fo'aa ma hai'ouna
alagia, uaa una guainia ba hia rama'aa Rome.

---

* **23:23: 23:23** Lomi ronapa'aa apa'aa hanuu fei warea Greek fei *panarofaa hio*.

28 Una nara ba unei tofarawaninaa fafasuina
ba tani ro'aa ware ba ina bigifatata, si'ei una
nodugalao a'a ei bauaniaa gufu.
29 Unawe fanunu'apa'ia ba fei wareaa ro'ou
ba ina bigifatata, manumanu a'a fei law ro'odu.
Ma'uaa lomi ba na bigi'aa hepalo tata ba nei ma'e,
o unei bobo'ainia.
30 Ma a guainia ba rona ware'opa'ai ba ro'aa
fo'afama'eia, una alobatafanamai a'amu. Ma ana
na warefanaa ei rona ware ba hia na tata, ba ronei
u'ufanio tamanu ei tatana.
31 Si'ei, ei fo'aa, rona bigi'aa fei wareaa mei
bauaniaa ro'ou ma nodugaa Paul poi ma aunu
nopa'aloo Antipatris.
32 Heaidiai arewaa rona aloia a'a ei fo'aa pafoo
manulelele ma ro'ou, rona hadiwe'idinaa fei hu-
muu fo'aa.
33 Ro'aa nopa'aloo Caesarea ei fo'aa pafoo man-
ulelele, rona fanaa fei ne'ia a'a mei Gavanaa ma
fifaninia panina.
34 Mei Gavanaa na igoaa fei ne'ia ma i'igai ba
noranamai hitani gufu. I guainia ba noranamai
Cilicia, ina ware,
35 “Awe guainaa fena dududuamu rona nomai
yeni ena ro'aa dududuio.” Ma ina ware ba ronei
augaa Paul laloo fei humuu Herod, fei humuu
hapara ma oma'afarawaninia.

24

Fei Dududua i Pudaa Felix

1 Haipanidiai arewaa mei pa'aa bauaniaa hu-
muu mei Haidaa, Ananias na dinaa Caesarea fipui
a'a hefi'a bauaniaa fei gufu ma hemea rama'aa

law harana Tertullus ma rona dududuaa Paul i
pudaa mei gavanaa.
2 Rona lala'aa Paul ba nei wadu'aimai ma Tertul-
lus na dududuia a'a Felix: “Hai'ouna gutafamalaa
ma gutafarawani ua i haroo iamu. Ma fei apa'amu
na fawanewaneaa watauda manumanu i laloo
feni baua gufu feni.
3 Naranaraa hai'ou ma minaa ei gufu tadiwe'ai,
hepalo ua ba yoi hemea pa'aa rawani'a rama'a
Felix ma hai'ounamina ni'eni'e a'amu.
4 Ma'uaa lo'e ba hai'oumina fatarereio, si'ei
hai'ou'aa i'iginio ba na rawani ba odo'o guainaa
ma'ida wareaa hai'odu wagii tamanu ei tataa
Paul?
5 “Hai'ouna fanunupa'ia ba meni rama'a meni
na fa'asi'anaa hefi'a hafelo'a ma na fawesuaa iaa
ei Jew tadiwe'aiaa minaa feni ano. Hia mei baua-
niaa fei maroaa fei losuu ei Nazarene
6 ma ana na mania ba i faloloaa fei humuu mei
Haidaa. Si'ei, hai'ouna panarofia.*
8 Nabaa ana yoi, o'aa i'iginia, o'aa labagipa'aa fei
fafasuii ei warea hai'ouna dududuia wagina.”
9 Ei Jew ana rona ware ba ina bigifatata ma ware
ba fa'ua ei manumanu ei.
10 I pi'inaa panina mei gavanaa ba nei ware, na
ware Paul, “Una aida ba laloo watauda igisimasi,
yoi hemea fadududua a'a feni gufu feni. Si'ei, una
ni'eni'e ba a wareaa pepei a'au.

---

* **24:6: 24:6-8** Hefi'a ne'ia ba *hai'ouna panarofia ba hai'ou'aa dududuia ale'ei fei mau law hai'ou. 7 Ma'uaa, mei bauaniaa ei fo'aa, Lysias, namii tarafia panii hai'ou 8 ma ware ba ei ro ware ba hia na tata, roneimii u ma'amu. Nabaa ana yoi*

11 Na maduta ua nabaa o labaginia ba na fa'ua
fei wareau, fei ba laloo hefua ma guai arewaa
ididii, una dinaa Jerusalem ba a losui.
12 E'ei rona ware ba una bigifatata, lomi rona
guainau una fiharenii a'a hemea i humuu mei
Haidaa, o fawesuaa iaa rama'a laloo ei synagogue,
o hitani laloo fei baua gufu yei.
13 Ma lomi rona fa'arewapa'ia a'amu ba una tata.
14 Ma'uaa fa'ua ba una'aida losuinaa mei Haida-
niaa ei amaa hai'ou, uaa una neneraa fei maroaa
fei Tala, fei rona wareia ba na tata. Ma una
neneraa minaa ei manumanu laloo fei Law ma
tamanu rona ne'inia ei mamama'a.
15 Ma ana na pa'i o'onaia unuu a'a mei Haidaa
ana ale'ei eni rama'a eni ba iwe fa'asi'anaa ei
ma'ea, ei rona wanewane ma ei rona hafelo.
16 Si'ei, ranimai una'o fanima'aia ba i pudaa mei
Haidaa mawe ei rama'a, pa'aa lomi i marapu ei
naranarau.
17 “Nene ale'ei hefiga igisimasi, lomi una guta
yei Jerusalem, unawe nomai ba a fani fana a'a ei
gufuu ba ronei fanaa ei lomi rona pa'i ma ba a fani
fanau a'a mei Fasu.
18 A bigi'aa fei ma ro'aa fanunupa'au i malalaa
fei humuu mei Haidaa, a'a ba una loloa a'a fei
maumau ba hai'ounei fafa'arai. Lomi ba na pa'i
watauda rama'a a'au ma ana lomi ba una bigi'aa
manumanu na fafeloaa ei rama'a.
19 Ma'uaa na pa'i hefi'a Jew noramiaa ro'ou Asia
ma na rawani ba ronei nomai yeni i ma'amu ma
nabaa una bigifatata, te, ronei wareia.
20 O eni, ro'ou yeni, ronei wareaa tamanu fei
tatau rona labagipa'ia ei a u i ma'aa ei bauaniaa
gufu.

21 Narau ba sifeni. Ei a ufalarai i ma'aa ro'ou,
una haroharo ba: 'Fei fafasui fei ba hamo'aa
dududuau wagieni, sifei ba una nara ba i pa'i
asi'ana a'a fei ma'ea.' "
22 Ma Felix, hemei na apa'ifarawaninaa fei Tala,
na do'o ba'ofaa fei dududua. Ma na ware, "Ena
na nomai Lysias, mei bauaniaa fo'aa, u'apowe
dududuio."
23 Ina ware a'a hemea centurion ba nei
oma'afarawaninaa Paul, ma'uaa inei fatalainia
ma'ida ma nei'o fanoramiaa ei tafina mi roiana.
24 Hefi'a arewaa ididii Felix na nofipuimai a'a
mei harona Drusilla, hemea Jew. Ina lala'amii
Paul ma na gutaguainia fi u'ugaa fei we'iaa nara-
nara a'a Christ Jesus.
25 I no'u'upa'aloo tamanu na wanewane,
batanai onei apitai ma batanai fei dududua iwe
nomai, Felix na ma'au ma ware, "Do'o hi'ei e'eni!
Nowau. Nabaa na pa'idiai rawani'a au, te awe
lala'idinio."
26 Ma ana ina nunuminia ba Paul nei fanipa'ai
mugoo po'i a'ana, si'ei ina lala'i'uaiamai ranimai
ma fiwarewarei a'ana.
27 I didii heguai igisimasi, na tonaa bigi'aa Felix
meni Porcius Festus, ma'uaa Felix na nara ba ido'o
farawaninaa ei Jew ma si'ei, lomi na alaraa Paul
humuu bobo'aia.

25

Fei Dududua i Ma'aa Festus

1 I wadu'ainaa fei baua gufu Festus ma gutadii
oduai arewaa, ina di'ininaa Caesarea ma na dinaa
Jerusalem.

2 Ma yei, ei famamoaa humuu mei Haidaa
mawe ei bauaniaa ei Jew, rona u i ma'ana ma
wareaa ei tataa Paul.
3 Ronamina roroninaa Festus ba nei farawani-
naa ro'ou ma alonaa Paul Jerusalem, uaa ronadii
fiwarewarei ba ro'aa opa'ai ma fo'afama'eia i tala.
4 Festus na ware, “Paul yei humuu bobo'aia
Caesarea. Ma lomi i madii ma a dinaa yei.
5 Aloaa hefi'a bauaniaa hamu'ou ba ronei
aunufipuimai a'au ma dududuaa mei rama'a
mei yei nabaa hia na bigifatataiaa hepalo
manumanu.”
6 I gutadii a'a ro'ou ale'ei fainaroa o hefua are-
waa, ina upu'aunulao yei Caesarea. Ma heaidiai
arewaa na fa'asi'adinaa fei dududua ma warenaa
a'a ro'ou ba ronei fa'ugaa Paul i ma'ana.
7 I nodigimai Paul, ei Jew, noramiaa ro'ou
Jerusalem, rona ufaweloinia ma wareaa watauda
manumanu namina raraba ba hia na bigifatata
wagina. Ma lomi na pa'i ugaa pinee ro'ou.
8 Si'ei, Paul na ufalarai ma wareaa fipepei a'ana,
“Lomi una bigi'aa he'a tata wagii fei law ei Jew, o
a'a fei humuu mei Haidaa, o a'a Caesar.”
9 Nunumiaa Festus ba i farawaninaa ei Jew, si'ei,
na i'iginaa Paul, “Na rawani a'amu ba o'aa dinaa
pafea yei Jerusalem ma ufalarai ba unei dududuio
yei wagii e'ei wareaa ro'ou?”
10 Na ware Paul, “E'eni ufi u a'a hepalo humuu
dududuaa Caesar. Ma pa'aa sifeni feni humuu
dududua ba hamo'aa dududuau. Yoi, ona aidadii
ba lomi una bigi'aa hepalo tata a'a ei Jew.
11 Ma'uaa nabaa hamona labagipa'aa hepalo
baua tatau ba fei pono'ana ma'ea, te, hamonei

fo'afama'eau. Ma'uaa nabaa lomi na fa'ua ei wareaa ei Jew a'au, pa'aa lomi na wanewane ba hemea i fifaninau a'a ro'ou. Yau na ainaa a'a Caesar!”

12 I warewarefipuidii a'a ei maroana Festus, na ware, “Yoi, ona ainaa a'a Caesar, te owe aununaa a'a Caesar!”

Festus na Fiwarewarei a'a mei Hapara Agrippa

13 Hefi'adiai arewaa i didii, mei Hapara Agrippa ma Bernice, laguna sufudai yei Caesarea ba lagu'aa taufagutanaa Festus.

14 Si'ei ba laguna guta famadii ma'ida yei, Festus na warewareaa fei dududuaa Paul a'a mei hapara. Ina ware, “Na pa'i hemea rama'a yeni, hemea na bobo'ai uaa Felix.

15 Ei a dinaa Jerusalem, ei famamoaa humuu mei Haidaa ma ei bauaniaa ei Jew, rona ware ba ina pa'i tatana ma rona i'igainau ba unei ware ba na pa'aa tata ma unei fanima'aia.

16 “Una warefanaa ro'ou ba abaa ale'ei maumau Rome ba hai'ou fifaninaa mei rona ware ba na tata nabaa lo'e nado'o uwareaa fipepei a'ana, a'a ei rona ware ba hia na bigifatata.

17 Ei ro'aa nomai a'au, lomi ba una famadinaa fei dududua. Heaidiai arewaa ma una fa'asi'anaa fei dududua ma warenaa a'a ro'ou ba ronei duga-mai mei.

18 Ro'aa ufalarai, ei ro'aa ware ba ina bigifatata, lomi rona wareaa tamanu bigifatatana yau una naraia.

19 Ma'uaa, ro'ou ma hia, rona fiharenii wagii fei mau losuu ro'ou ma hemea ma'ea harana Jesus, hemea na ware Paul ba ina werawera e'eni.

20 Nawe puloto tabau ma una nara ba, ‘Haa, a fadududubatanainia eni manumanu ale'eni feni.’
Si'ei una i'iginia ba na rawani a'ana ba i dinaa
Jerusalem ma ufalarai a'a fei dududua yei a'a e'ei
wareaa ro'ou.”
21 I'a ware ba fei dududuana nei fifaninaa panii
Augustus, una ware ba roneido'o panarofia haw-
ina na alonaa hia a'a Caesar.”
22 Si'ei, na ware Agrippa a'a Festus ba, “Ba ado'o
guai wareaa mei rama'a mei yau.”

Ina ware, “Nadii, owe guainia.”

Paul na U Ma'aa Agrippa

23 Heaidiai arewaa, Agrippa ma Bernice, laguna
nofipuimai a'a ei bauaniaa fo'aa mawe ei baua-
niaa gufu ma ei rama'a rona taufagutanaa lagua.
I'a ware Festus, rona dugamii Paul.
24 Festus na ware, “Mena Hapara Agrippa ma
minaa hamu'ou eni yeni wagieni, hamu'ou fa-
nunuia meni rama'a meni! Minaa ei Jew, ronam-
ina i'iginau a'ana yei Jerusalem ma yeni Caesarea
ma harofafifi'i ba hia nei ma'e.
25 Lomi una labagipa'aa hepalo tatana ba
pono'ana ma'ea. Ma'uaa, hamatee ina ainaa
a'a Augustus una waredii ba a alonaa hia Rome.
26 Ma'uaa lomi na aida ba a ne'inaa tamanu
a'a Caesar wagina. Si'ei, una fa'ufalarainia yeni
pudaa hamu'ou ma ana napa'aa rawani ba yoi
yeni, mena Hapara Agrippa, ba wagii feni fiware-
wareia, ipowe pa'i paolaa ne'iau a'a Caesar.
27 Uaa lomi na rawani a'au nabaa o aloaa ne-
mea bobo'aia ma lomi odo'o warefa'arewainaa fei
tatana.”

26

1 Ma Agrippa na warenaa a'a Paul, “Nadii. Onei
wareaa pepei a'amu.”
Si'ei, Paul na pi'inaa panina ma wareaa pepei
a'ana:
2 “Mena Hapara Agrippa, unamina ni'e wagieni
ba una u i pudamu ma wareaa pepei a'au wagii
minaa ei tata ei Jew rona ware ba una bigi'ia.
3 Ma una ni'ediai uaa yoi, ona apa'ifarawaninaa
minaa ei maumau ei Jew ma tamanu rona fi-
harenii wagina. Si'ei, amina i'iginio ba onei guai-
farawaninau.
4 “Minaa ei Jew, ronamina apa'ifarawaninaa
fei maumau ui badui nopa'amii wagieni,
fei rawarawa maumau yei gufuu mawe yei
Jerusalem anaa.
5 Apa'aa ro'ou yau ana fiwanini'uamai
nopa'amii wagieni ma nabaa ro nunuminia, ro'aa
warefa'uai ba na pa'i hepalo maroa laloo fei losuu
hai'ou namina waiwai nenerana ma yau hemea
Pharisee wagina.
6 Na o'onai unuu a'a tamanu mei Haidaa nadii
fa'unainia a'a ei amaa hai'odu. Ma si'eni a u ma'aa
feni dududua wagieni.
7 Ma fei nadii fa'unainia mei Haidaa a'a ei hefua
ma guapaloei pai Israel, ronamina neneraa mei
Haidaa arewaa ma poi ba ro'aa fanunuaa tamanu
mei Haidaa nadii fa'unainia ba i bigi'ia. Mena
hapara, wagii feni o'onaia unuu, ei Jew rona ware
ba una bigifatata.
8 Tani hamo'aa hamamagua wagii fei ba mei
Haidaa i fa'asi'anaa ei ma'ea?
9 “Yau ana na nara ba uneimina bigi'aa tamanu
ba i fadugeaa fei haraa Jesus, mei Nazareth.

10 Ma sifei fei bigi'au yei Jerusalem. Ei
famamoaa humuu mei Haidaa na ugainau ma
una bobo'ainaa watauda ei apunaiaa mei Haidaa
ma ana una uga ba ronei ma'e.
11 Watauda arewaa una dinaa a'a hepapalo syn-
agogue ba a panarofaa ro'ou ma maniaa ro'ou ba
ronei warefafeloaa mei Haidaa. Fei fifi'ii unu'uau
a'a ro'ou ma ana una aununaa hefi'a gufu raua ba
a haperaraiaa ro'ou.

Paul na Wareaa fei Filogiaa fei Naranarana (Acts 9:1-19; 22:6-16)

12 "I a'a hepalo tatalaia ale'ei, ei famamoaa hu-
muu mei Haidaa, rona fani forafora a'au ma aloau
ba nei dinaa Damascus.
13 Mena hapara, ale'ei haloaina, ei fi talailao
tala, una fanunupa'aa hepalo we'ai i pafea na
muainaa we'aa fei halo, namina we'afaweloinau
ma ei tafiu.
14 Hai'ounamina pasinaa pu ma una guainaa
hepalo lao na warenaa a'au warea Aramea,* 'Saul,
Saul, tani o haperaraiau? Napa'aa waiwai a'amu
ba o'aa putotoraa ei nunumiau.'
15 "Unawe i'igai, 'Yoi hini, mena Fasu?'
"Na ware mei Fasu, 'Yau Jesus, mei ona haper-
araia.
16 Nadii, asi'a'ufalarai. Una fa'arewa a'amu ba a
rafeinio ale'ei nafi ba onei u'ugaa ei fanunuamu
a'au ma tamanu awe fama'aio.
17 U'a fatelaio a'a ena gufumu mawe ena Gentile.
A alonaa yoi a'a ro'ou
18 ba onei fa'arewaiaa pudaa ro'ou ma
famomo'ainaa ro'ou a'a fei roromaa, foisinamii

* **26:14: 26:14** O, *warea Hebrew*

ro'ou a'a fei we'ai ma famomo'ainaa ro'ou i a'a fei
faufau Satan, foisinamii ro'ou a'a mei Haidaa ba
i futoaa ei hafelo'aa ro'ou ma ropowe oafipui a'a
ei una papaditainaa ro'ou uaa rona narafawe'i
a'au.'
19 "Ma si'ei, mena Hapara Agrippa, lomi una
barafeaa fei fanunuau noranamai pafea.
20 Fama'a nado'o u'u a'a ei yei Damascus, nenee
fei, yei Jerusalem ma tadiwe'aiaa Judea mawe
ei Gentile anaa. Una u'u ba ronei filoginaa
naranaraa ro'ou ma foisinaa a'a mei Haidaa ma
fama'aia ba ronapa'aa filoginaa naranaraa ro'ou
a'a ei bigi'aa ro'ou.
21 Sifei fei pa'afina ba ei Jew, rona panaro-
fau yei malalaa fei humuu mei Haidaa ba ro'aa
fo'afama'eau.
22 Ma'uaa fei hadumaa mei Haidaa na oa i
a'au nopa'amii wagieni ma si'ei, una u yeni ba
a u'ufanaa ei lomi haraa ro'ou mawe ei baua
rama'a. Ei wareau, lomi na pafoinaa ei wareaa ei
mamama'a ma Moses ba iwe nomai
23 mei Christ† ma tonaa fi'ina ma hia, mei
rawarawa asi'ana a'a fei ma'ea ba i u'ugaa fei
we'ai a'a ei gufuna mawe ei Gentile."

24 A'a fei, Festus na ba'ofaa wareaa Paul. Ina
pararai, "Paul, yoi, ona poapoai. Fena baua
apa'amu na fapoapoainio."

25 Paul na ware, "Lomi una poapoai, mena
rawani'a Festus. Tamanu eni wareau, pa'aa fa'ua
ma na wanewane.
26 Mei hapara na apa'idigaa ena manumanu
ena ma a warefa'a'a'ua i a'ana. Unapa'aa aida ba

† **26:23: 26:23** O, *Messiah*

tamanu ei una wareia, hia na aidadii uaa abaa
manumanu opa'aia.
27 Mena hapara Agrippa, ona nara ba fa'ua ei
wareaa ei mamama'a? Una aidadii ba ona nara ba
fa'ua."
28 Si'ei, Agrippa na warenaa a'a Paul, "Naramu
ba ma'ideni au ale'eni o foranotonaa naranarau
ba yau hemea Christian?"
29 Paul na ware, "Na madii, o lo'e, a i'iginaa
mei Haidaa ba yoi ma minaa ei rona guainaa ei
warea, ronei ale'ei yau, ma'uaa hamonei'aa pa'i
eni alatai."
30 Mei hapara na asi'aa ma mei gavanaa ma
Bernice mawe ei rona gutafipui a'a ro'odu.
31 Rona asi'adi'ininaa fei laloo humu ma ro'ei
fiwarewareilao, rona ware, "Meni rama'a meni,
lomi na bigi'aa hepalo manumanu ba pono'ana
ma'ea o bobo'aia."
32 Agrippa na warenaa a'a Festus, "Meni rama'a
meni, ana ipa'aa ala nabaa lomi na ainaa a'a
Caesar."

27

Paul na Tamanaa Rome

1 Ro'aa ware ba hai'oupowe tamanaa Italy, Paul
ma hefi'adiai bobo'aia, rona aunaa panii hemea
centurion harana Julius, hia hemea maroaa ei
fo'aa Rome.
2 Hai'ouna hugi pafoo hepalo baua wa yei
Adramyttium, hepalo ba i talelao a'a hefi'a gufu
yei Asia ma hai'ouna ala. Aristarchus, hemea
Macedonia gufuna Thessalonica ana a'a hai'ou.
3 Heaidiai arewaa, hai'ouna pe'i yei Sidon.
Ma Julius ba i farawaninaa Paul, na ugainia ba

neido'o aunu ma tatalai a'a ei tafina ba ro'aa had-
umia a'a tamanu nunumiana.
4 Ma yei, hai'ouna aladiai ma talenaa Cyprus
fipepei lomi lalarena uaa fei lalarena na agisuafaa
hai'ou.
5 Hai'ou'aa fatalelao i lama papaa fei rau Cilicia
ma Pamphylia, hai'ouna pe'i Myra yei Lycia.
6 Yei, mei centurion na labagipa'aa hepalo wa
Alexandria ba i dinaa Italy ma na fahuginaa
hai'ou pafona.
7 Hai'ouna talefagigilao watauda arewaa ma na
waiwai ba hai'ou pe'i yei Cnidus. Namina rata fei
lalarena ma si'ei lomi hai'ouna talefawanewane.
Hai'ouna talenaa fipepei lomi lalarena yei Crete,
papaa Salmone.
8 Hai'ounamina oteifagigilao nopa'amii
hefawala harana Fair Havens na rafi'inaa fei
gufu Lasea.
9 Hefi'a au namina aunudigilao ma napa'aa fei
au hafeloaa fei lama uaa rona pa'idigaa fei Au
Fabaoa.* Si'ei, na warefa'aiaa ro'ou Paul,
10 “Me'o, na fanunupa'ia ba feni taleaa o'ou, i
pa'aa o'ou hafelo'a ma i pa'ai feni baua wa ma ei
manumanu pafona mawe o'odu.”
11 Ma'uaa, mei centurion, lomi na guainaa
wareaa Paul. Ina neneraa wareaa mei rapi'a ma
mei amaa fei wa.
12 Fei pe'iaa wa yei lomi na rawani ba hai'ou'aa
pe'i famadii ale'ei figa puda. Ma watauda hai'ouna
ware ba hai'ounei fatale'ualao ba hai'ou'aa dinaa
Phoenix ma pe'i farereaa fei lalarena yei. Fei, hep-
alo pe'iaa wa yei Crete, oma'analoo hafa'ialama

* **27:9: 27:9** Fei Arewaa Atonement (Yom Kippur)

ma punenegufu. Ma ba hai'ou'aa pe'i famadii,
ale'ei figa puda yei.

Fei Baua Lalarena

13 I nimanimaimai ma'ida fei lalarena, rona
nara ba sifei fei talaa ro'ou. Si'ei rona fafaneaa fei
hipo ma fatale'aunulao Crete.
14 Ataa madii, namina asi'aa fei baua lalarena.
Haraa feni lalarena raihara'uu noranamai i a'a fei
gufu.
15 Fei lalarena na fitaninaa ma'aa fei wa ma lomi
na talepa'i ma si'ei, hai'ounawe talenenegi'uaia.
16 Hai'ouna lafelao rafi'inaa hepalo pusu'o gufu
harana Cauda ma na waiwai ba hai'ou'aa fau-
farawaninaa hepalo pusu'o wa, fei rona taleforaia
a'a fei wa bauana.
17 Ro'aa poro'aupa'idigaa fei pusu'o wa, rona
tonaa hefi'a wao ma faufaweloinaa puguu fei
baua wa ba ro'aa faufawe'ia. Si'ei ba rona ma'au
ba fei lalarena i nafa'isiminaa ro'ou i piyee Syrtis,
rona fapasiaa fei hipo ba nei falaporaa fei wa.
18 Fei agi namina fanima'aiaa hai'ou ma si'ei,
iree arewa, rona siminaa agi ei manumanu pafoo
fei wa.
19 A'a fei fa'oduaiaa arewaa, ronawe tonaa ei
manumanu unuu fei wa ma porosiminia.
20 Ale'ei figa arewaa i didii lomi hai'ouna fa-
nunupa'aa fei halo o ei pi'u ma fei agi namina weta
ua. Nawe asisi naranaraa hai'ou ba lomi hai'ou'aa
tela.
21 Figa arewaa na didii ma lomi rona hanana
ei rama'a. Idii, Paul nawe u i pudaa ro'ou ma
ware, “Ma'aia me'o? Nabaa hamona guainaa
wareau ba onei'aa di'ininaa Crete, lomi hamo'aa

pa'aa aree hamu'ou ale'eni ma ei manumanuu
hamu'ou, lomi ba i pa'ai ale'eni.
22 Ma'uaa a warefanaa hamu'ou ba apuna
fa'asisiaa naranaraa hamu'ou, uaa lomi nemea
hamu'ou ba i pa'ai; uniaa feni wa.
23 Poi minoa hemea alo'alo na u papau. Mei
alo'alo mei, hemea alo'aloo mei Haidaa, mei una
bigi'aa bigi'ana.
24 Mei alo'alo na ware, ‘Apuna ma'au Paul. Yoi,
o u i ma'aa Caesar ma mei Haidaa, i fani'uaio fei
harenuaa ei ro'aa tamafipui a'amu.’
25 Si'ei, hamonei fa'o'onainaa unuu hamu'ou
me'o, uaa yau na pa'i narafawe'iau a'a mei Haidaa
ba tamanu ei wareana a'au i pa'aa bigi'ia.
26 Ma'uaa o'ou, o'aa tafe a'a hepalo gufu.”

Fei Tafe'aa fei Wa

27 A'a fei fahefua ma gunaroaa poi, fei lalarena
ana fi susuni'uamiaa hai'ou aunulao yei Agii Adri-
atic.† Ma ale'ei poidifa'u'u, ei bigibigi'a pafoo wa,
rona nanamuinia ba roi fararafi'inaa fei gufu.
28 Rona fa'aunuaa fei wao ma fanunupa'ia ba
walalona ale'ei odufua pa'ania ma oloromeai me-
tre.‡ Madilao ma'ida, rona fa'aunudinia ma fa-
nunupa'ia ba walalona ale'ei enu pa'ania ma
oloromeai metre.§
29 Rona ma'au ba fei mamaua i nafa'isiminaa
hai'ou pafoo na'a. Si'ei, rona fapasidinaa obao
hipo i mugii fei baua wa ma gutaroni ba nei arewa
batafa.

---

† **27:27: 27:27** Mina mina, fei haraa fawelei na ude haroo Italy. ‡ **27:28: 27:28** Warea Greek *20 orguias* (ale'ena 37 metres)
§ **27:28: 27:28** Warea Greek *15 orguias* (ale'ena 27 metres)

30 Ba ro'aa di'ininaa fei baua wa, hefi'a bigibigi'a
na alafapasiaa fei pusu'o wa. Ma ba ro'aa sifi'aa
ei rama'a, rona fapasiaa hefi'adiai hipo i ma'aa fei
baua wa.
31 Ma Paul na warenaa a'a mei centurion mawe
ei fo'aa ba, “Nabaa lomi ro'aa gutapanarofaa feni
baua wa, lomi hamo'aa tela.”
32 Si'ei, ei fo'aa na moro'aa ei wao, ei na panaro-
faa fei wa pusu'o ma fapasialao.

33 Anaa i arewa, na ware a'a ro'odu Paul ba ronei
hanana. Ina ware, “Laloo ei hefua ma gunaroa
arewaa i didii hamona gutanara watauda ma lomi
hamona hanana. Lomi hamona hanaiaa hepalo
manumanu.
34 E'eni a ware ba hamonei hanana ba lomi
hamo'aa ma'e. Lomi ba i adudu hepalo hugo tabaa
hemea hamu'ou.”
35 I waredii ale'ei, na tonaa hefi'a faraa pidaua
ma i pudaa minaa ro'ou na ware ‘ta’ a'a mei
Haidaa. Ma na itafia ma hanaia.
36 Namina fawe'idinaa naranaraa minaa ro'ou
ma ana rona hanaiaa hefi'a du'ua.
37 Puduu hai'ou pafoo wa ale'ei enu pu'u ma
oloromfua ma oloroa.
38 Ro'aa hananafamagudii, ba ro'aa fapapaiaa
fei wa, rona siminaa agi ei du'ua.

39 I no'arewalao, lomi rona fanunu'apa'aa fei
gufu ba tamanu, ma'uaa rona fanunupa'aa hefaa
malouna ma na pa'i piye ma rona nara ale'ei ba
ro'aa manima'a ba ro'aa fatafe yei.
40 Rona moro'aa ei hipo, famomogunaa agi ma
alaraa ei wao, ei na faugaa ei poree rapirapi.
Ma rona sugainaa pafea fei lawalawa a'a fei tala
lalarena ma fatalenaa piye.

41 Ma'uaa fei wa na tafe a'a fei piye fawelei
na parepare. Fei ma'aa wa na tafe. Lo'ediai
ma'atalana ma fei mugii wa na aninimatala a'a fei
mamaua.
42 Ei fo'aa, rona fiwarei ba ro'aa fo'afama'eaa ei
bobo'aia uaa ba ronei'aa pai'aunu ma ponipa'ai.
43 Ma'uaa mei centurion lomi na nunumiai ba
Paul i ma'e si'ei ina lawaraa ro'ou a'a fei nara-
naraa ro'ou. Ina ware a'a ei rona aida paia ba
roneido'o rofo ma painaa piye.
44 Ma ei dufudufu ronei falafe pafoo ei memee
haihai fei wa. Rona bigi'ia ale'ei ma si'ei, minaa
ro'ou, rona pa'aa piye.

28

Yei Piyee Malta

1 Hai'ou'aree pa'aa piye, hai'ouna no'apa'alao ba
fei gufu, harana Malta.
2 Ei rama'aa fei gufu fei, ronamina farawaninaa
hai'ou. Rona pa'aiaa fei hafi ma taufa'ugaa minaa
hai'ou uaa na roparopa fei maunu ma hai'ouna
waiwa.
3 Paul na poro'amai hefi'a taloa, puguminalao
a'a fei hafi ma hepalo wa'a hafelo na teteiamai fei
babaia, na taduaa panina ma lomi na rawa.
4 Ro'aa fanunupa'aa fei wa'a ba na tausisigai
panina rona fiwarewarei ba, “Meni rama'a meni,
woro hia rama'aa fo'afama'ea. Fa'ua ba ina tela a'a
fei agi ma'uaa fei dududuana ipowe fama'eia.”
5 Ma'uaa Paul na hubisiminaa fei wa'a a'a fei
hafi ma lomi na to hafelo'ana wagina.
6 Ei rama'a, rona nara ba i popola, o ba i
pasima'e, ma'uaa ro'aa guta'oma'oma'a ma lomi

rona fanunupa'aa bibiyeiana, ronawe nara ba
woro hia hemea haidaa.
7 Na pa'i hefaa baua humu na rafi'i, humuu Pub-
lius, mei bauaniaa fei gufu fei. Ina taufagutanaa
hai'ou i humuna ma laloo oduai arewaa namina
farawaninaa hai'odu.
8 Mei amana na funuhaino pafoo tawa. Na
babai ununa ma na pepeaa raraa. Paul na wadu'ai
ba i ma'a hia. I lafulafudii, na augaa panina
pafona ma fapedugaa funuana.
9 Ro fanunuia ale'ei, minaa ei funua a'a fei gufu
fei, rona nomai ma ina fapedugaa funuaa ro'ou.
10 Rona farawaninaa hai'ou a'a watauda manu-
manu. Ma ei ba ana hai'ou ala, rona fanaa hai'ou
ei manumanu hai'ouna nunuminia.

Pe'i Yei Rome

11 Nenee oduai puda, hai'ouna hugi a'a hepalo
wa, hepalo na pe'i opa'ai yei a'a fei au hafelo. Fei
wa fei, wa Alexandria ma i ma'aa fei wa na pa'i
baua hanunuu laguei wata haidaa sifisifi Castor
ma Pollux.
12 Hai'ouna pe'i Syracuse ma guta yei oduai
arewaa.
13 Ma yei hai'ouna ala ma pe'i yei Rhegium.
Heaidiai arewaa, na asi'aa fei lalarena,
noramiana ale'ena hara'uu ma heaidiai arewaa,
hai'ounaree pe'i yei Puteoli.
14 Ma yei hai'ouna bapa'aa hefi'a lofu ma rona
dugaa hai'ou ba hai'ounei gutafipui a'a ro'ou ale'ei
heai hefapagipagia. Ma nenee fei ba hai'ouna
dinaa Rome,
15 ei lofu yei fawelei, rona guainia ba hai'oufi
talailao, rona nofarauamai ba ro'aa oma'aa hai'ou
yei Forum Appius ma yei Odumanu Tavern. I

fanunupa'aa ei rama'a ei, Paul na ware ‘ta’ a'a mei
Haidaa ma na refurefu ununa.
16 Hai'ou'aa nopa'aloo Rome, rona uga ba Paul
nei guta'u'ugai unaiana, ma'uaa nei pa'i hemea
fo'aa oma'ana.

Paul na U'u Yei Rome ei Ro'aa Oma'aia

17 Nenee oduai arewaa ina lala'aa ei bauaniaa ei
Jew. Ro'aa nofipuidigimai, na ware Paul a'a ro'ou,
“Ena lofuu, yau lomi na bigi'aa hepalo tata a'a ei
gufuu o'ou, o a'a ei maumau ei upuu o'ou, ma'uaa,
rona panarofau yei Jerusalem ma fifaninau a'a ei
Rome.
18 Rona dududuau ma ba ro'aa alarau uaa lomi
rona labagipa'i tatau ba pono'ana ma'ea.
19 Ma'uaa ei Jew, rona siba wagina, si'ei, una
ainaa a'a Caesar. Ma'uaa lomi ba a dududuaa ei
gufuu o'odu.
20 Sifei fei fafasuina a lala'aa hamu'ou ba o'aa
fiwarewarei. Fei fafasui fei ba na bobo'ai, sifei ba
na pa'i o'onai unuu o'ou Israel.”
21 Rona ware, “Lomi hai'ouna to ne'ia fi ware-
wareio noramiana Judea ma lomi hemea lofu na
nomai yei na u'u o wareaa hepalo hafelo'amu a'a
hai'odu.
22 Ma'uaa ba hai'ou'aa guai tamanu
naranaramu, uaa hai'ouna aida ba watauda
rama'a, rona warefafeloaa feni maroaa losuu.”
23 Rona fiwarewarei ba ro'aa ma'a Paul a'a fei
arewaa fei ma nenee fei, wataudadiai rona no-
mai a'a fei humu ina guta wagina. Mafufuo ma
ama'analoo poi ina u'ufanaa ro'ou fei haparaiaa
mei Haidaa ba i fawe'iaa naranaraa ro'ou a'a Jesus
wagii tamanu na wareia fei Law Moses ma ei
Mamama'a.

24 Hefi'a ro'ou, rona nara ba fa'ua ma hefi'a, lomi.
25 Rona fiharenii ma aunu nenee i wareaa feni
Paul ba, “Fei Spiriti Apuna warefa'uai a'a ei upuu
hamu'ou ei i umuinia mei mamama'a Isaiah:
26 “ ‘Aununaa a'a eni rama'a eni ma ware,
“Hamomina guguai, ma'uaa lomi hamo'aa apa'aa hanuna;
hamomina fafanunu, ma'uaa lomi hamo'aa fanunupa'i.”
27 Uaa, fei naranaraa eni rama'a eni, namina wai-wai.
Lomi rona guaipa'inaa adiaa ro'ou
ma rona ma'igunaa pudaa ro'ou.
Nabaa abaa ale'ei, ro'aa fanunupa'inaa pudaa ro'ou
ma ro'aa guaipa'inaa adiaa ro'ou,
narapa'i ma foisimai
ma yau a fapedugaa funuaa ro'ou.’
28 “Si'ei, nunumiau ba hamonei aida ba fei
tela'ana, mei Haidaa na alodigia a'a ei Gentile ma
ropowe guguai!”*
30 Laloo heguai igisimasi, Paul na guta laloo fei
humuna, fei ina'o pono'ia ma taufagutanaa hini ei
ronamii ma'a hia.
31 Lomi na warefamamafa ma lomi hepalo
manumanu na lawagia ei i u'ugaa fei haparaiaa
mei Haidaa ma feroifanaa ro'ou mei Fasu Jesus
Christ.

---

* **28:28: 28:28** Hefi'a ne'ia ba *ropowe guguai!” 29 I'a waredigaa fei, rona aunu ei Jew ma fiharenii.*

Wuvulu Manufau Fi'ugaia
The New Testament in the Wuvalu-Aua Language of Papua New Guinea
Nupela Testamen long tokples Wuvalu-Aua long Niugini

copyright © 2004 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Wuvalu-Aua

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.
You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2012-11-26

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 1 Oct 2024 from source files dated 31 Aug 2023
fa91fc57-dbb6-5be2-bed0-2ae5e341066c